

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE – SURİYE İLİŞKİLERİNDE
SU VE TERÖR SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

Sabri Cumhur OĞUZAY

İstanbul 2009

**T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE – SURİYE İLİŞKİLERİNDE
SU VE TERÖR SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

**Sabri Cumhur OĞUZAY
2006.09.04.014**

Danışman: Yard. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER

İstanbul 2009

ÖZET

Siyasi istikrarsızlık açısından dünyanın en sorunlu bölgesi diyebileceğimiz Ortadoğu'nun stratejik olarak en önemli ülkelerinden ikisi olan Türkiye ve Suriye; jeopolitik ve jeostratejik konumları itibarıyla da sadece Ortadoğu'nun değil, dünyanın en önemli bölgesinde yer almaktadırlar. Her ikisi için de en uzun kara sınırını oluşturan bu iki komşu ülkenin ilişkileri de içinde buldukları coğrafyanın önem ve hassasiyetinden önemli derecede etkilenmiştir. Bu çalışmada, iki ülke ilişkilerine genel olarak değinilmiş ve aralarındaki uluslararası sular ve terör sorunu incelenmiştir. Genel olarak sorunlu bir yapının hakim olduğu ilişkiler sürecinde su ve terör sorunu yaklaşık otuz yıldır süregelmektedir ve hala devam etmektedir. Dünya nüfusu hızla artmakta ve ona bağlı olarak suya duyulan gereksinim de artmaktadır. Diğer yandan da gün geçtikçe temiz su kaynakları azalmaktadır. İnsanoğlu için vazgeçilemez ve alternatifsiz olan suyun önemi de gün geçtikçe artmakta ve zaten su sıkıntısı olan Ortadoğu'da stratejik önem kazanmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli sorunlarından biri de terör sorunudur. İki ülke ilişkilerinde önemli derecede rol oynayan bu iki konu, birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülerek beraber ele alınmıştır. Bu iki sorunun iki ülke arasında uzun süre daha önemini koruyacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sınırşan Sular, Su Sorunu, Terörizm, Fırat, Dicle, Asi.

ABSTRACT

Turkey and Syria, as two important countries of the middle east which can be considered as the most problematic area of the world in terms of political instability; do not only locate in the most important area of the middle east but also of the world. The relations of the two countries which have the longest land border for the world and the middle east, have been affected considerably by the importance and sensibility of the area. In this study, the relations of the two countries have been mentioned roughly and the problem of international waters and terror have been searched. Generally, in the process of having a problematic structure, the problem of water and terror has continued for thirty years. The population of the world is increasing rapidly, and accordingly the need of water is increasing, too. On the other hand clean water sources are getting less day by day. For the human being the importance of the water irrevocable and unprecedented is rising and becomes more of an issue in the middle east strategically. One of the most important problem of this age is terror. These two issues which play a significant role with the relations of the two countries, have been taken considering they are both related to each other. It has been seen that these two issues will keep their ground for a long time.

Key Words: International Waters, Water problem, Terrorism, Fırat, Dicle, Asi.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	v
HARİTA LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM: TÜRKİYE - SURIYE ARASINDAKİ SINIRAŞAN SULAR VE BU SULARIN YARATTIĞI SORUNLAR

1.1. DÜNYA SU POTANSİYELİ VE SUYUN STRATEJİK ÖNEMİ.....	3
1.1. 1Dünya Su Potansiyeli.....	3
1.1.2. Suyun Stratejik Önemi.....	9
1.2. ULUSLARARASI HUKUKTA SU SORUNU, KAVRAMLAR VE SU SORUNUNA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	13
1.2.1. Uluslararası Hukukta Su Sorunu ve Kavramlar.....	13
1.2.2. Uluslararası Hukukta Su Sorununa İlişkin Yaklaşımlar.....	18
1.2.2.1.Faydalanma Hakkına İlişkin Doktrinler.....	18
1.2.2.2. Su Konusunda Uluslararası Kural Oluşturma Çalışmaları.....	23
1.3. TÜRKİYE - SURIYE ARASINDA SINIRAŞAN SULAR, POTANSİYELLERİ, STRATEJİK VE EKONOMİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	28
1.3.1. Fırat Nehri.....	28
1.3.2. Dicle Nehri.....	30
1.3.3. Ası Nehri.....	32
1.4. TARAF ÜLKELERİN SU POTANSİYELLERİ, NEHİRLERE OLAN KATKILARI VE TALEPLERİ.....	35
1.4.1.Türkiye`nin Su Potansiyeli, Nehirlere Olan Katkısı ve Talebi.....	35
1.4.2.Suriye`nin Su Potansiyeli, Nehirlere Olan Katkısı ve Talebi.....	38

2.BÖLÜM: TÜRKİYE - SURİYE İLİŞKİLERİNDE TERÖR SORUNU, SORUNUN TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİ VE SU SORUNUYLA İLİŞKİSİ	42
2.1.TERÖRİZM KAVRAMI VE ULUSLAR ARASI TERÖRİZM.....	42
2.1.1. Terörizm Kavramı.....	42
2.1.2. Uluslararası Terörizm	46
2.2. TÜRKİYE'DE TERÖRİZM VE PKK TERÖR ÖRGÜTÜ.....	49
2.3. SURİYE'DE TERÖRİZM VE SURİYE PKK İLİŞKİSİ.....	52
2.4.TERÖR SORUNUNUN TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİ VE SINIRAŞAN SULARLA İLİŞKİSİ.....	55
2.5.HATAY SORUNU VE 1957 SURİYE KRİZİ.....	58
2.5.1. Hatay Sorunu.....	58
2.5.2. 1957 Suriye Krizi.....	62
3. BÖLÜM: TARAFLARIN, AB VE ABD'NİN KONUYA YAKLAŞIMLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	67
3.1. SURİYE'NİN YAKLAŞIMI.....	67
3.2. TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMI.....	71
3.3. AB VE ABD'NİN YAKLAŞIMI.....	74
3.3.1. AB'nin Yaklaşımı.....	74
3.3.2. ABD'nin Yaklaşımı.....	75
3.4. KONUYA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE PROJELER.....	77
3.4.1. Üç Aşamalı Plan.....	77
3.4.2. Barış Suyu Projesi.....	80
3.4.3. Manavgat Çayı Su Temin Projesi.....	82
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	91
EK:I Uluslararası Suyollarını Taşıma Dışında Amaçlarla Kullanım Hukukuna İlişkin Sözleşme	101

TABLO LİSTESİ

SAYFA NO:

TABLO I: Dünyada Bölgesel Su Dağılımı ve Kişi Başına Düşen Miktarı.....3

ŞEKİL LİSTESİ

SAYFA NO:

ŞEKİL 1:1900-2000 Yılları Arası Küresel Su Kullanım Alanları.....5

HARİTA LİSTESİ

SAYFA NO:

HARİTA 1: Fırat, Dicle ve Ası Nehri Havzaları.....32

HARİTA 2: Türkiye Akarsular ve Göller Haritası.....34

HARİTA 3: Suriye.....39

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IMO	: Uluslararası Denizcilik Örgütü
INTERPOL	: Uluslararası Polis Teşkilatı
IOC	: Uluslararası Olimpiyat Komitesi
OAPEC	: Arap Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYP	: Suriye Poundu
UNIDO	: Endüstriyel Kalkınma Örgütü
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü

GİRİŞ

Siyasi istikrarsızlık açısından dünyanın en sorunlu bölgesi diyebileceğimiz Ortadoğu'nun stratejik olarak en önemli ülkelerinden ikisi olan Türkiye ve Suriye; jeopolitik konumları itibarıyla da sadece Ortadoğu'nun değil, dünyanın en önemli bölgesinde yer almaktadırlar. Her ikisi için de en uzun kara sınırını oluşturan bu iki komşu ülkenin ilişkileri de, içinde buldukları coğrafyanın önem ve hassasiyetinden önemli derecede etkilenmiştir. Genel olarak sorunlu bir yapının hakim olduğu ilişkiler sürecinde su ve terör sorunu yaklaşık otuz yıldır süregelmektedir ve hala devam etmektedir.

Suriye genelde geri kalmışlığının sorumluluğunu Osmanlı idaresinde görmektedir. Dört asırlık Osmanlı idaresi dolayısıyla Türkiye'ye esasen kuşku ile bakmakta olan Suriye, Arap toprağı olarak kabul ettikleri İskenderun Sancağı'nın (Hatay) Türkiye'ye verilmesi, Filistin'in taksimine Araplarla birlikte oy veren Türkiye'nin daha sonra İsrail'i tanıyarak bu ülke ile siyasi ilişki kurması, batı ile işbirliğini geliştirerek batının üyesi olması, Irak ile olan iyi ilişkileri dolayısıyla Suriye-Irak anlaşmazlıklarında tercihini devamlı olarak Irak lehine kullanması gibi nedenlerle Türkiye'den uzaklaşmıştır.

Geçmişten beri sorunlu bir şekilde devam eden ilişkilere 1980'li yıllarda iki ülke arasındaki sınıraşan sular ve bununla beraber gelen Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği destek sorunu eklenmiştir.

Türkiye'nin en önemli hedeflerinden birisi Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) tamamlanması ve onun en önemli ayağı olan Atatürk Barajı'nın bütünüyle hizmete girmesidir. Bu proje Fırat ve Dicle Nehirleri ve onların kolları üzerinde 21 baraj ve 17 hidroelektrik santrali kurulmasını öngörmektedir. Böylece çok geniş bir alanın sulamaya açılması ve çok büyük miktarlarda enerji üretilmesi planlanmıştır. Bu proje Türkiye için hayati öneme sahiptir; çünkü burada planlanan hedeflerin bütünüyle hayata geçirilmesi ile Türkiye'nin geri kalmış bir yöresi büyük bir gelişmeye ve değişime sahne olacaktır.

İşte Suriye ile Türkiye arasında ciddi boyutlarda tedirginliğe yol açan sorunlardan belki de en önemlisi, Türkiye'nin GAP projesini uygulamaya koyduğu ilk zamanlarda ortaya çıkmıştır. Özellikle 1990 yılında Türkiye'nin Atatürk Barajı'nın rezervlerini doldurmaya başladığı sırada, su sorunu iyice alevlenmiş ve alarm verir bir noktaya ulaşmıştı.

Hatay`ın Türkiye`ye referandum ile katılmasını bir türlü kabul etmeyen Suriye, Türkiye`nin 1970`li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi`ni (GAP) uygulamaya başlamasıyla, su sorununu bahane ederek Türkiye`ye karşı PKK terör örgütünü desteklemeye başlamıştır. 1984`ten itibaren Türkiye`nin mücadele ettiği bu terör örgütünü Suriye, su ve Hatay gibi farklı konularda Türkiye`ye karşı bir pazarlık aracı olarak kullanmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin karşılıklı çıkarları koruyan, işbirliği imkanlarına dayalı dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini koruma yönündeki çabalarına rağmen, iki ülke arasındaki ilişkiler belirli bir sıkıntıyı taşımış ve rahatsızlık verici olmuştur.

Bu çalışmada Türkiye-Suriye arasındaki sınıraşan sular ve terör sorunu birbirleriyle yakından ilişkili olduğu düşünülerek ele alınacaktır. Tezin birinci bölümünde suyun önemi, iki ülkenin sahip olduğu su potansiyelleri ve aralarında konu olan sınıraşan sular ve uluslararası hukukta su sorununa dair yaklaşımlar incelenecektir. Tezin ikinci bölümünde terörizm kavramı, iki ülke arasındaki terör sorunu ve bu sorunun nedenleri incelenecektir. Tezin üçüncü bölümünde ise tarafların soruna dair yaklaşımları ve çözüm önerileri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE - SURIYE ARASINDAKİ SINIRAŞAN SULAR VE BU SULARIN YARATTIĞI SORUNLAR

1.1. DÜNYA SU POTANSİYELİ VE SUYUN STRATEJİK ÖNEMİ

1.1.1. Dünya Su Potansiyeli

Dünyamızın dörtte üçü sularla kaplıdır. Mevcut su kaynaklarının sadece %2,6'sı içmeye, kullanmaya ve sulamaya elverişlidir. Yapılan araştırmalar, yeryüzünde 1,4 milyar kilometreküp su bulunduğunu, bunun %97'sinin tuzlu olduğunu, %2'sinin tatlı su ancak buzullarda ya da erişilemeyen, sadece %1'inin kullanılabilir olduğunu gösteriyor.¹ Suyun dünyadaki dağılımına bakıldığında çok büyük bir çoğunluğun denizlerde bulunduğu görülmektedir. Yaklaşık %2 oranındaki tatlı su kaynaklarının ise; %77,2'si kutup buzullarında, %10,9'u derin yeraltı suları halinde, %0,35'i göllerde, %0,17'si zemin nemi halinde, %0,04'ü atmosferde, %0,003'ü de akarsularda bulunmaktadır. İnsanoğlunun kullanabileceği toplam su miktarı yaklaşık olarak 36 milyon km³ tür ve bu miktar yeryüzündeki toplam su miktarının yaklaşık %0,12'si gibi çok küçük bir orandır². Görüldüğü gibi canlıların ihtiyaçlarını karşılayabilecek su miktarı toplam su miktarı içinde küçük bir paydır. Ancak dünya suyunun az da olsa bir bölümü doğanın döngüsü tarafından tazelenmektedir. Her yıl 500 bin kilometreküp su güneş enerjisiyle buharlaşıp atmosfere karışır. Buharlaşmanın %86'sı okyanuslardan, %14'ü ise karalardan gerçekleşir. Aynı miktarda su, dünyaya yağış olarak geri döner. Ancak geri dönüşteki dağılım farklıdır. Kıtalar buharlaşma ile 70 bin kilometreküp su kaybederken, yağışlar yoluyla 110 bin kilometreküp su alırlar³.

---

¹ Durmazuçar, Vedat, **Ortadoğuda Suyun Artan Stratejik Değeri**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s.25

² Toklu, Vefa, **Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999s.1.

³ Esenyel, Ömer, **Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması**, Harp Akademileri Basım Evi İstanbul, 2001, s.11.

Su döngüsü sonucu her yıl yaklaşık 40 bin kilometreküp su denizden karaya transfer olmaktadır. Ancak bu miktarın 25 bin kilometreküp gibi önemli bir kısmı kullanılmadan yine denizlere dönmektedir ve 5 bin kilometreküp kadarı da dünyanın insansız yerlerine düşmektedir. Geriye ise yaklaşık olarak 9000 kilometreküp tatlı su yıllık olarak insanların kullanımına geri dönmektedir. Bugün dünyamızdaki mevcut kullanılabilir tatlı su potansiyeli dünya nüfusu dikkate alındığında kişi başı yaklaşık 7,400 metreküp olarak hesaplanmaktadır. Aslında bu miktar tüm toplumlar için ortalama yaşam standardı çerçevesinde yeterlidir, ancak bu ortalama miktar yeryüzüne eşit dağılmamakta, aksine büyük dengesizlikler göstermektedir.⁴ Ayrıca yine bu dağılım dönemsel olarak da çeşitli bölgelerde büyük dengesizlik göstermektedir. Örneğin yıllık tüm yağışların 1/3'ü Güney Amerika ve Karayip'lere düşerken Avustralya'ya sadece toplamın %0,1'i düşmektedir. Hindistan'ın Cheerapuji bölgesine düşen yıllık toplam yağışın neredeyse tamamı yalnızca muson mevsiminde gerçekleşmektedir. Bu farklı ölçeklerdeki dağılımla birlikte bölge nüfuslarının ve nüfus artış hızlarının da farklı olması kişi başına düşen dağılımda büyük dengesizlikler yaratmaktadır. Kişi başına düşen yıllık su miktarı açısından dünyanın en zengin ülkesi olan İzlanda'da bu miktar kişi başı yıllık 68.500 metreküp iken en fakir ülkesi Cibuti'de 23 metreküptür.⁵

---

⁴ Toklu, **a.g.e.**, s.2.

⁵ Esenyel, **a.g.e.**, s.11,12.

Tablo I: Dünyada Bölgesel Su Dağılımı ve Kişi Başına Düşen Miktarı

BÖLGE	Yenilenebilir Su Kaynakları (Milyar m/yıl)	Nüfus (milyon)	Kişi Başına (m³)
Okyanusya	769	21	36619
Latin Amerika	10766	466	23103
Kuzey Amerika	5379	287	18742
Doğu Avrupa ve Orta Asya	7256	495	14659
Afrika	4184	559	7485
Batı Avrupa	1985	383	5183
Asya	9985	3041	3283
MENA*	355	284	1250

Kaynak: <http://www.ekolojistler.org/su-kaynaklari-ve-etkilesim-sureci-html>

Su, yenilenebilir bir kaynak olmasına rağmen aynı zamanda sınırlıdır. Yeryüzündeki toplam su miktarı zamanla değişmez ancak hızla artan dünya nüfusu ve dolayısıyla artan su ihtiyacı beraberinde yanlış tüketim alışkanlıkları, eski teknoloji kullanımından kaynaklanan israf ve insanların bu konuda yeterince bilinçlenmemiş olması nedeniyle giderek kullanılabilir miktarı ve arzı azalmaktadır. Dünya nüfusu her geçen gün 250 bin kişi artmaktadır. 1950 yılında 2,7 milyar, 1990 yılında 5.29 milyar olan dünya nüfusu bu gün yaklaşık olarak 6,6 milyara ulaşmıştır. Yapılan tahminlere göre dünya nüfusunun 2050 yılında 10,6 milyar olacağı söylenmektedir⁶.

Dünya nüfusundaki bu hızlı artışla beraber su ihtiyacı da artmış ve kişi başına düşen su miktarı hızla azalmıştır. 1850 yılında kişi başına düşen su miktarı 33.300 metreküp / yıl iken, bu rakam 1993 yılında 8,500 metreküp/yıl olmuştur. 1940 yılında toplam su tüketimi 1000 kilometreküp iken, 1960 yılında ikiye katlanarak 2000 kilometreküpe ulaşmış 1990 yılında tekrar ikiye katlanarak 4130 kilometreküp olmuştur. 2000 yılında ise 5200 kilometreküpe kadar artmıştır⁷. Son 50 yılda, dünya su tüketimi %400 oranında yüksek bir artış göstermiştir⁸.

* MENA: Middle East and North Africa (Ortadoğu ve Kuzey Afrika).

⁶ Durmazuçar, a.g.e., s.26.

⁷ Dursun, Abdülkadir, **Kutsal Topraklar ve Paylaşılmayan Sular, Fırat – Dicle**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,

Günümüzde, bir ülkenin ya da bölgenin sahip olduğu kullanılabilir su miktarı açısından zenginliğini veya fakirliğini gösteren değişik ölçütler geliştirilmiştir. Bu ölçütlerin en önemli bulunan ikisi kıtlık indeksi ve su yoksulluk sınırı indeksleridir. Bu iki ölçüt de kullanılabilir ve yenilenebilir su arzının kişi başına talebe oranlamasını esas alarak su kıtlığını açıklamaya çalışır. Kıtlık indeksi dört değişkeni yansıtan dört ayrı indeksten oluşmaktadır. Bu indeksler sırasıyla:⁹

- Su talebinin su arzına olan oranı,
- Nüfus artışı ile ilişkili bir şekilde kişi başına düşen su miktarı,
- Kişi başına yılda 1000 metreküpten fazla tüketilebilir suya sahip olma,
- Ülke dışından gelen su arzının yerli su arzına oranı.

Birinci indekse göre: Bir ülkede su talebi sonucunda tüketilen su miktarı toplam yenilenebilir su kaynağının 1/3'ünden fazla ise o ülkede su kıtlığı vardır ya da su kıtlığı tehlikesi artmaktadır.

İkinci indekse göre: Kullanılan suyun nüfusa oranını ölçü almaktadır.

Üçüncü indekse göre: Kişi başına kullanılabilen 1000 metreküpten az su tüketen ülkelerin su kıtlığı çekmekte olduğu kabul edilmektedir.

Dördüncü indekse göre: Kullanılabilir sular içinde sınıraşan suların oranıdır.

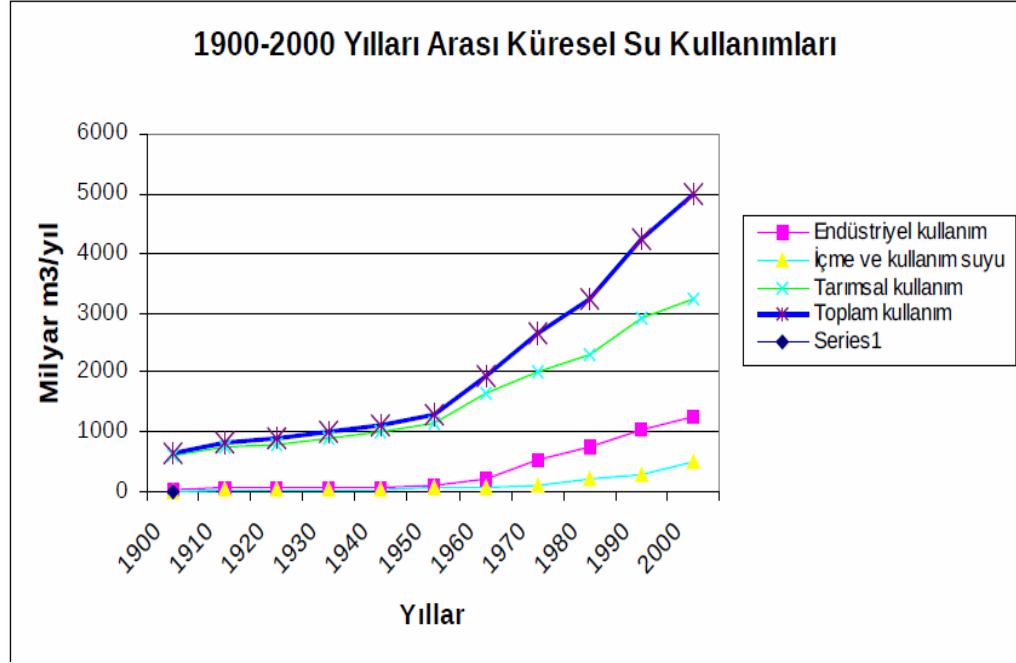

İstanbul, 2006, s.23

⁸ Özey, Ramazan, **Türkiye'nin Sınıraşan Suları ve Sorunları**, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı Erzurum,1997,s.49

⁹ Tomanbay, Mehmet, **Dünya Su Bütçesi ve Ortadoğu Gerçeği**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998, s.99-101

Şekil 1:

Kaynak:

www.kirsalcevre.org.tr/turkiyeninyeraltisuyukaynaklarivesupolitikasi_behiccongar.doc

Tüm canlılar için “hayat” demek olan suyun önemi ve ona olan ihtiyacımız tartışılmaz. Ancak giderek artan dünya nüfusuyla beraber sahip olduğumuz su miktarı da giderek azalmaktadır. Yeryüzündeki suyun potansiyelini, bölgesel olarak dağılımını, kullanılabilir miktarını ve kişi başına düşen su miktarını ve kişi başına düşen su miktarını genel hatlarıyla incelediğimiz bu bölümü İstanbul’da gerçekleştirilen 2009 5. Dünya Su Formu’ndan bazı verilerle sonlandıralım.¹⁰

Dünya Su Verileri

- İnsanoğlunun temel gereksinimleri için günlük temiz su ihtiyacı 20-50 litre.
- 1.1 milyar insanın içecek temiz suyu yok.

¹⁰ www.grundfos.com.tr/.../5_Dünya+Su+Forumu.Grundfos+5.Dünya+Su+Forumu (22.11.2009)

- 2.6 milyar insanın tuvaleti yok ve temel gereksinimleri için su bulamıyor.
- Kanalizasyon olmayan, içecek ve kullanılabilir temiz su sıkıntısı çeken bölgelerde çocuk ölüm oranları gelişmiş ülkelere kıyasla 10-20 kat artıyor. Mikroplu sular her gün 3900 çocuğu öldürüyor.
- Gelişmiş ülkelerin çocukları su oburu. Gelişmekte olan ülke çocuklarına kıyasla 30-50 misli daha fazla su tüketiyor.
- İshal, kirli su kaynaklı hastalık ve ölümlerin bir numaralı nedeni. Her yıl 1,8 milyon insan ishalden ölüyor.
- Gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel atıkların yüzde 70'i hiçbir işlem görmeden doğaya bırakılıyor ve su kaynaklarını kirletiyor. Her yıl 300-500 milyon ton ağır metaller, toksik maddeler suları zehirliyor.
- 1900'den bu yana yeryüzündeki sulak alanların yarısı yok oldu.
- Bir kilo et üretimi için 5-20 ton su gerekli. Bir ürünün üretimi için gerekli su miktarına "sanal su" deniliyor. Bir kilo et için harcanan su miktarı yaklaşık olarak bir kişinin 10 aylık su tüketimine eşit.
- Su altyapılarının yenilenmesi, kaçakların önlenmesi ve su kalitesinin korunması için OECD ülkelerinin her yıl en azından 200 milyar dolar yatırım yapması gerekiyor.
- Su kaynaklarının yaklaşık %70'i sulamada kullanılıyor.
- 2075 yılında bir damla su bulamayacak dünya nüfusunun 3-7 milyar olacağı tahmin ediliyor.

1.1.2. Suyun Stratejik Önemi

İnsanlık su ile başladı, medeniyet su kıyılarına yerleşerek ilerledi. İlk insanlar yaşamın idamesi için, vazgeçilmez olan su kaynaklarının yakınlarında kurulmuşlardır ve dünya üzerinde yerleşim birimleri su kaynaklarının olduğu yerlerde oluşmuştur. Tarih boyunca hayata yön veren su, sosyal hayatın şekillenmesinde de büyük rol oynamıştır. Eski Mezopotamya’da su, anlaşmazlıkların sebebi olmuştur. İnsanlar suya ulaşmak için çeşitli yollar aramışlar ve ona olduğunca yakınlaşmaya çalışmışlardır. Su arkları ve kanallar inşa etmişlerdir. Bu kanallar devletlerin arasındaki sınırları belirlemiştir. Su, kanunları da şekillendirmiştir. Hammurabi kanunlarında da su ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.¹¹ Yazılı tarih öncesinde avcılık ve göçebelik döneminin sonunda insanoğlu dünya yüzünde hayatını sürdürebilmek amacıyla Nil, Dicle, Fırat, Ganj, İndüs ve Sam ırmak nehirlerinin kenarlarında yerleşik tarım toplumuna geçmişlerdir.¹² Fırat ve Dicle nehirlerinin paylaşılabilmesi nedeni ile 4500 yıl önce iki site devletinin (Lagaş - Umma) uğruna savaştığı su, o günden bu güne hayatın hemen her noktasında kullanılan ve vazgeçilemez olan çok önemli stratejik bir kaynak olma özelliğini sürdürmektedir.¹³

Tarihte suyun medeniyetler kurulmasına ortam hazırladığı örneklerinin yanında, kurulu medeniyetleri çökerttiği örnekleri de vardır. 1993 yılında Yale Üniversitesi’nden Harvey Weiss liderliğindeki Amerikalı ve Fransız arkeologlar 4200 yıl önce, 300 yıl boyunca etkisini gösteren bir kuraklığın Ortadoğu’nun ilk uygarlığı olarak bilinen Akad Uygarlığı’nı çökerttiği sonucuna ulaştılar. Florida Üniversitesi’nden bir araştırma grubu ise 1200 yıl önce Yucatan’daki klasik Maya Uygarlığı’nın şiddetli kuraklıkta kıtlaşan su kaynakları yüzünden oldukça gerilediği bulgusuna vardı. Hindistan’da İndüs Nehri kenarına kurulu Harrapanlıların muazzam Mohenjodaro kenti de içme suyu kıtlığı yüzünden çökmüştü.¹⁴

---

¹¹ Evcı, Burak, **Makale**, www.burakevci.com/goster.asp?id=36 (10.12.2009)

¹² Durmazuçar, **a.g.e.**, s.23.

¹³ Dursun, **a.g.e.**, s.27

¹⁴ Esenyel, **a.g.e.**, s.2.

İnsanlığın en temel ihtiyaçlarından biri olan suyu, bu gün ülkeleri savaşa sürükleyebilecek ve binlerce insanın ölümüne sebep olabilecek bir sorun haline getiren faktörlerin başında, kullanılabilir su kaynaklarının kıtlığıyla beraber, suyun ikamesiz bir madde oluşu gelmektedir.¹⁵ Stratejik bir enerji kaynağı olan petrolün yerine bile doğalgaz, nükleer enerji, güneş enerjisi, dalga enerjisi vs. gibi başka enerji kaynakları ikame edilebilirken, hayatın kaynağı olan suyun alternatifi bulunmamaktadır. Suyun vazgeçilemez ve alternatifsiz bir kaynak olması, onu dünyanın en stratejik kaynağı haline getirmektedir. Bu nedenle su kaynaklarına sahip olan ülkelerin, ekonomik ve stratejik bir koz olarak algıladıkları su, barış ve işbirliğine sebep teşkil etmesi ile birlikte, potansiyel savaş tehlikesini de gündemde tutmaktadır.

Petrol kaynaklarının yakın bir gelecekte tükenme riski, bu kaynakların kullanımının pahalıya mal olması, termik ve nükleer santrallerin çevre sorunlarına sebep olması, daha az riskli ve çevreye daha az zarar veren enerji kaynaklarını geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Günümüzde stratejik öneme haiz akarsular, bu sorunları ortadan kaldıracak çareler olarak kendilerinden yararlanılması gereken hidroelektrik enerji kaynaklarıdır.¹⁶

Dünya’da, iki veya daha fazla ülkenin siyasi sınırlarını geçen 280 adet sınıraşan su havzası ile yer altı suları bulunduğu ve bu suların Dünya’daki tüm nehir akışının %60’ını oluşturduğu hesaplanmıştır. Son on beş yılda, küresel düzeyde sınıraşan su havzalarının sayısında, Sovyetler Birliği ve Balkan ülkelerinin dağılması gibi siyasi değişikliklerden kaynaklanan bir artış gözlemlenmiştir. Son durumda toplam 145 ülkenin sınıraşan nehir havzalarında toprağı bulunmaktadır. 19 havzada, beş ya da daha fazla sayıda ülke bulunmaktadır. Tuna Havzası su kaynakları on yedi ülke tarafından kullanılmaktadır. Sınıraşan su havzalarını paylaşan ülkeler arasındaki ekonomik kalkınma, altyapı kapasitesi veya politik yönelim konularındaki farklılıklar su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi konularının karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır.¹⁷

---

¹⁵ Dursun, **a.g.e.**, s.27

¹⁶ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.24

¹⁷ Dursun, **a.g.e.**, s.28

Günümüzde çeşitli ülkelerde sınıraşan sular nedeniyle ihtilaf nedeni olan nehirlerin başlıcaları şunlardır:¹⁸

- ABD – Meksika arasında, Rio Grande Nehri, Colorado Nehri,
- Hindistan – Bangladeş arasında, Ganj Nehri,
- Hindistan – Pakistan arasında, İndüs Nehri,
- Macaristan – Slovakya arasında, Tuna Nehri,
- Guatemala – Meksika arasında, Usumacinte, Suchiate ve Grijalva Nehirleri,
- Türkiye – Suriye arasında, Fırat, Asi Nehirleri,
- Türkiye – Irak arasında, Dicle ve Fırat Nehirleri,
- Türkiye – Gürcistan – Ermenistan – Nahçıvan arasında, Çoruh, Posof Çayı, Kura Nehri, Arpaçay ve Aras Nehri
- Türkiye – Bulgaristan arasında Meriç ve Tuna Nehirleri,
- Türkiye – Yunanistan arasında Meriç Nehri

Bunlar büyüklükleri ve önemleri itibarıyla ve de Türkiye'yi ilgilendirenler olarak başlıcalarıdır. Daha onlarca ihtilaf nedeni olan veya olabilecek olan sınıraşan sular vardır.

Dünya nüfusunun %40'ı komşu ülkelerden gelen suya bağımlıdır. Birleşmiş Milletler Su Komisyonu 1994-1995 yıllarında yaptığı bir araştırma sonucunda dünya 220'ye yakın sınır oluşturan veya sınıraşan nehir bulunduğunu belirlemiştir. Bu nehirlerden 155'i iki ülke, 36'sı üç ülke, 23'ü on iki ülke tarafından paylaşılmaktadır. Ayrıca dünyanın en önemli 9 nehrinden toplam 97 ülkenin yararlandığı belirtilmiştir.¹⁹

Strateji, genel anlamıyla gücün hazırlanması, düzenlenmesi ve kullanılması sanatıdır.²⁰ Su tek başına bir güç unsuru olarak değerlendirildiğinde diğer milli güç

---

¹⁸ Özgen, Ergün, **Suyun Stratejik Önemi**, barisaykul.blogcu.com/suyun-stratejik-onemi (12.12.2009)

¹⁹ Bilgiç, Esra, **Su Sorunu: Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri Örnekleri**, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.6-7

²⁰ Tanyeli, Cevdet, **Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler**, Harp Akademileri BasımEvi, İstanbul, 1990, s.49

unsurlarıyla birlikte milli stratejinin oluşumunda göz önüne alınması gerekli bir parametredir.

21. yüzyılın en önemli sorunları arasında baş sıralarda gösterebileceğimiz su sıkıntısı, ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların da başında yer alacak ve suya sahip olan ülkeler için su, büyük avantajlar yaratacaktır.

1.2. ULUSLARARASI HUKUKTA SU SORUNU, KAVRAMLAR VE SU SORUNUNA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

1.2.1. Uluslararası Hukukta Su Sorunu ve Kavramlar

Bir akarsu, kaynağından sona erdiği noktaya kadar yatağı ve kolları ile bir bütündür. Toplumların devlet olarak örgütlenmesi, bu doğal bütünlüğü, yapay bir biçimde bölmekte ve aynı akarsuyun değişik kesimlerini, değişik devletlerin egemenlik alanlarında bırakmaktadır. Bu durum da devletler arasında önemli sorunlara neden olmaktadır. Bu durum da devletler arasında önemli sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunları, sınırların saptanması ve devletlerin akarsulardan değişik amaçlarla yararlanma eylemlerinin uzlaştırılması gibi iki ana başlıkta topladığımızda, birinci sorunun belirli ölçüde çözümlendiğini, ancak ikinci sorunun henüz uluslararası ortamın üzerinde anlaşabildiği bir çözüme kavuşturulamadığını belirtmek mümkündür. Bu nedenle, sorunun tespitine ve kavramlara açıklık getirmeye çalışılacaktır.²¹

Akarsularla ilgili uluslararası hukukta yirminci yüzyıla kadar “müşterek sular” ya da “ortak sular” gibi ifadeler kullanılırken, aynı kavramları ifade etmek için yirminci yüzyıldan sonra “uluslararası sular” ya da “sınıraşan sular” gibi ifadeler kullanılmıştır. Ancak günümüzde de akarsular üzerinde uluslararası terminolojinin son derece karmaşık olduğu görülmektedir. Akarsular ve uluslararası sularla ilgili çeşitli yönlerden yapılan bazı tanımlar şöyledir:

“Uluslararası sular, ülkeleri ayıran ayırım çizgisi ya akarsuyun tam ortasından ya da akarsuyun ulaşım imkân verdiği ulaşım yapılabilen bölümün ortasından geçer. Ülkeler, aralarında yaptıkları anlaşmalarla sınırı belirler.” Başka bir tanıma göre ise “Uluslararası sular, akarsuyun coğrafi bakımından yakaları iki ya da daha fazla ülkenin egemenliği altındaki birbirini kesen veya ayıran sulardır.”²² Bir başka tanıma göre ise de “Uluslararası sular iki kıyısı iki ayrı devletin toprakları içinde kalan, diğer bir deyimle, iki devletin sınırını çizen sulardır. Bu sular, ulaşım dışındaki kaynak kullanımı

---

²¹ Toklu, a.g.e., s.8

²² Durmazuçar, a.g.e., s.41,42

yönünden ilgili iki ülke tarafından paylaşım tabidirler ve paylaşım sınırı olarak uygulamada “talveg hattı” denen bir nevi orta çizgi esas alınır.”²³

“aşan sular” kavramı nispeten daha açık ve ortak bir görüşle ifade edilmiş bulunmaktadır. “İki ya da daha fazla ülkenin topraklarını kat ederek akan, suyun çıktığı ülke ile aktığı ülke arasındaki kullanımı eşit olması söz konusu olmayan sulardır.”²⁴

“Ulusal akarsu” kavramı ise diğer kavramlara göre hem daha net bir tanımla hem de üzerinde geniş bir görüş birliğiyle ifade edilmektedir. Bu durumda ulusal akarsu tanımı: “Kaynağından denize aktığı yere kadar bir devletin hudutları içinde kalan akarsular ulusal akarsulardır.” Bu tür akarsular üzerinde yapılacak düzenlemenin tamamı “ulusal yetki” kavramının içinde kalmakta ve uluslararası hukukun konusu olmamaktadır.²⁵

Suların çıktığı kaynak ve havzalar yönünden bakıldığında uluslararası alanda, “Uluslararası akarsu havzası” kavramıyla da karşılaşırız. Uluslararası akarsu havzası tanımını ilk defa ortaya koyan Uluslararası Hukuk Derneği’dir. Uluslararası Hukuk Derneğine göre uluslararası akarsu havzası, “iki veya daha çok devletin ülkeleri dahilinde kalan ve içindeki yüzeyde gerek doğal, gerekse suni bütün akarsuların, belli bir alanın sularını akıtarak bir denize mahreci bulunmayan kapalı ülke için kısımlara açılan ortak mahreçlerde son bulunduğu bölgedir”.²⁶

Bu kavramlara ilişkin sıkça kullanılan bir başka kavram ise “kıyıdaş devlet” kavramıdır. Ulaşım için kullanım açısından yapılan tanım uyarınca, su yollarının sadece ulaşım elverişli kesimlerine uluslararası nitelik tanındığından “kıyıdaş devlet” deyimini uluslararası su yolunun yalnızca ulaşım elverişli kesiminde kıyısı bulunan devletleri değil, uluslararası niteliği olan su yolunun tüm mecrası boyunca herhangi bir kesiminde kıyısı bulunan devletleri kapsamaktadır. Bu durumda su yolunun mecrasının

---

²³ Esenyel, **a.g.e.**, s.5

²⁴ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.41,42

²⁵ Esenyel, **a.g.e.**, s.4

²⁶ Cemal Zehir, **Ortadoğu’da Su Medeniyetlerinden Su Savaşlarına**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s.63.

yukarısında bulunan “yukarı kıyıdaş”, aşağısında bulunan devletlere ise “aşağı kıyıdaş” devlet adı verilmektedir²⁷.

Bu kavramlara ek olarak uluslararası su yolları göller ve kanalların tanımlarını da şöyle yapabiliriz. Uluslararası su yolları, “Bir devletin ülkesinden doğduktan sonra o ülkenin topraklarından geçerek iki ya da daha çok devlet arasında sınır oluşturan akarsular, uluslararası su yolu olarak kabul edilir.” Bu su yolunun ulaşımına uygun olması da uluslararası ulaşım açısından uluslararası su yolu sayılmasında bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Uluslararası göller ise “birden çok devletin paylaştığı göllere uluslararası göl”, uluslararası kanallar ise “Bir su yolu olarak kullanılmak üzere açılan kanallara uluslararası kanallar” denir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu 43. sayılı bildirgesinde uluslararası sularla ilgili olarak su yolu ve su yolu devleti terimlerini tanımlamıştır.²⁸

Suyun giderek uluslararası önem kazanması ve ülkeler arasında çatışma ve anlaşmazlık konusu olması, ülkelerin uluslararası veya sınıraşan sular üzerinde ciddi bir hak arayışı içine girdiklerini ve buna paralel olarak da önemli sorunların yaşandığını göstermektedir. Su kullanımı / paylaşımı ya da su hakları konusunun, ülke içinde bireyler arası, grup ya da birimler arası boyutu da vardır ve doğal olarak bu sorunları çözmek için tarih boyu her ülke veya toplum bir düzenleme getirmiştir. Kısaca “ulusal su hukuku” olarak tanımlanan bu düzenlemelerin ilke ve içeriği, doğal olarak ülkeden ülkeye değişiklikler taşımaktadır. Henüz düzenli veya yazılı bir kurallar bütünlüğünün olmadığı dönemlerde ise, suyun önemi, su kullanımı ve su hakları konuları, inançlar ve dini kurallar çerçevesinde tanımlanmıştır. Tarihin hemen her döneminde, su bütün dinlerde kutsal sayılmış, suyun korunması, kullanılması ve paylaşılması ağırlıklı olarak bu inanca dayandırılmış, böylece sorun çıkmaması da sağlanmıştır. Günümüzde hemen her ülke ve toplumda sularla ilgili düzenlemeler önce “dini hukuk” kuralları içinde

---

²⁷ Demir, Abdullah, **Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sınıraşan Sular Sorunu Çerçevesinde Türkiye'nin su Politikası**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.5

²⁸ Durmazuçar, a.g.e., s.42

başlatılmış, sonra da medeni hukuk içinde, hatta bağımsız bir “ulusal su hukuku” olarak yerini almıştır. Türkiye’de böyle bir seyir izlenmiştir.²⁹

20. yüzyılın başından bu yana, birden çok devletçe kullanılan akarsulardan yararlanmaya dönük çözümlerin ve yüzyılın ikinci yarısından bu yana uluslararası hukuka önemli ölçüde katkıları olan Birleşmiş Milletler Örgütü’nün akarsulardan ulaşım dışı yararlanmalara yönelik hukuk kuralları oluşturma çabaları sonucu ortaya çıkan sözleşmenin değerlendirilmesi, bağlayıcılığının ve öngördüğü düzenlemelerin kapsamının belirlenebilmesi, günümüzde uygulanan uluslararası hukukun incelenmesiyle mümkündür.³⁰

Akarsularda sınırların tespit edilmesi sorunu akarsuların ulaşımına elverişli olup olmadığını tanımlama göre ya da orta çizgi esaslarının kabulüyle belirli bir esasa kavuşturulmuştur. 19. yüzyılın sonlarına kadar önemli faydalanma şekillerini teşkil eden ulaşım, balıkçılık, tomruk yüzdürülmesi ve küçük çapta sulama gibi, etkileri aynı milli sınır alanlarının içinde kalan fiillerden ulaşım özgürlüğü tartışması konusu hariç kıyıdaş devletler arasında önemli çıkar çatışmaları meydana getirmediği için uluslararası hukukça çözülmesi gereken bir sorun niteliğinde görülmemiştir. Ülkeler arasında sınıraşan nehirler üzerindeki serbest ulaşım problemleri, değişik zamanlarda yapılan anlaşmalar ve ihdas edilen hukuki düzenlemelerle büyük oranda çözümlenmiştir.³¹

Birden çok devlet arasında yapılan anlaşmalar ile su yolları miktar olarak veya coğrafi bölgelere bölünerek paylaşılabilir. Miktar olarak paylaşım, suları belli bir oran dahilinde kullanmak veya bu sulardan belli mevsimlerde yararlanmak ya da nehir sularının hakkaniyet ölçüsünde paylaşılması şekillerinde olabilmektedir. Eşit paylaşım genelde sınır oluşturan sularda rastlanmaktadır. Coğrafi bölgelere bölerken ya nehrin kolları ya da ayrılan kesimler paylaşılmakta, devletler kendi bölümlerinden yararlanma hakkına sahip olmaktadır. Bu iki yöntemde de bir anlaşmanın varlığı, tarafların birbirlerinin kullanacakları su miktarını kabul etmiş olduklarını, tanıdıklarını

---

²⁹ Esenyel, **a.g.e.**, s.23,24

³⁰ Toklu, **a.g.e.**, s.11,12

³¹ Tiryaki, Orhan, **Sınıraşan Sular ve Ortadoğu’da Su Sorunu**, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul, 1994, s.16.

göstermektedir. Ayrıca anlaşmaya aykırı hareket edildiğinde uluslararası yargı yolları açıktır. Yararlanmanın anlaşma ile düzenlenemediği durumlarda, “hakça paylaşım” veya “adil kullanım” ilkelerinin, uygulamada birçok anlaşma ve uluslararası hakemlik kararlarında kabul edildiği görülmektedir. Hakça ilkelere göre her bir kıyıdaş ülkesi, üzerinde bulunan akarsudan hakça ve makul bir şekilde kullanma hakkına sahiptir. Hakça kullanım konusunda dikkat edilecek hususlar şunlardır:³²

- Kıyıdaşların ilgili su sistemine bağımlı nüfusları.
- Kıyıdaş devletlerin tarihsel kullanımı
- Kıyıdaş devletlerin ihtiyacını karşılayabilecek başka havza veya havzaların varlığı.

Su konusunda ilk defa 1911 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün yapmış olduğu toplantıda bir beyanname yayınlanmıştır. Buna göre birden fazla devletin topraklarında akan nehirlerin kullanılması ve faydalanılması usullerinde devletin diğer devletlere zarar verici davranışlardan kaçınılması önerilmiştir. Benzer kararlar 1956 ve 1961 yıllarında Salzburg toplantısında Uluslararası Hukuk Enstitüsünde teyit edilmiştir. 1958 yılında Uluslararası Hukuk Derneği'nin New York'taki 48. toplantısında aldığı kararlara birden fazla ülkeden geçen nehirlerde devletlerin kendi ülkelerinde yapacağı faaliyetlerle diğer devletlere zarar vermemelerini ve bu hususta iyi niyet kurallarını göz önünde bulundurmalarını önermiştir. İyi niyet şartlarını münferit olaylarda ortaya çıkacak şartlara göre tespit edileceği bildirmiştir. Uluslararası Hukuk Derneği'nin çeşitli toplantılarında birden fazla ülkenin topraklarından geçen nehirlerden faydalanma kuralları üzerinde yapılan çalışmalarda her ülke kendi ülkesinden akan nehirlerde, bir egemenliğe sahiptir. Böylece ülkeler sahip bulunduğu bu haktan yararlanırken diğer ülkelere zarar vermeden yararlanılması gerektiği belirtilmiştir.³³

---

³² Denk, Erdem, **Ortadoğu'da Su Sorun Bağlamında Dicle ve Fırat**, Stratejik Araştırma ve Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s.30,31

³³ Zehir, **a.g.e.**, s.65,66

1.2.2. Uluslararası Hukukta Su Sorununa İlişkin Yaklaşımlar

1.2.2.1. Faydalanma Hakkına İlişkin Doktrinler

Birden çok devlet tarafından kullanılan akarsulardan yararlanmaya ilişkin uyuşmazlıklar 19. yüzyılın sonlarından itibaren, sınıraşan akarsularda ortaya çıkmıştır. Bu akarsulardan yararlanma biçimleri uluslararası politik ortam ile uluslararası hukuktaki gelişmelere paralel olarak değişik yaklaşımlarla ortaya konulmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, devletlerin egemenlik hakkından doğan yetkileri değil; daha çok konu ile ilgili bu yetkilerin kapsam ve sınırıdır. Bu konudaki teoriler F.J. Berber tarafından; mutlak ülke egemenliği, mutlak bölgesel bütünlük, suda ortak sahiplik, sınırlı ülkesel egemenlik, sınırlı bölgesel bütünlük başlıklarıyla incelenmiş, B.A. Godana, Berber'in tasnifini izlemiş, ancak suda ortak sahiplik yerine sularda fayda ortaklığı terimini kullanmıştır. J. Lipper'in; bölgesel bütünlük, mutlak ülke egemenliği, uluslararası nehir sularında müşterek kıyıdaşların ortaklığı, sınırlı ülke egemenliği şeklindeki ayırımına karşılık, B.R. Chauan daha ayrıntılı bir tasnif yaparak adı geçen teorileri, kıyıdaş hakları, ön tahsis, ülke egemenliği, doğal su akışı, hakça paylaşım, fayda ortaklığı ve hakça faydalanma biçiminde ayırmıştır. Yararlanma hakkına ilişkin teorilerin incelenmesinde benimsenen en yaygın tasnif; mutlak egemenlik, doğal durumun bütünlüğü, ön kullanımın üstünlüğü ve adil kullanım biçiminde ortaya konulmaktadır. Birçok mevcut çözüme dayanak teşkil eden bu doktrinler, günümüzde gelinen noktayı da ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.³⁴

-Mutlak Egemenlik (Harmon) Doktrini: Genel olarak, yukarı kıyıdaş devletin, aşağı kıyıdaş devletin etkilenmesini göz önüne almadan, nehir sularını dilediği gibi, kısıntısız saptırabilmesi ya da kullanabilmesi biçiminde tanımlanan bu görüş, adını ABD Başsavcısı Judson Harmon'dan almıştır. Harmon'un, ABD ve Meksika arasında Rio Grande akarsuyu ile ilgili olarak ortaya çıkan uyuşmazlık nedeniyle 1895 yılında ortaya koyduğu görüş, ABD tarafından uzun süre yerleşmiş bir hukuk kuralı olarak kabul edilmiş ve klasik bir nitelik kazanmıştır. "Mutlak Ülke Egemenliği" ilkesi ilk kez, Alman hukukçu Johann Ludwig Klüber tarafından 1851 tarihinde "...Her devlet kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere... Başka devletler yönünden zararlı etkiler doğursa

---

³⁴ Toklu, a.g.e., s.19,20

bile, özellikle nehirlerin mecralarını değiştirmek suretiyle, ülke sınırları içinde düzenleme yapma hakkına sahiptir” biçiminde ortaya konulmuştur.

Harmon Doktrini ABD dışında kimi yukarı kıyıdaş ülkelerce de savunulmuştur. Birçok uyuşmazlığın çözümlenmesi çalışmalarında doktrinden yararlanılmıştır. Hindistan ve Pakistan arasındaki İndüs akarsuyu uyuşmazlığında, Hindistan Harmon Doktrinini savunmuş ve uyuşmazlığa ilişkin İndüs Suları Antlaşması 1960 yılında imzalanmıştır. Avusturya, Bavyera ile Inn, Saalech ve Salzadh akarsuları uyuşmazlıklarında, mutlak ülke egemenliğine yakın bir yaklaşımla hareket etmiştir.³⁵

Bir devletin ülkesinden geçen akarsularını kullanmada mutlak özgürlüğe sahip olduğunu savunan bu doktrin uluslararası platformda kabul görmeyip geçerliliğini yitirmiştir.³⁶

-Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini: Doğal durumun Bütünlüğü Doktrini, aşağı kıyıdaş devletlerin, uluslararası akarsulardan faydalanmasına imkan vermek için Harmon Doktrini’ne karşıt bir görüş olarak ileri sürülmüştür. Doktrin taraftarlarının başında gelen Max Huber’e göre, akarsuların doğal mecralarını izlemelerine devletler müdahale etmemelidir. Hiçbir devlet; diğer devletlerin akarsudaki haklarına zarar verecek şekilde suyu saptıramaz, kesemez, akışını yapay olarak artıramaz veya eksiltemez. Doktrin diğer bir savunucusu olan Oppenheim da, sınır oluşturan, çok uluslu veya uluslararası akarsuların kıyıdaş devletlerden hiçbirinin keyfi denetimine tabi olmadığını belirtmektedir. Oppenheim’a göre, devletin sadece kendi ülkesinden komşu devlete akan nehir sularını durdurması veya saptırması değil; aynı zamanda o nehrin sularını komşu devlete zarar verecek şekilde kullanması da yasak olmalıdır.

Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini’nin uygulama alanına konması durumunda üç sonuç ortaya çıkmaktadır:

- a. Yukarı kıyıdaş devlet, uluslararası akarsuyun aşağı kıyıdaş devletin ülkesinde yer alan kesimindeki suların fiziki niteliğinde herhangi bir değişiklik yapamaz.

---

³⁵ Toklu, **a.g.e.**, s.20,23

³⁶ Esenyel, **a.g.e.**, s.25

b. Aşağı kıyıdaş devletin uluslararası akarsuyun yukarı kıyıdaşça kullanılmasında veto hakkı vardır.

c. Aşağı kıyıdaş devletin ilerdeki muhtemel kullanımları korunmaktadır.

Sınıraşan suların kıyıdaş devletlerin ülkesinde yer alan kesimlerindeki suların doğal durumlarında değişiklik yapma olanağına yukarı – kıyıdaş devlet sahiptir. Bu bağlamda söz konusu yasaklama, yalnız yukarı – kıyıdaş devlete yönelmektedir. Yine aşağı – kıyıdaş durumundaki devlet, bu doktrin uyarınca, doğal durumunu muhafaza ederek ülkesine girmesi gereken sulardan tam bir faydalanma serbestliğine sahip olmaktadır. Bu durumda ise, doğal durumun bütünlüğü doktrinini uyarınca, sınıraşan akarsulardan yalnız en alttaki kıyıdaş faydalanabilecektir. Örneğin Nil Nehri sularından bu doktrine göre yalnız Mısır faydalanabilecek aynı şekilde Fırat Nehri sularından faydalanma hakkının, tümüyle Irak’a tanınması gerekecektir.³⁷

Konu ile ilgili olarak, yapılan genel ve özel nitelikli antlaşmalarda, Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini’ni destekleyen hükümler yoktur. Genellikle, bu antlaşmalarda, kıyıdaşların akarsularda “önemli değişiklik” yapamayacakları ya da “önemli zarar” veremeyeceklerini belirten benzer hükümler vardır. Devletlerin uygulamaları, yargı kararları ve doktrinde öne sürülen görüşlerde, bunun bir uluslararası hukuk kuralı olarak kabul görmediğini göstermektedir. Ayrıca, teori, sınıraşan su yollarından faydalanma eylemlerini düzenleyebilecek yeterlikte de değildir.³⁸

-Ön Kullanımın Üstünlüğü Doktrini: Uluslararası alanda “doğal ya da tarihi”, kazanılmış ve “kadim” haklar olarak değişik terimlerle ifade edilebilmektedir. Bu görüşü uluslararası hukuka yansıtan E. Vatell’dir. Bir ülke kendi toprakları üzerinde sınıraşan suları, diğer nehre kıyıdaş ülkelerden daha önce kullanmaya başlamışsa, bu ülkenin suyu kullanımı devam ettiği sürece ilgili sular üzerinde ön kullanım üstünlüğü vardır. Ancak, bu kazanılmış hak kapsamına ülke topraklarına akan bütün sular girmez. Yalnız, fayda sağlayan, bir başka deyişle fiilen ön kullanıma konu olan sular girer. Doktrinin özünü teşkil eden, kazanılmış haklara zarar vermeme yükümlülüğü genelde yukarı – kıyıdaş devlet açısından söz konusudur. Kazanılmış haklara zarar verebilecek

³⁷ Tiryaki, **a.g.e.**, s.27,28

³⁸ Toklu, **a.g.e.**, s.26

durumda olan sürekli olarak yukarı – kıyıdaş devlettir. Aşağı – kıyıdaş devletin hemen hemen böyle bir imkanı yoktur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kıyıdaş devletlerin kullanımlarına zarar verilmesine ilişkin hukuki sorunlar daha çok aşağı – kıyıdaş devlet açısından ortaya çıkar. Diğer taraftan, aşağı-kıyıdaş devletlerin nehirlerinden faydalanmaya daha önce başladıkları da bir gerçektir. Zira herhangi bir akarsuyun etrafında yerleşme ve endüstri faaliyetleri çoğunlukla akarsuların ağızlarına yakın yerlerde, mecraların aşağısında başlamaktadır. Nüfus yoğunlaşması ve endüstriyel gelişme akarsuyun mecrasının yukarisına doğru nadiren gelişmektedir.³⁹

Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini'nin, yazarlarca ve bilimsel kurumlarca milletlerarası hukuk kuralı olarak benimsenmediği, devletlerin uygulamalarının ve yargı kararlarının da bu yönde olduğu görülmektedir.⁴⁰

Uluslararası toplumun hızlı bir bilimsel gelişme içinde olduğu, teşkilatlandığı ve endüstrileştiği dikkate alındığında, M.Whiteman'ın da belirttiği gibi, suya olan ihtiyaç ve kullanma alanları hızla artmaktadır. Bu durumda, doktrinin katı biçimde uygulanması toplumların ihtiyaçlarını karşılayamaz. Doğal olarak, kişisel mülkiyet yerini ortak mülkiyete terk etmektedir.

-Adil (Hakkaniyete Uygun) Kullanım Doktrini: Konuya ilişkin antlaşmalara, yargı kararlarına ve bilimsel çalışmalara bakıldığında, teori ya da prensibe verilen ad hususunda bir birlik olmadığı görülmektedir. “Hakça faydalanma”, “adil kullanım”, “optimum faydalanma”, “hakça katılım”, “hakça paylaşım”, “faydacı (veya makul) kullanım” ve “hakkaniyete uygun kullanım” terimleri bir arada kullanılmaktadır.

Teori, iki ya da daha fazla devletin sınırlarını oluşturan ya da bu sınırları aşan bir nehrin sularını, makul ve yararlı bir biçimde kullanma hususunda, tüm kıyıdaşların eşit haklara sahip olmasını öngörmektedir. Hak eşitliğinden kasıt, her bir kıyıdaş devletin, diğer kıyıdaşlarla aynı nitelikli haklara sahip olarak, sudan ihtiyaçları ölçüsünde yararlanmasıdır. Bu, kıyıdaş devletlerin birbirlerine en az zarar vererek, ihtiyaçlarını en geniş ölçüde karşılamasını da sağlayacaktır. Hakça ve Makul Faydalanma Teorisi, beş unsuru içermektedir:

³⁹ Durmazuçar, a.g.e., s.50,51

⁴⁰ Toklu, a.g.e., s.27

- a. Su yolunun kullanımında, hakların eşitliği söz konusudur,
- b. Hakların eşitliği, suyun eşit taksimi anlamına gelmez,
- c. Hakça ve makul faydalanma, faydacı bir kavramı ifade etmektedir.
- d. Kavram, suyun faydalanma amacıyla kullanımı ile ilgilidir,
- e. Kullanıcıların güncel ihtiyaçları karşılanamamış iken, gelecekteki ihtiyaç için su tutmak hakça faydalanmaya aykırıdır.

Doktrini uluslararası alanda ilk defa ortaya koyan devlet ABD'dir. Doktrinin savunucuları, ABD ulusal hukukunda suların kullanılmasıyla ilgili olarak, kıyıdaş maliklerin sular üzerinde, "makul ve adil" olmak koşuluyla, eş değerde faydalanma hakkı ilkelerinden esinlenmişlerdir. Faydalanma hakkının "makul ve adil" kıstasına uyup uymadığı ise, suların kullanılmasından sağlanan yararlarla, diğer kıyıdaşlara verilen zararın, her durumun özel koşullarına göre, karşılaştırılması sonucunda tespit edilmektedir.⁴¹

Bu doktrin, kapsadığı kurallar açısından, hem yukarı – kıyıdaş devletin hem de aşağı – kıyıdaş devletin yararlanabileceği bir görüş niteliğini taşımaktadır. Fakat bu doktrin yasakladığı zarar kavramı açısından değerlendirilirse, doktrinin özellikle uyumsuzluklarda zarar gören aşağı-kıyıdaş devleti koruduğu görülecektir.⁴²

-Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Denizcilik Dışı Kullanım Yasa Tasarısı: Sınıraşan sulardan endüstriyel ve tarımsal amaçla yararlanmak isteyen ülkeler arasındaki anlaşmazlığı sona erdirmek veya en aza indirmek için Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Uluslararası Hukuk Komisyonu görevlendirilmiştir. Uzun zamandan beri devam eden çalışmaları sonucunda 43. oturumunda 29 Nisan – 19 Temmuz 1991 tarihleri arasındaki toplantısında bir rapor hazırlanmıştır.

7 Bölüm ve 37. maddeden oluşan bir rapor çalışmanın sonunda "ek" olarak sunulmuştur.

---

⁴¹ Toklu, **a.g.e.**, s.28,29

⁴² Durmazuçar, **a.g.e.**, s.51

1.2.2.2. Su Konusunda Uluslararası Kural Oluşturma Çalışmaları

Devletlerin, ülkelerinde bulunan su yolları veya su sistemleri ile ilgili hak ve yükümlülüklerini belirleyen kapsamlı kural veya ilkeler, henüz tamamen şekillenmiş değildir. Çeşitli sınıraşan sular için komşu ülkeler arasında varılmış anlaşmalar mevcuttur; fakat bu anlaşmalardan hiçbirini, başka bir sınıraşan nehre aynen uygulamak mümkün değildir. Her biri değişik koşul ve durumları yansıtan ve bazen benzer sorunlara dahi farklı çözümler getiren bu anlaşmalar, sınıraşan suların ulaşım dışı amaçlarla kullanımına ilişkin genel kabul görmüş hukuk kurallarının oluşumunu sağlayamamıştır.

Su yolunun ulaşım amacıyla kullanılmasıyla ilgili uluslararası anlaşmalar geçen yüzyıllardan beri yapılmakta olduğu için bu kullanımla ilgili kurallar uzun zamandan beri belirlenmiş bulunmaktadır. Su yolunun suların ulaşım dışı amaçlarla kullanımı ise, ancak 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında uyuşmazlık konusu olmaya başladığı için bu alandaki kodifikasyon çalışmaları da 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün 1991 Madrid Bildirisi ve 1991 Salzburg Kararı, Uluslararası Hukuk Derneği'nin 1956, 1958, 1960 ve 1966 tarihli Bildirileri ile Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 1978, 1989, 1991 ve 1994 tarihli raporları bu alanda yapılan çalışmaların en önemlilerindedir.⁴³

- **Uluslararası Hukuk Derneği'nin Çalışmaları**

Bir Hükümet dışı kuruluş olan UHD 1966 yılında gerçekleştirdiği toplantı ile kodifikasyona yönelik ortamın hazırlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda bağlayıcı özelliği olmayan ve "Helsinki Kuralları" adıyla anılan bazı kurallar, tavsiye niteliğinde kabul edilmiştir. Kurallar, bağlayıcı olmamakla beraber, daha sonraki yıllarda başka organlarda bu konuda girişilen çalışmalara ışık tutar mahiyette olmuştur. Helsinki'de yapılan çalışmalarda su yolları, uluslararası su

---

⁴³ Atuk, Nihal, **Türkiye'den Suriye'ye Akan Yerüstü Ve Yeraltı Suyu Miktarı Ve Bunların Ekonomik Değerleri**, DPT Uzmanlık Tezi, DPT Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım, 1995 s.74
<http://ekutup.dpt.gov.tr/disekono/atukn/su.html>

toplama havzaları itibariyle ele alınmıştır. Söz konusu kurallarda, sınıraşan havza sularının hakça ve makul paylaşımı öngörülmüştür.

Aynı kurallarda “Hakça ve makul bir paylaşım”ın belirlenmesi için sınırlı olmamakla beraber, bazı kriterler sayılmış ve bu nitelikteki bir paylaşım için, bütün ilgili faktörlerin dikkate alınması gereği vurgulanmıştır.⁴⁴

Hakça kullanım ilkesi sudan eşit faydalanma anlamına gelmemektedir. Hakça ve makul kullanım için göz önünde tutulması gereken faktörler Helsinki Kararının 5/2nci Maddesinde şöyle belirtilmiştir.⁴⁵

1. Her havza devletlerinin ülkesine düşen drenaj alanının oranı da dahil olmak üzere, havzanın coğrafi durumu,
2. Her havza devletinin su katkısı da dahil olmak üzere, havzanın hidrolojik durumu,
3. Havzayı etkileyen iklim şartları,
4. Mevcut kullanımları da kapsamak üzere, havzanın sularının geçmiş kullanımı,
5. Her havza devletinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları,
6. Havza devletlerinin her birinde, geçimi havza sularına bağlı nüfus,
7. Her havza devletinin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan çareleri karşılaştırma,
8. Yararlanabilecek başka kaynakların bulunması,
9. Havza sularının kullanılmasında, israfın önlenmesi,
10. Kullanımlar arasındaki çatışmaları uzlaştırma çaresi olarak bir ya da daha çok havza devletine tazminat verme imkanları,
11. Havza devletinin ihtiyaçlarının, diğer bir havza devletine ciddi zarar vermeden karşılanabilme derecesi.

Kararın aynı maddesinin 3. Fıkrasında ise, bu faktörlerden hiçbirisine diğerlerine kıyasla öncelik ve ağırlık tanınmadığı “faktörlerden her birine tanınacak

---

⁴⁴ Esenyel, a.g.e., s.27-28

⁴⁵ Toklu, a.g.e., s.34

ağırlık, bu faktörün taşıdığı önemin, diğer ilgili faktörlerin önemleriyle karşılaştırılması sonucunda ortaya konacaktır. Makul ve adil bir payın ne olduğu tespit edilirken, bütün ilgili faktörler birlikte değerlendirilmeli ve bunların hepsi esas tutarak bir sonuca varılmalıdır.” İfadesi ile ortaya konmuştur.⁴⁶

- **Uluslararası Hukuk Komisyonu`nun (UHK) Çalışmaları**

Uluslararası nehirlerin işletilmesi ve kullanılmasının yarattığı hukuki sorunların BM`de incelenmesi 1959 yılında başlamıştır. 1970 yılına kadar BM Genel Sekreteri`nin bu konu hakkında hazırladığı rapor dışında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. 1970 yılında BM Genel Kurulu, BM`nin kodifikasyon organı olan UHK`yı, “Uluslararası Su Yollarının Ulaşım dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin Hukuk”u tedvini ve tedrici geliştirmekle görevlendirmiştir.⁴⁷ Adı geçen Komisyon 1970`ten bu yana, sürdürdüğü ve ara raporlarının her yıl BM Altıncı Komisyonu ile Genel Kurulunda ele alındığı çalışmalarını son olarak Cenevre`de 1994 yazında yaptığı toplantısında tamamlanmış ve böylelikle uluslararası su yollarının ulaşım dışı amaçlarla kullanımına ilişkin Maddeler Tasarısına son şeklini vererek Genel Kuruluna sunmayı kararlaştırmıştır. Söz konusu maddeler tasarısı, uluslararası su yolları bakımından bir yukarı havza ülkesi olan Türkiye`yi yakından ilgilendirmektedir.

Bu tasarının 5. Maddesinde, bir sınıraşan nehrin hakça, makul ve optimum bir şekilde kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Bir diğer önemli madde 6. maddedir. Burada amaç, hakça, makul ve optimum bir kullanım gerçekleştirmek için göz önüne alınması gereken ölçüt ve unsurları tespit etmektir. Bu unsurlar, sınırlı olmamakla birlikte, nüfus, iklim, alternatif su kaynakları, hidroloji, kullanılan teknoloji, gelişme seviyesi, bölgenin ekonomik ihtiyaçları gibi öğelerdir. Diğer bir önemli unsur, eğer bir ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak alternatifler mevcutsa, su yolunun hakça ve akılcı bir miktar tahsisinde bu alternatiflerin de göz önünde bulundurulması hususudur. Tasarının diğer bir kilit ögesi olan 7. madde, tamamıyla yeniden

---

⁴⁶ a.g.e., s.35

⁴⁷ Esenyel, a.g.e., s.28-29

düzenlenmiş ve başlığı “gerekli ihtimam” başlığına bağlanmıştır. Böylece, aşağı kıyıdaş bir ülkeye zarar verme olasılığı bulunan bir yukarı kıyıdaş devletin, önemli zarar verdiği kullanımlarında, “gerekli ihtimamı” göstermemesi halinde sorumlu tutulacağı şeklinde çok önemli ve hukuki bir temel unsur maddeye eklenmiştir. Bu şekilde, bütün kıyıdaş ülkelerin karşılıklı sorumluluklarının tespit edilmesinde önemli bir gelişme gerçekleştirilmiştir.

UHK tarafından hazırlanan ve en son şeklini alan bu taslak, 1997 yılında BM’de 103 kabul, 27 çekimsiz ve 3 red (Türkiye, Çin ve Burönü) oyuyla kabul edilmiş bulunmaktadır.⁴⁸

- **Uluslararası Hukuk Enstitüsü’nün Çalışmaları**

Uluslararası Hukuk Enstitüsü, 1910 yılında birden fazla devlet tarafından kullanılan akarsulardan ulaşım dışındaki faydalanmaları gündemine almış ve 1911 yılında, uluslararası suların ulaşım dışında kullanımlarına ilksin Madrid Bildirisi yayımlamıştır. O dönemde hakim doktrin olan Harmon Doktrini’ne de ters düşen bu karar, akarsuları da sınır oluşturan ve ülkeleri kesenler olarak iki kategoride değerlendirmiştir.⁴⁹ 1911 Madrid Bildirisi, kıyıdaş devletlerin aynı akarsu üzerinde fiziki anlamda karşılıklı bağımlılık durumunda buldukları görüşünden hareket ederek, devletlerin faydalanma haklarına bazı kısıtlamalar getirmiştir. Ayrıca bu bildiriye, uluslararası akarsular sınır teşkil edenler ve ülkeleri kesenler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bildirinin ülkeleri kesen akarsular ile ilgili 2. maddesinde, yukarı kıyıdaş devletin bu çeşit akarsuların aşağı devlete giriş noktasını değiştirmesini, suları kirletmesini ve aşağıda taksin olaylarına yol açacak eylemlerde bulunmasını yasaklamıştır.⁵⁰

Enstitünün 1961 Salzburg Kararı da 1911 Madrid Bildirisi paralelinde olmuş, ancak farklı olarak sınır teşkil eden, ülkeleri kesen akarsular ayrımını terk ettiği görülmüştür. Enstitü bu kararında, devletlerin faydalanma hakkını tanımakla beraber bu

---

⁴⁸ a.g.e., s.30-31

⁴⁹ Toklu, a.g.e., s.33

⁵⁰ Sar, Cem, **Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s.177

hakkin aynı akarsu üzerindeki diğer kıyıdaş devletin hakkı ile sınırlı olduğunu belirtmiştir.⁵¹

- **BM / Avrupa Ekonomik Komisyonu`nun Çalışmaları**

Sınıraşan sular konusunda yasal olarak bağlayıcı olan ilk belge BM / Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından hazırlanan “Sınıraşan Sular ve Uluslararası Göllerin Kullanımı ve Korunması” sözleşmesidir. Söz konusu sözleşme 1992 yılında Helsinki`de imzaya açılmış sözleşmenin öngördüğü 16 ülke tarafından onaylanma işlemlerinin tamamlanmasını takiben 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin müzakerelerine Türkiye aktif olarak katılmış, memba ülkelerinin menfaatlerini koruyucu doğrultuda ilk taslakta bir çok değişiklik yapılmasını sağlamış, ancak yine de antlaşmaya taraf olmamıştır. Bunun en önemli nedeni, henüz ülkemizde su kaynaklarının geliştirme sürecinin tamamlanmamış olmasıdır.

Avrupa Ekonomik Komisyonu sözleşmesi, sınıraşan su kaynaklarının söz konusu su kaynağı havzasında yer alan ülkelere oluşan bir ortak organ tarafından yönetilmesini öngörmektedir. Ayrıca memba ülkelerin su kaynaklarının geliştirilmesine ilksin olarak geliştirecekleri projeler konusunda mansap ülkelerini önceden haber etme ve onaylarını alma zorunlulukları bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle henüz tamamlanmayan GAP göz önüne alınarak AEK sözleşmesine bu aşamada çevresel açıdan değil stratejik ve uluslararası politikamız açısından ülkemizin taraf olmaması ile ilgili tüm kurumları müşterek değerlendirilmeleri sonucu kararlaştırılmıştır. Fırat ve Dicle bu anlaşmanın kapsamı dışındadır. Ancak yapılan uygulamaların söz konusu akarsulara emsal teşkil edebileceği düşünülmektedir.⁵²

---

⁵¹ a.g.e., s.178

⁵² Esenyel, a.g.e., s.33

1.3. TÜRKİYE - SURIYE ARASINDA SINIRAŞAN SULAR, POTANSİYELLERİ, STRATEJİK VE EKONOMİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

1.3.1. Fırat Nehri

Doğu Anadolu'da Erzurum yakınlarında doğan Karasu Nehri ile Ağrı Dağı'nın batı yamacından çıkan Murat Nehri Elazığ'ın kuzeybatısında birleşerek Fırat Nehri'ni oluşturur. Fırat Nehri Güneydoğu Toroslari aşarak Birecik'ten Suriye düzlüğüne ulaşır. Güneye ve Güneydoğu'ya yönelerek Habur'dan Irak topraklarına girer. Irak topraklarından güneye devam eder. Dicle Nehriyle Basra'nın yukarı kesiminde birleşerek Şatt-ül Arap Nehri'ni oluşturarak Basra Körfezi'ne dökülür. Fırat Nehrinin uzunluğu 2780 km.'dir. Karasu kaynağından Suriye sınırına kadar olan uzunluğu 971 km, Murat suyu kaynağından sınıra kadar olan uzunluğu 1263 km.'dir. Fırat Nehri'nin Habur'dan sonraki uzunluğu 1200 km.'dir. Fırat Nehri ülkemizin en uzun nehri olması dolayısıyla üzerinde yüksek kapasiteli baraj ve hidroelektrik santralleri bulunmaktadır.⁵³ Fırat sadece GAP bölgesinin değil, aynı zamanda Türkiye'nin en geniş nehirlerinden biridir. Akaçlama havzası, Suriye sınırının üzerinden başlayarak 22.100 km², GAP bölgesi sınırları dahilinde olmak üzere ise toplam 102.876 km²'dir.⁵⁴

Fırat'ın suları Mart başında karların erimesi ile yükselmeye başlar ve Nisan'da en yüksek seviyesine ulaşır. Mayıs'tan sonra alçalmaya başlayarak Eylül'de en düşük seviyeye iner.⁵⁵ Toplam 366.471 km² olan Fırat havzası %35 Türkiye, %22 Suriye ve %43 Irak sınırları içinde yer almaktadır. Nehre kaynak sağlayan alanların %62'si Türkiye'de, %38'i Suriye'dedir. Türkiye'nin Fırat Nehrine yıllık su katkısı %88,7 oranında olup, Suriye'nin payı %11,3'tür. Fırat Nehrinin ortalama debisi Belkisköy istasyonundaki ölçümlere göre saniyede 909 m³'tür. Ölçülen en yüksek debisi 5374 m³/sn, en az debisi 113 m³/sn.'dir. Fırat Nehrinin üzerinde bulunan üç ana akım gözlem istasyonunun; Keban, Atatürk ve Birecik İstasyonlarında elde ettiği bulgulara göre; Fırat Nehri'nin yıllık ortalama doğal akım miktarı Keban Barajı yerinde 20,7 milyar m³, Atatürk Barajı yerinde 26.89 milyar m³ ve Türkiye topraklarını terk ettiği Birecik

⁵³ Zehir, a.g.e., s.92,93

⁵⁴ Durmazuçar, a.g.e., s.65,66

⁵⁵ Esenyel, a.g.e., s.117

İstasyonunda 30.73 milyar m³ olarak ölçülmüştür. Suriye topraklarında Fırat'a karışan, Türkiye'deki akarsuların sınırlarımız içindeki yıllık akım miktarı 859 milyon m³ olmaktadır. Fırat Nehrine akarsu katkısı olarak Irak topraklarında hiçbir nehir katılmaz. Irak'ın Fırat Nehri suyunun artmasına hiçbir katkısı yoktur. Fırat Nehrinin toplam su miktarı Türkiye kesiminde 31.58 milyar m³/yıl, Suriye ve Irak kesiminde 4 milyar m³/yıl olmak üzere toplam 35,58 milyar m³/yıl'dır. Fırat Nehri, bu su potansiyeli ile ülkemizin en büyük su debisine sahip nehri durumundadır⁵⁶.

Fırat Nehri akımları, gerek yıllar arasında gerekse bir yıl içinde mevsimsel olarak, büyük değişimler göstermektedir. Fırat'ın aylık akış yoğunluğunda %275 ile %33 arasında belirlenen değişimler, bu tip mevsimsel dalgalanmaların hangi derecede yaşandığının delilidir.⁵⁷

Fırat Nehri, sulama ve hidroelektrik üretimi bakımından ülkemizin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye, ülkesinin ve bölgenin en büyük bölgesel kalkınma projesi olan GAP'ı bu nehrin üzerinde yapmaktadır. Türkiye, Fırat Havzası'nda halen yapılan ve yapılmasını öngördüğü projelerle 1.333.643 hektar arazisini sulayacak, yılda ortalama 20.098 milyar kilowatt/saat enerji üretecektir. Halen Fırat Havzası'nda 45.830 hektar arazi sulanmakta, 7.354 milyar kilowatt/saat enerji üretilmektedir. 165.991 hektar arazinin sulanmasına, 9.024 milyar kilowatt/saat enerji üretecek projelerin yapılması devam etmektedir. Türkiye, Fırat Havzası'nda bulunan büyük yerleşim merkezlerine içme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyaçları için yılda toplam 1,1 milyar m³ suyu Fırat kaynağından sağlamayı planlamaktadır. Türkiye, Fırat Nehri üzerinde Keban ve Karakaya ile Atatürk Barajını elektrik üretmek üzere kurmuştur. Bu projeler ile Türkiye, Fırat Nehri'nin su akışını düzenleyerek, ilkbahar ve sonbahar aylarında aşırı yağmur yağması, ilkbaharda başlayan kar erimeleriyle akımı artan Nehrin tarım alanlarına ve nehir havzasına hasar vermesini önlemektir.

Suriye bölgesinde Fırat Nehri ve kollarından bol miktarda ve yüksek oranda yararlanmaktadır. Suriye'nin Fırat Nehri üzerinde yaptırdığı barajların toplam kapasitesi 14 milyar m³ olup bunun 11,6 milyar m³'lük kısmını Tabka Barajı teşkil etmektedir.

---

⁵⁶ Zehir, a.g.e., s.93,94

⁵⁷ Durmazuçar, a.g.e., s.67

Suriye’de bu barajlarla 482.900 hektar alanın sulanması planlanmaktadır. Bu alanın sulamak için altı proje gerçekleştireceğini belirtmektedir. Bunlar Belih, Fırat Vadisi Projesi, Aşağı Habur Projesi, Rasafe Projesi, Meyadin Projesi ve Meskene Projesi’dir. Suriye, Tabka Barajından yılda 2.25 milyar kilowatt/saat enerji üretmekte, Halep şehrinin su ihtiyacını karşılamaktadır. Suriye Fırat Nehri üzerinde Harbaniye Barajı, El Baas regülatör barajı ve Teşrin hidroelektrik santralını tamamlamıştır.⁵⁸

Türkiye’nin su gücü ve büyüklüğü bakımından en büyük nehri olan Fırat, gerek havzasının büyük olması gerekse üzerindeki barajlar ve hidroelektrik santralleri dolayısıyla ülke ekonomisine, çok önemli katkıda bulunmaktadır. Fırat Havzasındaki çalışmalar tamamlandığında bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizlik azalacaktır. Havzadaki yatırımlar ve mevcut kaynaklar en uygun şekilde kullanılırsa, havzada ekonomik büyüme ve sosyal istikrar gerçekleştirilmiş olacaktır. Fırat Nehri üzerinde inşası devam eden baraj gölleri tamamlandığında halen yararlanılan ulaşım yapabilme imkanı artacak ve Suriye sınırına kadar bir alanda kesintisiz bir su yolu meydana gelecektir. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde özellikle nehir havzasındaki tarım alanlarının sulanmasında Fırat Nehri çok büyük öneme sahiptir. Bölgede tarım, hakim olan sektör olup, bölgenin istihdam oranı içindeki payı %70’tir.⁵⁹

1.3.2. Dicle Nehri

Dicle Nehri, Doğu Anadolu’da Hazarbaba Dağı’nın güney eteklerindeki kaynakların birleşmesinden meydana gelen nehir, maden dağlarını aşarak Güneydoğu Anadolu Bölgesine girer. Anbar, Batman, Gorzan ve Botan gibi birçok çayla beslenerek Habur kavşağı mevkiinde sınırlarımızı aşarak Irak topraklarına girer. Uzunluğu 1840 km. olan Dicle Nehri’nin 523 km.’lik kısmı Türkiye Topraklarındadır. Irak topraklarında Büyük Zap, Küçük Zap, Adhaim ve Diyale gibi kolları da alarak beslenen Dicle, Basra Körfezi yakınlarında Fırat’la birleşerek 179 km. uzunluğundaki Şatt-ül Arab su yolunu oluşturarak Basra Körfezine dökülür.

Nehrin Türkiye topraklarındaki toplam havzası 38.280 km²’dir. Dicle Nehri, ortalama 629 m³/sn su miktarıyla Türkiye topraklarını terk eder. Dicle Nehri suları kışın

---

⁵⁸ Zehir, a.g.e., s.94,94

⁵⁹ Durmazuçar, a.g.e., s.69,70

yağan karların erimesi ve ilkbahar yağmurları dolayısıyla ilkbahar aylarında artmaktadır. Yazın ise kuraklık ve buharlaşma nedeniyle azalmaktadır.⁶⁰

Dicle, GAP bölgesinin 38.750 km² ile ikinci büyük havzasına sahip nehridir. Türkiye sınırları içerisinde Batman, İlisu, Bozan ve Garzan gibi büyük sularla beslenen Dicle'nin, Türkiye-Suriye sınırındaki Cizre akım rasat istasyonunun 1946-1994 yılları arasındaki verilerine göre, ortalama yıllık akım miktarı 16,2 milyar m³'tür.⁶¹ Dicle Havzası'nın %12'si Türkiye, %0,2'si Suriye, %54'ü Irak ve %34'ü İran sınırları içinde yer alır. Dicle Nehri'nin sularına kaynak oluşturan alanların %21'i Türkiye'de, %0,3'ü Suriye'de, %31'i Irak'ta ve %48'i İran'dadır. Dicle Nehri'nin yıllık su hacmine Türkiye'nin katkısı %51, Irak'ın %39 ve İran'ın %10 olmaktadır⁶². Dicle Nehri 30 km. kadar Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra Irak'a girmektedir. Basra Körfezi yakınlarında Fırat Nehri ile birleşerek 179 km. uzunluğundaki Şatt-ül Arap su yolunu oluşturur ve Basra Körfezine dökülür.⁶³

Dicle Nehri üzerinde GAP çerçevesinde 8 proje yapılmaktadır. Bu barajlar vasıtasıyla 601.824 hektar arazinin sulanması sağlanacaktır. Türkiye, Dicle Nehri'ni yakın zamana kadar sulama amacı yerine elektrik üretimi için kullanmaktaydı. Dicle Nehri'nin havzası sulama amacıyla projeler yapılmasına şimdilik imkân vermemektedir. Dicle Nehri üzerinde yapılan Cizre-Alt Projesi olan Cizre Barajı hidroelektrik santrali ile Cizre, İdil ve Silopi Ovaları ve Nusaybin Ovası'nın bir bölümü sulanacaktır. Dicle ve Kralkızı Barajları Diyarbakır'da Dicle Havzası'nın yukarı kesiminde, 126.000 hektarlık bir alanı sulayacak bu alanda Ergani, Gölovası, Çınar Ovaları, Seyhan, Savur Ovaları ile Diyarbakır yöresi ovaları sulama imkanına kavuşabilecektir.⁶⁴

Dicle Nehri'nin Türkiye bölümündeki bütün kolları, gür suları, dar vadileri ve boğazlar ile çok önemli potansiyel bir enerji kaynağıdır. Dicle'nin Cizre Barajı'ndan Suriye sınırının kuzeyine doğru ortalama yıllık akışı 16,7 milyar m³'tür. Baraj, enerji üretimi ve sulama maksatlı olarak kullanılmaktadır. Dicle nehir sisteminden beslenecek

---

⁶⁰ Zehir, **a.g.e.**, s.90,91

⁶¹ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.71

⁶² Zehir, **a.g.e.**, s.91

⁶³ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.71

⁶⁴ Zehir, **a.g.e.**, s.91,92

toplam sulama alanı 558.000 hektardır. Tüm barajlar Dicle nehir sisteminden yıllık 3,7 milyar m³ su çekecektir. Tarımda kullanılan suyun %20'sinin geri döneceği tahmin edilmektedir. Havzadaki projeler tamamlandığında sulu tarımda kullanılacak arazi oranı artacak, dolayısıyla tarımsal verim ve ürün çeşidi de artacaktır. Böylece bölge halkının gelir seviyesi yükselecek ve iş imkanları da artacaktır.

Fırat ve Dicle Nehirlerinin Türkiye'deki kaynaklar tarafından beslenmeleri açısından önemli bir fark vardır. Fırat nehri neredeyse tamamıyla Türkiye'nin yağmur ve karlarından kaynaklandığı ve Türkiye sınırından sonra Suriye ve Irak topraklarında yağış almadığı halde, Dicle'de durum farklıdır. Türkiye'de doğan ve büyüyen Dicle Nehri'ne Irak ve İran'dan da önemli kaynaklar eklenmektedir.⁶⁵

1.3.3. Asi Nehri

Türkiye dışından doğarak Türkiye topraklarında denize dökülen en önemli nehirdir. Asi Nehri Lübnan'da Bekaa'da Baalbek eşiğinin kuzeyinden doğar, Suriye topraklarına girer. Burada Humus yöresinde bazaltlı lav akıntıları etkisiyle yolundan saparak, Hama Kireçtaşı Platolarına yönelir ve Gab çukuruna ulaşır. Kuzeye doğru akmaya devam ederek Türkiye topraklarında Amik Ovasına ulaşır. Burada Burç ve Karası deresi, Asi Nehri'ne karışır. Samandağı Mevki'inde Akdeniz'e dökülür⁶⁶.

Yıllık ortalama su miktarı 2,5 milyar m³ olan Asi nehri, Fırat'ın %8'i oranında su taşımaktadır. Asi Nehri'nin sularından 80 m³/dk.'lık bölümü Lübnan ile Suriye arasında yapılan anlaşmayla Lübnan'a bırakılmıştır. Asi Nehri Ocak ayında saniyede 15 m³ ve yaz aylarında saniyede 4,5 m³ debiyle Türkiye topraklarına girmektedir. Suriye bir memba ülkesi olarak Asi'nin sularını kullanırken, Türkiye'nin ihtiyacını dikkate almamakta ve yaz aylarında Amik Ova'sında büyük bir sıkıntı yaşanmaktadır.

Asi Nehri, Lübnan, Suriye ve Türkiye için sulama amaçlı kullanılabilir önemli bir nehirdir. Fakat Suriye'nin olumsuz tavrı yüzünden Türkiye bu nehirden gerekli oranda yararlanamamaktadır. Suriye, Asi Nehri üzerinden sulama uygulamalarında su tasarrufu sağlayan hiçbir yöntem kullanmadığından, yaz aylarında

⁶⁵ Durmazuçar, a.g.e., s.72,75,76

⁶⁶ Zehir, a.g.e., s.97

Türkiye'ye akan sular kurumaktadır. 1961 yılından beri sulama amacıyla Asi Nehri'ni kullanmakta olan Suriye, Ghab Vadisi'nde, tarım alanlarını sulamakta, Asi Nehri üzerindeki Rustam (250 m³) ve Hilfaya – Mehardeh (65 m³) barajları ile Humus ve Hama şehirlerinin elektriğini sağlamaktadır. Nehrin akışını düzenlemek için Suriye, Ziezoun ve Kostoun adlı iki ilave baraj (98 milyon m³) yapmaktadır. Suriye'de 230.000 hektarlık alanı Asi Nehri sulamaktadır. Asi Nehri üzerinde Suriye, Cısr el Sugur bentleri, Humus ve Hama arasında pompalama istasyonları ve sulama kanalları yapmıştır.⁶⁷

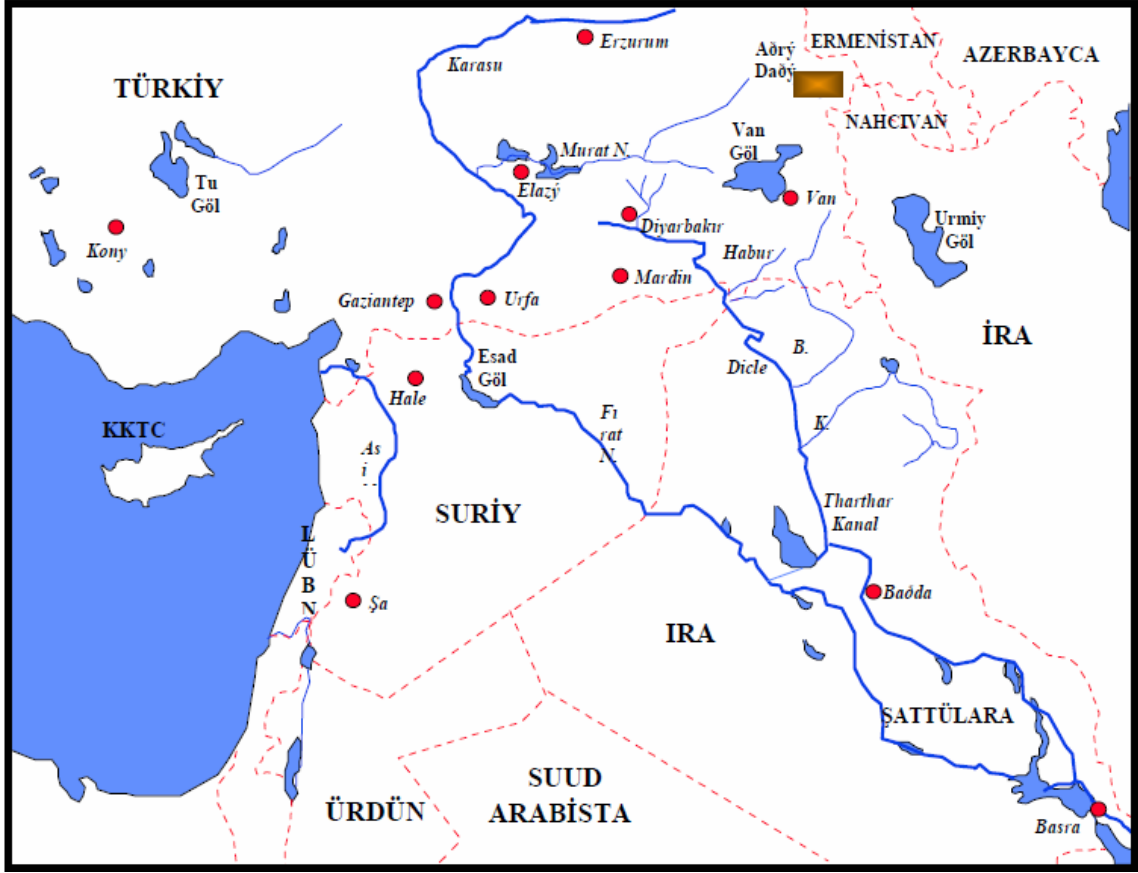
Türkiye, Asi Nehri'nin sularından yararlanarak Amik Ovası'nı sulamak istemekte ancak Suriye yaz aylarında Asi Nehri sularını hemen hemen kurutacak şekilde kullanarak Türkiye'ye bu imkanı vermemektedir. Asi Nehri, Türkiye topraklarından aktığı 97 km. boyunca geçtiği bölgede tarımsal faaliyete yön veren en önemli etmenlerden biridir. Asi Nehri üzerinde Türkiye, yapmış olduğu sulama kanallarıyla Amik Ovasının sulamasını sağlamaktadır. Nehir havzasında nüfusun büyük bir bölümü tarımla uğraşarak geçimini sağlamaktadır. Amik Ovası'nda 1 milyon 200 bin dekarlık alanda sulama yoluyla yapılan üretim, Türkiye'nin tarımsal üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Amik Ovası için önemli olan Asi Nehri üzerinde Suriye, Moharda ve Katna Barajından sonra Mostar Barajında su tutmaya başlamıştır. Suriye'de bu sular enerji üretmek ve sulama amacıyla tutulduğundan ovadaki 690 bin dönümlük alana yeterli su verilemeyeceğinden, ova kuraklığa mahkum olacaktır.⁶⁸

---

⁶⁷ Durmazuçar, a.g.e., s.79,80

⁶⁸ Durmazuçar, a.g.e., s.80,81

Harita 1: Fırat, Dicle ve Asî Nehri Havzaları

Kaynak : Kara, Suat ve Adem Kayan, **Fırat ve Dicle Suları ve Bölge Güvenliğine Etkileri**, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Yayın No:9, İzmir, 1998, s.65

1.4. TARAF ÜLKELERİN SU POTANSİYELLERİ, NEHİRLERE OLAN KATKILARI VE TALEPLERİ

1.4.1. Türkiye'nin Su Potansiyeli, Nehirlere Olan Katkısı Ve Talebi

Türkiye'ye düşen 643 mm.lik yıllık yağış ortalaması, 501 kilometreküplük su potansiyelini oluşturur. Bu miktarın akış kısmına geçen kısmı 238 mm veya yaklaşık 186,05 kilometreküptür. 274 kilometreküp yani toplam su potansiyelinin %54,6'si buharlaşma ve terleme dolayısıyla kaybolmakta, yaklaşık %14'u olan 69 kilometreküp su ise yeraltına sızmaktadır. Bu suyun 28 kilometreküpü kaynaklar ve nehlere karışarak geri dönmektedir. Bunlara ilave olarak 7 kilometreküp su komşu ülkelerden Türkiye'nin su potansiyeline ilave olmaktadır.⁶⁹ Böylece ülkemizin brüt yerüstü suyu potansiyeli 193 (158+28+7) kilometreküp olmaktadır. Yeraltı suyunu besleyen 41 (69-28) kilometreküp de dikkate alındığında, ülkemizin toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234 (193+41) kilometreküp olarak hesaplanmıştır. Ancak, günümüz teknik ve ekonomik şartları çerçevesinde, çeşitli amaçlara yönelik olarak tüketilebilecek yerüstü suyu potansiyeli yurt içindeki akarsulardan 95 kilometreküp, komşu ülkelerden yurdumuza gelen akarsulardan 3 kilometreküp olmak üzere yılda ortalama toplam 98 kilometreküptür. 14 kilometreküp olarak belirlenen yeraltı suyu potansiyeli ile birlikte ülkemizin tüketilebilir yerüstü ve yeraltı su potansiyeli yılda ortalama toplam 112 kilometreküp olmaktadır.⁷⁰

Uzmanlara göre, bir ülkenin su kaynakları açısından zengin bir ülke sayılabilmesi için yılda ortalama kişi başına 10.000 metreküp su potansiyeline sahip olması gerekiyor. Toplam su potansiyeline ise ülkenin yeraltı ve yerüstü suları hesaplanarak ulaşılmaktadır. Su potansiyeli yılda ortalama kişi başına 1.000-2.000 metreküp düşen ülkeler su stresi içinde, yılda kişi başına 1.000 metreküp altında olan ülkeler ise su kıtlığı içinde sayılmaktadır.⁷¹

⁶⁹ Esenyel, a.g.e., s.50

⁷⁰ <http://www.dsi.gov.tr/topraksu.htm> (24.10.2009)

⁷¹ Pamukçu, Konuralp, **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000 s.41

Harita 2: Türkiye Akarsular ve Göller Haritası

Kaynak : <http://img24.imageshack.us/i/trkyennakarsularveglers.png/>

Türkiye'nin Suriye ile arasında olan sınıraşan nehlere katkısı ve bu nehirlerden olan talebi şöyledir:

- **Fırat**

Türkiye'nin ve bölgenin önemli bir kaynağı olan Fırat, 2800 km. yatak uzunluğuna sahiptir. Fırat Nehri Türkiye topraklarında 971 km. aktıktan sonra Suriye'ye girer. Fırat, Türk topraklarında Karasu, Murat, Kuruçay, Tohma Suyu, Kahta Çayı, Göksu, Nizip Çayı ve Sacır Suyu ile beslenir. Fırat, Suriye topraklarına girdikten sonra ise kaynağını yine Türkiye'den alan Belh Suyu ve Habur Çayı ile beslenir.

Fırat'ın Suriye'den sonra girdiği ülke Irak'tır. Burada yine Türkiye'den gelen Dicle ile birleşen Fırat "Şattül Arap" adını alarak Basra Körfezi'ne dökülür. Fırat Nehri'nin ortalama yıllık su kapasitesi 31,5 milyar m³'tür. Bu suyun % 89'u yani 28,5 milyar m³'ü Türkiye'den kaynaklanır. Fırat Nehri'ne Suriye'den katılan kolların da

Türkiye'den giriş yaptığı düşünülürse Fırat sularının % 98'inin Türkiye'den kaynaklandığı görülür.⁷²

Fırat'ın toplam suyunun % 56'sı halen Suriye'ye akmaktadır. Bu miktar saniyede 500 m³'e denk düşen yıllık 15,768 milyar metreküplük miktardır. Türkiye yaklaşık olarak %90'in üzerinde bir katkısına karşılık, Fırat'tan yılda 18.42 milyar metreküp, yani akarsuyun %51,8'ini kullanmayı hedeflemektedir.⁷³

- **Dicle**

Dicle Nehri'nin 1900 km. olan yatağının 523 km.'si Türkiye topraklarında yer alır. Türkiye'de Maden, Dipni, Deve Geçidi, Ambar, Göksu, Aşağı Hanik, Kuruçay, Batman, Garzan, Botan gibi kollarla beslenerek Cizre'nin güneyinde Türkiye Suriye sınırını oluşturup daha sonra Irak ile Suriye arasında akarak Irak topraklarına girer. En düşük debisi 91 m³/sn, en yüksek debisi 6450 m³/sn olan Dicle'nin ortalama debisi 629 m³/sn'dir. Dicle Nehri'nin yıllık su kapasitesi 48,5 milyar m³'tür. Bu suyun % 51'i Türkiye'den, % 39'u Irak'tan, % 10'u ise İran'dan kaynaklanır.⁷⁴ Türkiye, Dicle Nehri'ne yaklaşık 25.24 milyar metreküp katkısına karşılık, nehirden %14,1 ya da 6.87 milyar metreküp su kullanmayı hedeflemektedir.⁷⁵

Bu iki Nehrin toplam ortalama yıllık su potansiyeli 84 milyar metreküp olup bunun %68'i Türkiye'den, %4'u Suriye'den, %28'i ise Irak'tan gelen sulardan meydana gelmektedir. Dicle-Fırat havzasının önemli bir özelliği ise yüksek sıcaklık sonucunda yüksek buharlaşma oranıdır. Özellikle yaz aylarında ve aşağı kıyıdaş ülkelerde daha fazla olan sıcaklık dolayısıyla buharlaşma oranı yıllık 570 ile 1140 mm. arasında değişmekte ve büyük oranda özellikle gollerde olmak üzere su kaybına sebep olmaktadır.⁷⁶

---

⁷³ Mahalli İdareler Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Derneği, **Türkiye'nin Sınırtaşan Suları**, www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc (24.10.2009)

⁷³ Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s.800,801

⁷⁴ Mahalli İdareler Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Derneği, **Türkiye'nin Sınırtaşan Suları**, www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc (24.11.2009)

⁷⁵ Toklu, **a.g.e.**, s.801

⁷⁶ Esenyel, **a.g.e.**, s.119

- **Asi**

Bilindiği gibi Fırat ve Dicle sınırlarımız dışına çıkmakta, Asi Nehri ise Suriye'den Türkiye'ye geçmektedir. Lübnan'dan kaynaklanan ve bu ülkede 40 km. mesafe kat ettikten sonra 120 km. de Suriye topraklarından akıp, Hatay vilayetimizden ülkemize giren Asi Nehri 88 km. de Türkiye içerisinde yol aldıktan sonra Akdeniz'e dökülür.

Asi Nehri'nin yıllık su potansiyeli 1,2 milyar m³'tür. Suriye ve Lübnan Asi Nehri'nin sularının yaklaşık % 98'ini kendi ülkelerinde kullanmakta, Türkiye'ye bırakmamaktadırlar. Asi Nehri'nin su kapasitesinin % 2'sini Türkiye kullanmakta olup, bu miktar da nehre Türkiye'den katılan sulardır. Asi Nehri'nin toplam 22.624 km²'lik yağış alanının 1.275 km²'lik kısmı Türkiye'de bulunmaktadır.⁷⁷ Suriye, Asi Nehrinden Türkiye'ye yılda ortalama 120 milyon m³ su bırakmaktadır. Bu akarsu üzerinde Suriye'nin iki baraj projesi daha bulunmaktadır ve bu barajların da yapılması halinde Türkiye'ye bırakılan su, yılda 25 milyon m³'e düşecektir.⁷⁸ Asi akarsuyunun hidrolojik yapısı hakkında çok sağlıklı veriler bulunmamaktadır. Özellikle Suriye, akarsuyu kendisinin akarsuyu kabul ettiği ve bu nedenle de uluslararası platformlarda konuyu tartışmak istemediği için Asi ile ilgili hidrolojik bilgileri gizli tutmaktadır.⁷⁹

1.4.2. Suriye'nin Su Potansiyeli, Nehirlere Olan Katkısı Ve Talebi

Suriye, Fırat ve Dicle Havzası ülkeler arasında su kaynakları konusunda daha az potansiyele sahip bir ülke konumundadır. Suriye'nin yer ustsu su kaynakları, Fırat ve kolları, Asi ve kolları, Yarmuk, Barada, Awaj, Kuveik, Dicle ve kıyı sularıdır. Tüm bunların toplam rezervi ise 30.489 milyar metreküptür. Bu yer ustsu su kaynaklarının toplamı içinde Fırat Nehrinin payı ise %89 civarındadır. 1987 yılındaki Suriye – Türkiye protokolü ile Türkiye, Fırat'a saniyede 500 m³ üzerinden yıllık 15.75 milyar

---

⁷⁷ Mahalli İdareler Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Derneği, **Türkiye'nin Sınırşan Suları**, www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc (24.11.2009)

⁷⁸ Esenyel, a.g.e., s.99

⁷⁹ Tomanbay. a.g.e., s.88

metreküp su bırakmaktadır. Suriye de, 1990 tarihinde, Irak ile yaptığı anlaşma ile bu miktarın %58'ini Irak'a bırakarak kalanını da ülkesi içinde kullanmaktadır.⁸⁰

Çoğunlukla akarsulardan oluşan, kısmen yağışlarla kısmen Fırat, Asi ve kollarından sızan sularla beslenen yaklaşık 2 milyar metreküp kapasiteye sahip akiferleri de eklemek mümkündür. Batıdaki dağlık yörede bulunan akiferler Lübnan'a kadar uzanan bir sistemden, güneydeki bozkırlar altındaki sular ise Urdun ve Suudi Arabistan'a doğru giden bir akifer sisteminden kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde kuzeyde Türkiye'ye ve doğuda Irak'a uzanan yörelerde bulunan yeraltı suları da Suriye ile bu ülkeler arasında paylaşılan akifer sistemlerinden kaynaklanmaktadır.⁸¹

Suriye'nin Türkiye ile arasındaki sınıraşan sulara katkısı ve bu nehirlerden talepleri Türkiye'ninkiyle kıyaslandığında oldukça orantısız bir durum görülmektedir. Fırat nehrinin Türkiye sınırını terk ettiği noktada, 1937-1993 yıllarını kapsayan ölçümlere göre, ortalama yıllık su miktarı 31,6 milyar metreküptür. Suriye sınırları içinde Habur kolunu ve Türkiye'den gelen Sacir sularını alan Fırat nehrinin, Suriye ile Irak arasındaki sınırdaki yıllık su potansiyeli 35 milyar metreküpe ulaşmaktadır. Suriye'nin katkısı sadece 3,4 milyar metreküptür. Bu rakamlar da, Fırat sularının yaklaşık %90'ının Türkiye topraklarından, %10'unun ise Suriye'den kaynaklandığını göstermektedir. Irak'ın Fırat sularına hiçbir katkısı yoktur.⁸² Suriye, Fırat'a olan bu katkısına karşılık aynı kaynaktan 11,5 milyar metreküp su ya da suyun %31,8'ini kullanmayı talep etmektedir. Irak ise hiçbir katkısı olmadığı halde, Fırat'tan 23 milyar metreküp su, yani suyun %64,6'sini talep etmektedir.⁸³

Dicle Nehri'nin 1900 km. olan yatağının 523 km.'si Türkiye topraklarında yer alır. Cizre'nin güneyinde Türkiye Suriye sınırını oluşturup daha sonra Irak ile Suriye

---

⁸⁰ Kodaman, Timuçin, **Fırat – Dicle Meselesi ve Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi**, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Ankara, 2007, s.37

⁸¹ Dursun, Abdülkadir, **Kutsal Topraklar ve Paylaşılmalı Sular, Fırat – Dicle**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.66-67

⁸² Cirit, Hakan, **Sınıraşan Sular Ve Türkiye**, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007, s.46

⁸³ Toklu, a.g.e., s.800

arasında akarak Irak topraklarına girer. Suriye'nin Dicle Nehri'ne hiçbir katkısı yoktur.⁸⁴ Suriye, hiçbir katkısı olmamasına rağmen Dicle'den %5,4 ya da 2,6 milyar metreküp su kullanmayı talep etmektedir.⁸⁵

Asi Nehri Lübnan'dan doğmaktadır. Suriye nehre yukarı kıyıdaş, Türkiye ise aşağı kıyıdaştır. Asi Nehri'nin toplam yıllık su miktarının %6'si Lübnan, %92'si Suriye ve %2'si Türkiye'den kaynaklanmaktadır. Bu suların %98'i Suriye ve Lübnan, %2'lik kısmı ise Türkiye tarafından kullanılmaktadır. Nehrin ortalama yıllık debisi 1,2 milyar metreküptür ve Suriye bu suların %90'ini kullanmaktadır. Asi Nehri'nden Türkiye – Suriye sınırında Türkiye'ye ortalama 120 milyon metreküp su bırakılmaktadır. Suriye'nin nehrin üzerinde yapımına karar verdiği Ziezoun ve Kostoun rezervuarlarının inşa edilmesi durumunda Türkiye'ye bırakılan su miktarı, 25 milyon metreküpe düşecektir.⁸⁶

---

⁸⁴ Mahalli İdareler Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Derneği, **Türkiye'nin Sınırşan Suları**, www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc (20.11.2009)

⁸⁵ Toklu, **a.g.e.**, s.801

⁸⁶ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.122

Harita 3: Suriye

Kaynak : <http://www.geographicguide.net/asia/maps/syria-map.jpg>

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE - SURIYE İLİŞKİLERİNDE TERÖR SORUNU, SORUNUN TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİ VE SU SORUNUYLA İLİŞKİSİ

2.1. TERÖRİZM KAVRAMI VE ULUSLAR ARASI TERÖRİZM

2.1.1. Terörizm Kavramı

“Terörizm” kelimesi Fransız ihtilali sırasında, Jakobenlerin* terör sultanı döneminde doğmuştur.⁸⁷ Terör kavramının Türkçe`deki karşılığı “dehşet”tir. Bu kavram beraberinde; “korkutma, yıldırma” ve “tedhiş”i de getirmektedir.⁸⁸ Terör ve terörizm kavramlarının farkına değinmek gerekirse, literatürde genellikle, kontrolsüz kitlelerin yarattığı aşırı şiddet ve katliamlar terör; terörün iradi kullanımı ise terörizm olarak adlandırılır. Terör ile terörizm kavramları arasındaki en önemli farklılık, terörün belirli bir irade gerektirmeden de ortaya çıkabilen, spontane, sistemsiz, örgüte gerek duymayan, çoğu kez de anlık veya kısa süreli bir şiddet olgusunu ifade etmesi, terörizmin ise terörün; sistematik, iradi, çoğu kez örgütlü ve uzun süreli kullanımını içeren bir kuralsız savaş ve propaganda tekniği, bir strateji olmasıdır.⁸⁹

Siyasal şiddet bağlamında terör ve terörizm arasındaki farkı İhsan Bal şöyle ifade etmiştir: “Terör, silahlı eylemler marifetiyle kendini ve davasını duyurma; terörizm ise, bu eylemleri savunan, stratejilerini anlatan, aktaran, geliştiren bir düşünce disiplini veya akimidir.”⁹⁰ Terör, Meydan Larousse`da “ihtilalci grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik, bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimi”<sup>91</sup>, Ana Britannica`da ise “ siyasal bir hedefe ulaşmak amacıyla devlete, halka ya da bir

---

*Fransız Devrimi içinde ortaya çıkan radikal görüşlerden biri olan Jakobinizm taraftarı. (Sarıca, Murat, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s.103)

⁸⁷ Altuğ, Yılmaz, **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, s.19

⁸⁸ Ergil, Doğu, **Türkiye’de Terör ve Şiddet**, Çağ Yayınları, Ankara, 1980, s.1

⁸⁹ Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006, s.3,4

⁹⁰ Bal, İhsan, **Terör Nedir? Neden Terörist Olunur?**, Usak Yayınları, Ankara, 2006, s.8

⁹¹ **Meydan Larousse**, “terörizm” Cilt 12, 1973, s.82

yerlere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurma⁹² olarak tanımlanmaktadır. Türk İç Hukuku'nda terör kavramı, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanun'un 1.Maddesinde şöyle tanımlanmıştır: Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.⁹³

Terörizm, siyasal sonuçlara ulaşmak için hükümetlere karşı korku yaratarak, hükümetlerin davranış ve tutumlarını değiştirmek düşüncesiyle şiddetin sistematik olarak kullanılmasıdır.⁹⁴ Terör, çok değişik şekillere sahip bir şiddet biçimidir. Sadece siyasal nitelikte olan terör ile ilgilenilecek olursa, bu çerçevede terörist, yani teröre başvuran kimse siyasal bir saik ile harekete geçen ve şiddeti araç olarak kullanan, şiddete başvuran kimsedir. Ama yapmak istediği şey aslında gerçekten üzerinde şiddet uyguladığı kişiyi etkilemek değildir. Onun ötesinde masum olan kurbanını öldürerek etki yaratmak, propaganda yapmaktır. Bu balgamda terörizm kavramı, terör yöntemlerinin siyasal bir amaçla örgütlü, sistemli ve sürekli bir şekilde kullanılmasını benimseyen bir strateji olarak terör kavramından da ayrılmaktadır.⁹⁵

Siyasal terörde, terör fiiline başvuran kişi, siyasal bir dürtü ile harekete geçer, araç olarak şiddeti kullanır ve suçun ilk planda ortaya çıkan neticelerinin ötesinde etki yaratmak ister. Bu çerçevede terörizmin bir sembolik fiil olarak tanımlanmasına imkan vermektedir. Terörizm doğrudan doğruya fiilin doğurduğu sonuçlar itibarıyla değil ama fiilin yarattığı etki itibarıyla karakteristik bir nitelik kazanmaktadır. Bu özellik terörizmi diğer siyasal şiddet biçimlerinden de ayırmaktadır. Örneğin, savaş ve terörizm konusu birlikte ele alındığında, savaşın düşmanı imha etmeye ya da en azından kontrol etmeye yönelik bir şiddet biçimi olduğu söylenebilir. Buna karşılık terörizmde doğrudan

⁹² **Britannica**, "terörizm", Cilt 20, 1990, s.117

⁹³ Terörle Mücadele Kanunu, Birinci Bölüm, Madde 1, www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/809/html.

⁹⁴ Arıboğan, Deniz Ülke, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.240

⁹⁵ Akmaral, Kemal, **Anti Teröristin El Kitabı**, Bilgi Karınca Yayınları, İstanbul, 2004, s.24

doğruya düşmanı imha etmek, hedefi ortadan kaldırmak amaç değildir. İlk planda elde edilecek neticenin ötesinde bir etki yaratmak on plana çıkmaktadır. Yani terörizmde savaş ve diplomasi ile kazanılamayan sonuçları elde etmek, korkutmak, yıldırım ve itaat ettirmek maksadıyla bir teoriye, felsefeye ve ideolojiye dayanılarak terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı olarak kullanılması mevcuttur.⁹⁶

Yukarıda da değinildiği gibi; bir siyasi fikri iktidara getirmek, onu hakim kılmak veya iktidardaki varlığını sürdürmek için terörün bir strateji olarak kullanılmasına terörizm denilmektedir. Bu strateji hemen hemen her zaman ulusal sınırları asmakta, ulusal sınırların dışına çıkmaktadır. Failin kimliği, kurbanın kimliği ve bunu planlayanların kimlikleri nedeniyle ya da failin işlendiği yer sebebiyle, her zaman bir boyutuyla terörizm ulusal sınırların dışına taşmakta ve uluslararası bir boyut kazanmaktadır. Uluslararası ortamda terörizmin yer alması, terörizmle mücadeleyi daha da zor bir hale getirmektedir. Çünkü burada karşımıza önemli bir ikilem çıkmaktadır. Bir taraf için terörist olan, diğer taraf için özgürlük savaşçısıdır. Bu her zaman böyle olmuştur. Bütün dünya devletleri tarafından terörizmin ortak bir tanımının yapılamaması, bu sorunu yaşatmaktadır. Bu ise çözüm bulabilmek, bir ortak tanıma ulaşabilmek kolay görünmemektedir. Bu kaçınılmaz çelişkiyi hafifletebilmek objektif, tutarlı bir tanımlama ve anlamlandırma yapılmadan mümkün gözükmemektedir.⁹⁷

Terörizmin özellikleri, dünyada faaliyet yürüten terör örgütleri ve onların eylem şekilleri çerçevesinde şöyle özetlenebilir:⁹⁸

1. Terörizm bir ideoloji, bir doktrin, hatta sistematik bir fikir değil, stratejidir.
2. Terörizm, terör eylemlerini meşrulaştıracak bir senaryo hazırlar.
3. Terörizm, yeni bir düzen ve gelecekte zafer vaat eder.
4. Terörizm, uluslararası siyasetin bir parçasıdır, dolayısıyla dış destek olmadan yaşatılamaz.

---

⁹⁶ Akmaral, **a.g.e.**, s.25

⁹⁷ Arıboğan, **Nefretten Teröre**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, s.18

⁹⁸ Alkan, Necati, **Gençlik ve Terörizm**, Temuh Yayınları, Ankara, 2002, s.17,18

5. Terörizm, propaganda ile doğar, gelişir ve propaganda ile yaşar. Bizatihi kendisi bir propaganda aracıdır.
6. Terörizm, Devlet otoritesine alternatif getiren örgütlü bir harekettir.
7. Mali destek terörün vazgeçilmez gereksinmesidir. Bu nedenle; soygun ile silâh ve uyuşturucu kaçakçılığı yapar.
8. Terör, bir hak arayışı, düzen önerisi ve bağımsız devlet kurma isteklerinden biri veya derece farklılığıyla her üçünün bir arada bulunduğu gerekçelerle ortaya çıkabilir.
9. Terör, bilinçli ve amaçlı eylemler olarak belirir.
10. Terör, şiddet uygulamayı giderek amaç konumuna taşır. Dehşet ve korku salarak yılgınlık yaratır. Zorba, acımasız, istismarcı ve kuralıdır.
11. Terör, bazen başka güç veya güçlerin taşeronudur.
12. Terör kendi dilini yaratır ve kullanır.
13. Terörün genellikle siyasi bir amacı vardır.
14. Terör eylemleri, örgütlü bir çabayı gerektirir. Bütün bu eylemler, bireysel olmaktan çok, bir grubun katılımıyla gerçekleşmektedir.

Terör kavramının anlamı konusunda yerli ve yabancı kaynakların uzmanlık alanlarına ve inceledikleri, gözlemedikleri olaylara bağlı olarak değişik tanımlar yaptıkları görülmektedir. Terör ve terörizm kavramlarının evrensel bir tanımının yapılamamasının en belirgin sebebi, bu kavramlara siyasi anlamlar yüklenmesidir. Siyasi fikirler ve görüşler çok çeşitli olabileceğinden, araştırmacılar bu konuda uzlaşabilecek bir tanım yapamamaktadırlar.⁹⁹

---

⁹⁹ Cirhinlioğlu, Zafer, **Terör ve Toplum**, Gündoğdu Yayınları, İstanbul, 2004, s.34

Terörizme karşı verilen mücadele, soğuk savaşın bir devamıdır şeklinde ifade edilebilir. Şöyle ki; baksın bir ülkeyle sorunu olan x ülkesi, sorununu daha ucuz bir şekilde terörizmle çözmeye veya diğer ülkeyi baskı altında tutmaya çalışabilir. Bunu maşayla tutmaya da benzetmek mümkündür. Yani x ülkesi, diğer ülkeyle savaşı göze alamadığı için, diğer ülkedeki terör örgütlerini destekleyerek büyük zararlar vermesine katkıda bulunabilmektedir. Bu bağlamda terör örgütleri bir yandan devlet otoritelerini yönlendirme ve bazı davranışlara sevk etme amacıyla geliştirilen bir silah olarak kullanılırken, diğer yandan da aslında bağımsız aktörler olarak uluslararası siyaset sahnesine girmektedirler.¹⁰⁰

2.1.2. Uluslararası Terörizm

Uluslararası planda tanımı üzerinde henüz anlaşılammış olan kavramlardan biri olan uluslararası terörizm, genel olarak siyasal hedefi olan, organize ve uluslararası nitelikteki şiddet eylemleri, ya da şiddet tehdidi olarak kabul edilmektedir.¹⁰¹

Uluslararası terörizm kavramı, 1960'lardan bu yana artan şiddet eylemlerinin devletlerarası bir boyut kazanması sonucu, uluslararası ilişkiler disiplininde yer bulmuştur. Uluslararası terörizm, "içeriği ve tekrarı uluslararası sonuçlar doğuran terörist faaliyetler" olarak tanımlanmaktadır. Ancak terörün uluslararası niteliği bununla sınırlı kalmamaktadır. Bir yabancı devletin ya da bir uluslararası örgütün politikasını etkilemek üzere gerçekleştirilen şiddet eylemleri de uluslararası nitelik taşımaktadır. Bunun yanı sıra, bir ya da birden fazla devletin desteğini alarak terörist eylemlerde bulunması durumu da aynı çerçevede değerlendirilmektedir. Yabancılar veya yabancılar ait hedeflere yönelen terörizm de uluslararası boyutludur.¹⁰²

Yılmaz Altuğ tarafından yapılan tespite göre terörizm; Yabancılar veya yabancılar ait hedeflere yöneltilirse, hükümetler veya birden fazla devlet tarafından

---

¹⁰⁰ Arıboğan, a.g.e., s.195

¹⁰¹ Arıboğan, Ülke - Ayman, Gülten – Dedeoğlu, Beril, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.679

¹⁰² Gün, Ö. Rengin, **Uluslararası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 2, Sayı:4, 2000 s.3

beslenen unsurlarca yapılırsa ve bir yabancı hükümetin veya uluslararası örgütlerin siyasi mekanizmalarını etkilemek için yapılırsa uluslararası nitelik kazanmaktadır.¹⁰³

Uluslararası terörizm, uzun bir geçmişe sahip olmakla beraber son yıllarda kaydettiği gelişim ve almış olduğu görünüm bakımından yeni olup, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Devletin ülkesi içinde meydana gelen, dış kaynaklı hiçbir terör örgütü ile işbirliği içinde bunmadan gerçekleştirilen ve başka bir devletin veya şahsın menfaatini veya zararını hedef almayan ulusal terörizmden farklı olarak uluslararası terörizm; birden fazla ülkenin topraklarını veya insanlarını hedef alan, uluslararası alanda organize bir yapılanma ve etkili eylem yapabilme yeteneğine sahip olan, belirgin uluslararası sonuçlar doğuran, ulusal bir sisteme ülke dışından yöneltilen bir şiddet veya şiddet yüklü tehdit eylemidir. Modern teknolojinin tüm imkanlarını kullanan, faaliyet alanını ulusal sınırları aşarak tüm dünyaya yayan, insan hayatını, ekonomik yaşamı, siyasi istikrarı ve uluslararası ilişkileri etkileyebilme gücünü kazanan uluslararası terörizm, yönelttiği tehdit ve buna karşı verilen cevaplar bakımından ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde önemli etkileri olan uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Özellikle 11 Eylül eylemleri, terörizm tehdidinin belli bir devlet ya da bölgeyle sınırlı olmadığını göstermiştir. İnsanlık tarihinin kaydettiği en büyük terör olayı olarak tarihe gecen eylemler, uluslararası terörizmin ulaştığı boyutu ve dünya barışına yönelik olumsuz etkilerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Artık terörizm, gerek niteliği gerek boyutları itibarıyla uluslararası işbirliği olmaksızın devletlerin mücadele edebilecekleri ve üstesinden gelebilecekleri bir sorun olmaktan çıkmıştır.¹⁰⁴

Çok eski zamanlardan beri toplumları ve ülkeleri tehdit eden terörizm, geçtiğimiz yüzyılda İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan nükleer denge nedeniyle sıcak savaşların yerini alarak, konjonktürel değişimlere ve teknolojik gelişmelere paralel bir ivme ile küresel bir nitelik kazanmıştır. Çoğu hala aktif olan ve sayıları elliye aşan terör örgütleri, son otuz yıllık süre içerisinde ve dünyanın hemen hemen bütün

---

¹⁰³ Altuğ, Yılmaz, **Terörizm: Dünü, bugünü, yarını**, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 1989, s. 23

¹⁰⁴ Topal, Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:1 No:3, 2005, s.77,78 www.usak.org.tr/dosyalar/.../1iJ13d9yoEGIUigsit72rGLDivovCT.pdf (18.11.2009)

coğrafyasını kapsayan bir alanda, çok ağır bilançoları olan altmıştan fazla büyük terör saldırıları gerçekleştirmişlerdir.¹⁰⁵

Uluslararası terörizm, belirli siyasal, sosyal ve ekonomik çıkarlar sağlamak için insan hayatlarını, iç sosyal dinamikleri, uluslararası barış ve güvenlik ortamını, devletlerin barışçıl ilişkilerini, iç işlerini, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü, iç hukuku ve uluslararası hukuku hedef almaktadır. Devletlerin ikili ve karşılıklı ilişkilerinde olumsuz etki yaratarak ve çözülmesi yıllar süren anlaşmazlıklar doğurmaktadır. Devletlerin diplomatik ilişkilerini ve temsilcilerini hedef seçerek ilişkilerin gelişimini ve devletlerin birbiriyle iletişimlerini tehdit etmektedir.¹⁰⁶

Günümüzde bazı devletlerin ekonomik veya politik çıkarları gereği, bazı devletlerin ise, uluslararası alanda kendi milli politikaları ile çatışan diğer devletlere karşı dolaylı yıpratma ve dayatma yöntemi olarak terörizmi bir maşa olarak kullanmaları ve desteklemeleri sonucu terörizmin boyutları genişlemiş ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. “Savaş, diplomasisinin devamıdır. Terörizm, savaş ve diplomasi ile elde edilemeyen sonuçları elde etmek için yapılan eylem veya eylemlerdir” ifadesi uluslararası terörün anlaşılmasına ışık tutmaktadır.¹⁰⁷

‘Siyasal şiddet’ ve onun en yaygın şekli olan ‘terörizm’ de kavramsal olarak evrensel değildir. Çünkü ‘siyasal şiddet’ kavramını oluşturan ‘şiddet olgusu ve siyasal’ olma, zamandan zamana ve bir yerden diğerine değiştirmektedir. Böylece, terörizmi oluşturan tanımlama, toplumdan topluma, devletten devlete ve hatta bir akademik yazardan diğerine farklılık arz etmektedir.¹⁰⁸

Her devlet, uluslararası terörizmin tanımını, kendi siyasi bakış açısına göre değerlendirmektedir. Buna göre her devlet uluslararası terör eylemlerini tanımlarken, kendisini hedef alan eylemleri içine alacak şekilde ve halen gelen veya gelebilecek iç ve dış düşmanlarının olası eylemlerini, uluslararası hukuka göre hukuk dışı saymak

---

¹⁰⁵ Davies, Barry, **Terörizm**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s.287

¹⁰⁶ Gün, **a.g.y.**, s.3

¹⁰⁷ İlhan, Suat, **Terör Neden Türkiye**, NU-DO Yayıncılık, Ankara, 1998, s.5

¹⁰⁸ Beşe, Ertan, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2002 , s.1

istemektedirler. Bundan başka her devlet, herhangi bir biçimde egemenliklerini olumsuz yönde etkileyebilecek tanımlardan uzak durmaya çalışmaktadır.¹⁰⁹

2.2. TÜRKİYE`DE TERÖRİZM VE PKK TERÖR ÖRGÜTÜ

Yapılan pek çok değerlendirmeye göre Türkiye'ye yönelik terör tehdidinin başlangıç dönemi olarak genellikle 1960 sonları - 1970 başları gösterilmekte ise de; ülkeyi hedef alan terörizm bu tarihten çok daha önce, XIX. yüzyılın sonlarında Ermeni etnik terörü ile başlamış, bu terörizm uluslararası konjonktürün el vermesiyle 1970'li yıllarda yeniden canlanmıştır.¹¹⁰ Ülkemizdeki terörizm faaliyetleri; 1970'li yıllarda başlayan sol-sağ terör, 1980'li yıllardan sonra ülke gündemine giren bölücü terör ve 1990'lı yıllardan itibaren etkin olmaya başlayan din motifli terör olarak sınıflandırılabilir.¹¹¹

II. Dünya Savaşı'ndan sonra girilen 'soğuk savaş' döneminde hızlı bir şekilde yayılan Marksist ideoloji, Kürtçüleri de etkilemiş ve ortaya yeni Kürtçü bölücü örgütler çıkmıştır. Bunlardan en önemlisini PKK/KADEK Terör Örgütü oluşturmaktadır.¹¹²

Bu bölümde, konunun bütünlüğü açısından sadece bölücü terör üzerinde durulacak ve PKK terör örgütü incelenecektir.

1970'li yıllarda, dünyada özellikle üniversitelerde gençlik hareketleri başlamıştır. Bu hareketlerin Türkiye'de yayılmaya başlaması Kürt sorununu gündeme çıkarmıştır. Özellikle Kürtlerin yaşadığı bölgelerde baskıların sona erdirilmesi düşüncesiyle üniversitedeki Kürtler örgütlenmeye başladılar. İlk başlarda bu örgütlenme

---

¹⁰⁹ Döner, İsa, **Uluslararası Hukukta Ve Türk Hukukunda Terör Ve Terörizm**, e-Akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasi Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı 43, Eylül, 2005 <http://www.e-akademi.org/incele.asp> (20.12.2009)

¹¹⁰ Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006, s.11

¹¹¹ Alkan, Necati, **Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi**, Stradigma.com, Aylık Strateji ve Analiz e-Dergisi, Sayı 9, Ekim, 2003 www.stradigma.com/turkce/ekim2003/makale_05.html (14.10.2009)

¹¹² Uzun, Adem, **Pkk'dan Kadek'e Bir Terör Örgütünün Anatomisi**, Ocak Yayınları, Ankara, 2003, s.252

Türkiye solu içinde cereyan ediyordu. 1970'lerden itibaren Doğu Bölgelerimizin geri kalmışlığından faydalanarak ayrı bir örgütlenme oluşturmuşlardır.¹¹³

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile ülkemizde terör, geçici de olsa büyük ölçüde kontrol altına alınmıştır. Ancak, 1970'li yıllarda sol terör örgütlerin içerisinde filizlenen bölücü hareketlerle terör, tekrar Türkiye'nin gündemine girmiştir. 15 Ağustos 1984'de Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla terör örgütü PKK faaliyetlerine başladığını ilan etmiştir. Bu tarihten itibaren bölücü terör Türkiye'nin bir numaralı sorunu haline gelmiştir.¹¹⁴

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini Türkiye'den ayırarak, İran, Irak ve Suriye toprakları üzerinde Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda bağımsız bir Kürdistan Devleti kurmayı amaçlayan PKK (Partiya Karkeren Kürdistan – Kürdistan İşçi Partisi),¹¹⁵ örgüt elebaşı Abdullah Öcalan ve bir grup arkadaşı tarafından 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır'ın Lice ilçesi, Fis (Ziyaret) Köyü'nde, Seyfettin Zorluoğlu'nun evinde, örgütün ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantıyla kuruluşunu ilan etmiştir.¹¹⁶

1978 yılında kurulduktan sonra, 1979 yılında Bucak Aşiretini ezmek ve Mardin, Siirt ve Şırnak'ı içine alan sözde Botan eyaletinde gerilla hareketi oluşturmak amacıyla "Silahlı Propaganda Birliği"ni kurmuştur.¹¹⁷ Bu yapılanma PKK'nın kurduğu ilk askeri örgüt olarak belirtilmektedir.¹¹⁸

PKK terör örgütü ERNK denilen siyasi kanat, ARGK denilen askeri kanat ve bunların alt birimlerinden oluşmaktadır. Siyasi faaliyetler ERNK aracılığıyla, askeri faaliyetler ise ARGK tarafından yapılmaktadır. Bu şekildeki bir örgütlenmeye gitmekle örgüt içi is bölümünün gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Böylelikle örgüt askeri ve

---

¹¹³ Hepsaydır, Ceyda, **Türkiye'de Terör: PKK**, <http://www.netpano.com/newsdetail.asp?NewsID=298> (08.11.2009)

¹¹⁴ Aydın, Ahmet, **Kürtler, PKK ve Öcalan**, Kiyap Yayınları, Ankara, 1992, s.102

¹¹⁵ Sükan, Faruk, **İhanetler Karşısında Türkiye**, Kültür Ofset, Ankara, 1994, s.139

¹¹⁶ Demirel, Emin, **PKK Ve Ayaklanmalar**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.124

¹¹⁷ Pamukoğlu, Osman, **Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004, s.223

¹¹⁸ Demirel, a.g.e., s.125

siyasi temele dayanan faaliyetlerini is bölümü sayesinde daha kolay ve kapsamlı olarak gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.¹¹⁹

Cephe: ERNK (Eniya Rızgariya Netewa Kürdistan – Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi)

Örgütte cephe diye adlandırılan birimdir. 21 Mart 1985'te Abdullah Öcalan tarafından Yunanistan'ın başkenti Atina'da kurulmuş ve bir kuruluş bildirgesi yayınlanmıştır. Örgütte cephe faaliyetleri olarak mitingler, basın toplantıları, açlık grevi vb. organizasyonlar -özellikle yurt dışında- gerçekleştirilmektedir.¹²⁰ PKK'nın siyasi kanadı olan ERNK yani Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi, çeşitli Kürt örgütlerini bir çatı altında toplamayı amaçlamaktadır. Kürdistan Yurtsever İşçiler Birliği, Kürdistan Yurtsever Gençlik Birliği ve Kürdistan Yurtsever Birliği adlı örgütlerin birleşmesinden doğmuştur.¹²¹

Ordu: ARGK (Artese Rızgariya Gele Kürdistan - Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu)

3.Kongre kararıyla 1987 yılında kurulmuştur. ARGK'nın bütün faaliyetlerini tepeden tırnağa Abdullah Öcalan kontrol etmektedir.¹²² Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu olarak bilinen birim, PKK terör örgütünün silahlı kanadıdır. PKK'nın bütün silahlı eylemleri ARGK tarafından gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilmektedir. Güneydoğudaki bütün eylemler ARGK tarafından planlanıp uygulanmıştır.¹²³

Suriye, İran ve Irak'ta örgüt faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla, Suriye'de "Demokratik Birlik Partisi" (PYD), Irak'ta "Kürdistan Çözüm Partisi" (PÇDK), İran'da ise "Kürdistan Özgür Yasam Partisi" (PJAK) gibi örgütler kurulmuştur.¹²⁴

PKK terör örgütü ilk kurulduğu yıllardan beri, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vatandaşların ayrı bir ırk olduğunu, Türkiye

---

¹¹⁹Demirel, a.g.e., s.178

¹²⁰ Aydın, Ahmet, **Kürtler PKK Ve Abdullah Öcalan**, Kale Ofset, Ankara, 1992, s.166

¹²¹ Demirel, a.g.e., s.93

¹²² Aydın, a.g.e., s.166

¹²³ Demirel, a.g.e., s.92

¹²⁴ Demirel, a.g.e., s.365

Cumhuriyeti Devleti tarafından sömürüldüğünü, dillerinin ve kültürlerinin asimile edildiğini iddia etmiştir.¹²⁵ Bu iddia doğrultusunda hedefini, Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda, silahlı mücadeleyi benimseyerek ayrı bir Kürdistan Devleti kurmak olarak belirlemiştir.¹²⁶

PKK'nın stratejisini üç ana aşamaya ayırmak mümkündür. PKK, Stratejik Savunma, Stratejik Denge ve Stratejik Saldırı olan bu üç aşamayı sırasıyla uygulama yöntemine gitmiştir.¹²⁷ Öcalan'ın yakalanmasından sonra PKK stratejisini değiştirmiştir. Ancak bu yeni stratejinin temelinde sadece Abdullah Öcalan'ın yakalanması yatmamaktadır. 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılar sonucu dünya genelinde oluşan konjonktür de, yeni strateji oluşturulması sürecini hızlandırmıştır. Marksist- Leninist ilkeler doğrultusunda bağımsız bir Kürdistan Devleti kurma hayalinden vazgeçilmiş, sözde Kürt halkının kimliğinin tanınması, idamın kaldırılması ve Öcalan'ın serbest bırakılması gibi kararlar alınmıştır.¹²⁸

2.3. Suriye`de Terörizm Ve Suriye PKK İlişkisi

Suriye, Hafız Esad yönetimi zamanında terörü milli menfaatlerinin yerine getirilmesinde yardımcı bir araç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Gücünün üzerinde aktif bir siyaset takip etme ihtiyacındaki Suriye, zayıflıklarının üstesinden gelmek için zayıf ülkelerin seçtiği bir yöntem olan vekalet savaşını kullanmıştır.¹²⁹ 1967 yılındaki İsrail`le olan Altı Gün savaşlarından sonra Arap dünyası terörizmi etkin bir savaş metodu olarak benimserken, Sovyetler`in tasfiyesinden sonra bölgesinde yalnız bir ülke görüntüsü çizen Suriye de terörü politik ve askeri bir araç olarak kullanma yolunu seçmiştir.¹³⁰ Soğuk Savaş boyunca ülkeler, bütün maddi ve manevi güçleriyle birbirlerinin karşısına dikilecekleri bir harp halini istememişlerdir. Bu durumda, bir

---

¹²⁵ Demirel, a.g.e., s.125

¹²⁶ Ballı, Rafet, **Kürt Dosyası**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993, s.207

¹²⁷ Denker, M.Sami, **Uluslararası Terör, Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s.57

¹²⁸ Demirel, a.g.e., s.233

¹²⁹ Rengin Gün, **PKK Terörünün Türkiye`nin Türk Dünyasına Yönelik Politikalarına Etkileri**, 21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, C:II, Asam Yayınları, Ankara, 2003, s.296

¹³⁰ Atay, Mehmet, **Ortadoğu`da Terör Savaşı ve Barış Arayışları**, Avrasya Dosyası, C:III, sayı, 2 1996, s.127

takım ülkeler güç ve çıkar mücadelesini terör gibi gizli ve açıkça ilan edilmemiş vasıtalarla devam ettirmek yolunu seçmişlerdir.¹³¹

Suriye 1970'lerde dünyanın dört bir yanında adı korku yaratan terörist örgütlerin Kabesi haline gelmişti. Hafız Esat, Radikal Filistinli gruplara, Suudi Arabistan, Lübnan, Ürdün, Irak yönetimlerine karşı terör yaratan güçlere çok açık bir şekilde kucak açmıştı. Suriye'nin, 1983'te uluslararası terörizme yeni bir yön verdiği gözlemlendi. Suriye'nin bir devlet olarak itibarının korunması yani bir terör devleti olduğunu gizlemesi gerekiyordu. Uygulamaya başladığı bu yeni terör politikasıyla, ajanlarını terör eylemlerinden çekmiş, devreye Bekaa vadisinde topladığı terör militanlarını sokmuştu. 1983 sonrası dönemde Suriye'de ya da, kontrolündeki Lübnan topraklarında üslenen terörist gruplar Avrupa ve Türkiye'ye yönelik eylemler yapmaya başladılar. Ekim 1983'te, Hindistan ve İtalya'daki, Ürdün Büyükelçilerinin yaralanmalarıyla başlayan suikast dizisi, Atina, Amman ve Madrid'te devam etti.¹³²

Düşmanlarına karşı terörizmi bir silah ve Ortadoğu'da yayılmaya yönelik bir güç olarak kullanan Suriye, bu tutumu dolayısıyla uluslararası alanda adi kötüye çıkmıştır ve sicili bir hayli kotudur. ABD Dışişleri Bakanlığı'nin "terörizme devlet desteği sağlayan ülkeler" listesinde adi 1979'dan bu yana ilk sıralardaki yerini hep korumuştur. Suriye terörü, iç ve dış politikasında bir silah olarak kullandığı için, birçok ülke tarafından dışlanmış, tek başına yaşamaya mahkum edilmiş bir ülke durumuna gelmiştir. 1983'te Suriye'nin uluslararası terörizme yeni bir yön verdiği gözlenmiştir. O tarihten sonra Sam yönetimi, Muhaberat ajanlarının terör eylemlerinde doğrudan yer almalarına bazı sınırlamalar getirdi.¹³³

Avrupa'yi saran Suriye kaynaklı terör eylemleri, 1985 yılında dikkat çekecek kadar artmıştı. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın uyguladığı "Terörizm Diplomasisi"nin bir kolu da Avrupa'ya uzanmıştı. ABD 1984'de askerlerini Beyrut'tan çektikten sonra Şam, Fransa'yı otoritesine bir tehdit olarak gördü. Lübnan'daki Fransız askerlerinin bölgeden çekilmesini sağlamak için, 1986'nın Aralık ayında Paris'te patlak

---

¹³¹ Gün, a.g.e., s.297

¹³² Atsız, Hüseyin Nihal, **Suriye Ve Terör**, http://turk tarih.net/tarih/1165/suriye-ve-teror?alt_sayfa=1 (05.09.2009)

¹³³ Başar, Cem, **Terör Dosyası Ve Suriye**, Güvenlik ve Hukuk Muhabirleri Derneği Yayınları, İstanbul, 1997, s.11,14

veren bir dizi bombalama olayının arkasında yatan gerçek, Suriye'nin Fransa'ya bu yönde bir uyarısıydı. Suriye'nin terör taşeronlarının eylemleri, Avrupa'nın yanı sıra Türkiye'ye de sıçramıştı. Ankara'da, Temmuz 1985'de Ürdünlü bir diplomatın hedef olduğu bu eylemi gerçekleştiren 6 Filistinli'nin, Ebu Nidal Örgütü'yle ve Ankara'daki Suriye Büyük Elçiliği ile bağlantılı olduğu tespit edilmişti.¹³⁴

Suriye, saplandığı terör batağından göstermelik olarak kurtulmak için adı terör eylemlerine karışmış birçok subayını saf dışı bırakmıştır. Sam yönetimi, Abu Nidal örgütünün Suriye'deki bürolarını 1987'de kapatmıştır. Suriye bütün iyi niyet gösterilerine rağmen, bazı çok tehlikeli terörist gruplara ev sahipliği yapmaya devam etmiştir. Geçmişe bakıldığında, Suriye lideri Esad'ın, uluslararası terörizmi, Libya lideri Kaddafi'den çok daha profesyonelce ve daha sonuç getirici kullanmayı başardığı söylenebilir. Esad için terörizm, çok yönlü kullanılabilen diplomatik bir silahtır durumunda olmuştur. Esad'ın, uluslararası terörizmdeki rolü iki dönem olarak incelenebilir. 1983'e kadar olan ilk dönemde, Suriyeliler doğrudan kendileri terör eylemleri içinde yer alırken, bu tarihten sonra perde arkasına çekilerek eylemlerin gerçekleşmesi için taşeron terör örgütlerini kullanmışlardır.¹³⁵

Suriye'nin, Türkiye'yi bölmeye yönelik faaliyetlerini tırmadığı bir dönemde (1980) PKK'nin sahneye çıkması bir rastlantı değil, planlanmış bir olaydır. Abdullah Öcalan'i kimin yarattığı ve sahneye çıkardığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, mevcut bilgilere göre, Ankara'da üniversite tahsilini yaptığı günlerde Sovyet ve Suriyeli diplomatlar O'na karşı çok özel bir ilgi göstermişlerdir. O'nu yakından tanıyan okul arkadaşları ise onun liderlik yapabilecek bir kafa yapısına sahip olmadığı konusunda görüş birliği içindedirler.¹³⁶

12 Eylül 1980 hareketi döneminden önce, terör eylemlerine karıştıkları için aranan birçok örgüt mensubu kaçak olarak Suriye'ye geçmiş ve burada örgütlenme

---

¹³⁴ Atsız, Hüseyin Nihal, **Suriye Ve Terör**, http://turktarih.net/tarih/1165/suriye-ve-teror?alt_sayfa=1 (05.09.2009)

¹³⁵ Başar, **a.g.e.**, s.22,29,30

¹³⁶ **a.g.e.**, s.60,65

faaliyetlerine başlamışlardır. Uzun bir süre sessiz kalan örgüt Suriye'deki PKK'ya ait çeşitli kamplarda silahlı eğitim görmüş ve her türlü lojistik ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu arada PKK'nın aracılığıyla Suriye istihbarat örgütüyle bağlantı kurmuştur. Halen PKK kamplarında eğitim gören örgüt mensupları eylem gerçekleştirmek amacıyla Türkiye ve Avrupa'ya gönderilmektedirler.¹³⁷

Suriye, PKK terör örgütüne kuruluşundan bu güne kadar gerek ülkesinde gerekse kontrolü altındaki Lübnan'da her türlü desteği vermiştir. Silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, barınma ve her türlü eğitim, para yardımı, silah, malzeme ve her türlü sahte kimlik, sahte pasaport temini, Türkiye'ye ve Irak'a illegal geçişlerde azami derecede yardım, PKK terör örgütü ve diğer örgüt üyelerinin toplantı, konferans ve kongre faaliyetlerinin ülkesinde ve Lübnan'da yapılmasına izin verilmesi vb. her türlü yardımı göstermiştir. Bu yardımları yaparken Suriye'nin amacı bölgede Türkiye'nin güçlenmesini önlemek ve kendi içindeki Kürt unsurlarına yapılan baskı ve kısıtlamaları gizlemek, bunları Türkiye'ye yöneltmek ve bilhassa ülkesindeki dikta rejimi ve azınlık iktidarının devamını sağlamayı amaçlamıştır.¹³⁸

2.4. TERÖR SORUNUNUN TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİ VE SINIRAŞAN SULARLA İLİŞKİSİ

Suriye'nin 1946 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla başlayan ilişkiler sürecinin geneline baktığımızda sorunlu bir yapının sürece hakim olduğu görülmektedir¹³⁹. İki ülke için de en uzun kara sınırını oluşturan bu iki komşu ülke arasındaki ilişkiler, normal diplomatik ilişkilerden, siyasi ve askeri tansiyonlara kadar uzanan düzensiz bir seyir takip etmektedir. Suriye genelde geri kalmışlığının sorumluluğunu Osmanlı idaresinde görmektedir. Dört asırlık Osmanlı idaresi dolayısıyla Türkiye'ye esasen kuşku ile bakmakta olan Suriye, Arap toprağı olarak kabul ettikleri İskenderun Sancağı'nın (Hatay) Türkiye'ye verilmesi, Filistin'in

¹³⁷ Atsız, Hüseyin Nihal, **Suriye Ve Terör**, http://turktarih.net/tarih/1165/suriye-ve-teror?alt_sayfa=1 (05.09.2009)

¹³⁸ **PKK Terör Örgütünün Diğer Ülkelerle İlişkileri**, (Yazarı Yok), <http://www.belgenet.com/dava/gerekce14.html> (08.11.2009)

¹³⁹ Erciyes, Erdem, **Ortadoğu Denklemine Türkiye – Suriye İlişkileri**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.52

taksimine Araplarla birlikte oy veren Türkiye'nin daha sonra İsrail'i tanıyarak bu ülke ile siyasi ilişki kurması, batı ile işbirliğini geliştirerek batının üyesi olması, Irak ile olan iyi ilişkileri dolayısıyla Suriye-Irak anlaşmazlıklarında tercihini devamlı olarak Irak lehine kullanması gibi nedenlerle Türkiye'den uzaklaşmıştır. Buna paralel olarak, Türkiye'de Suriye-Sovyetler Birliği yakınlaşmasından rahatsız olmuş, Suriye'nin Kıbrıs sorunundaki Rum yanlısı tutumu ilişkileri daha da kritik bir hale sürüklemiştir¹⁴⁰. Geçmişten beri sorunlu bir şekilde devam eden ilişkilere 1980'li yıllarda iki ülke arasındaki sınır aşan sular ve bununla beraber gelen Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği destek sorunu eklenmiştir.¹⁴¹

Hatay'ın Türkiye'ye referandum ile katılmasını bir türlü kabul etmeyen Suriye, Türkiye'nin 1970'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) uygulamaya başlamasıyla, su sorununu bahane ederek Türkiye'ye karşı PKK terör örgütünü desteklemeye başlamıştır. 1984'ten itibaren Türkiye'nin mücadele ettiği bu terör örgütünü Suriye, su ve Hatay gibi farklı konularda Türkiye'ye karşı bir pazarlık aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Suriye PKK lideri Abdullah Öcalan'a barınak sağlayarak destek vermiş ve ayrıca Suriye işgali altındaki Lübnan'da lojistik ve eğitim desteği sağlamıştı. Türkiye'nin elektrik üretimi ve sulama yapmak için Fırat ve Dicle nehri sularını kullanarak GAP'i başlatması ve bu nehirler üzerinden Suriye ile Irak'a verilen suların azalması tehdidi üzerine sürtüşmeler daha da artmıştır. PKK cinayetlerinin devam etmesi, 1987'de zamanın başbakanı Turgut Özal'i içişleri ve dışişleri bakanı ile Sam'i ziyaret etmeye zorlamış, bu ziyaret sırasındaki görüşmelerde Türkiye PKK terörünü masaya yatırmıştır. Görüşmeler sonucunda iki ülke arasında imzalanan anlaşmayla, Suriye'ye saniyede 500 metreküp su verilmesi öngörülmüş, bunun karşılığında ise Suriye'den teröre verdiği desteği kesmesi talep edilmiştir. Bu anlaşma metninde, taraflar kendi toprakları üzerinde karşı tarafa yönelik terörist faaliyetlere izin vermeyeceklerini ve silahlı eylemlere katılmış kişileri iade edeceklerini öngörmüşlerdir. Ancak 1987 Protokolünün sorunun çözümünde bir etkisi olmamıştır. Sonuçta, 1980'ler

---

¹⁴⁰ Elibol, Sabahattin – Arkan, Zekai, **Türkiye – Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, İstanbul, 1994, s.30

¹⁴¹ Dağ, Ahmet Emin, Türkiye – Suriye İlişkilerinin Tarihi Süreci ve Bölgesel Dengeler İçindeki Evrimi, Kudüs Dergisi, Sayı: 4, Kış, 2004

boyunca PKK ve su sorunu, Suriye ile Türkiye arasındaki iliksilerde karşılıklı koz olarak kullanılmış, Suriye`ye verilen su azaldığında PKK`nin eylemleri de artmıştır.¹⁴²

1968 yılı, uluslararası terörizmin Ortadoğu`da doğum yılıdır. Bu yıldan itibaren uluslararası terör bir gayri resmi nüfuz aracı olarak, devletlerarası sorunlarda çok sık kullanılan bir araç haline gelmiştir. Böyle bir aracın kullanılmasındaki temel amaç; tarafların bir sorun nedeniyle direkt olarak karşı karşıya gelmek istememeleri, diplomatik müzakerelerden ziyade, böyle bir aracı karşı taraf üzerinde daha etkili olarak değerlendirmeleri, diplomatik müzakereye yanaşmalar bile, müzakereler esnasında bu gayri resmi nüfuz aracını ellerinde bir pazarlık kartı olarak tutmak istemeleridir. Suriye, Türkiye-Suriye arasındaki sorunları kendi isteği doğrultusunda çözmek için bu yöntemi kullanmayı bir devlet politikası haline getirmiştir. Bunda Suriye`de demokratik bir rejim bulunmayışının etkisi de önemli rol oynamaktadır.¹⁴³

Ermeni terör örgütü ASALA`ya destek veren Suriye, 1970`li yılların sonlarından itibaren gerek kendi topraklarında gerekse kontrolü altındaki Lübnan topraklarında bu örgüte eğitim ve barınma imkanları sağlamıştır. Suriye`nin gizli haber alma örgütü Muhabarat`in, diplomatik kisvesi altında Avrupa`nin çeşitli kentlerinde ASALA militanlarına silah ve cephane sağladığı tespit edilmiştir.¹⁴⁴

Büyük Suriye hayali peşinde olan Suriye`nin, Türkiye`ye yönelik düşmanlığının ve dolayısıyla terörizmi desteklemesinin temel nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür. Dört asır egemen olan Osmanlı yönetiminin kendilerinin geri kalmasına neden olduğu tezi, bir Arap toprağı olarak kabul ettikleri Hatay`i tekrar topraklarına katmak arzusu ve su konusunda kendi istekleri doğrultusunda bir anlaşmayı Türkiye`nin kabul etmemesidir.¹⁴⁵

---

¹⁴² Yapıcı, Merve İrem, **Türkiye`nin Ortadoğu Politikası**, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.44,45

¹⁴³ Yılmaz, Hakan, **Türkiye- Suriye İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara üniversitesi, Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Siyasi Tarih Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2001, s.63,64

¹⁴⁴ Kodaman, **a.g.e.**, s.56

¹⁴⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, s.63

2.5. HATAY SORUNU VE 1957 SURIYE KRİZİ

2.5.1. Hatay Sorunu

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'daki eski Osmanlı toprakları için Müttefik Devletler tarafından manda statüsü oluşturulmuş ve Nisan 1920'de San Remo'da yapılan toplantıda Suriye Fransız mandasına bırakılmıştı. Suriye'nin kontrolünü ele geçiren Fransızlar, burayı iki ayrı devlete böldüler. Hristiyanların çoğunlukta bulunduğu bölüm Lübnan oldu; geri kalan bölüm ise beş ayrı otonom bölgeye ayrıldı. Bu bölgelerden biri de çoğunlukla Türklerin yerleşik olduğu İskenderun şehriydi¹⁴⁶. Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Suriye sınırları içinde bırakılan İskenderun Sancağına özel bir idare şekli tanınmıştır. Türk parası bölgede resmi niteliği haiz olacak ve Sancak halkı milli kültürlerinin korunmasında her türlü kolaylıktan yararlanacaktı.¹⁴⁷ Her ne kadar 1921 Ankara antlaşmasında buradaki Türk nüfusunun korunacağı söylenmişse de Fransızların Kuzey Suriye bölgesine yoğun bir şekilde Kürtleri yerleştirdikleri ve Ermenileri bu bölgelere çektikleri Amerikan belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu durum Türk hükümetini rahatsız etmiştir.¹⁴⁸

Milletler Cemiyeti, antlaşmanın 22'inci maddesine dayanarak Fransa'nın bölge üzerindeki yönetimini 1923 yılında onaylamıştır. Bu antlaşmanın ilgili maddesindeki manda sisteminin bir gereği olarak; otonom bölgelerin dış ilişkilerinden sorumlu ülke Fransa olduğundan, Hatay ile ilgili meseleler Fransa ile olan ilişkilerimizi doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle Fransa ile olan ilişkilerimiz nihai antlaşmanın imzalandığı 30 Mayıs 1930'a kadar normal seviyeye ulaşmamıştır.¹⁴⁹ 1930'lu yıllarda Avrupa'daki güç dengelerinin revizyonist devletler lehine değişmesiyle İngiltere ve Fransa Ortadoğu'daki manda devletleri ile ilişkilerini ittifak antlaşmaları yaparak yumuşatmak durumunda kalmışlardır. Fransa, 9 Eylül 1936'da Suriye ile imzaladığı ittifak antlaşması gereği üç yıl içerisinde Suriye ve Lübnan'a bağımsızlıklarını tanımayı kabul

¹⁴⁶ Türkiye ve Komşularıyla İlişkileri, a.g.e.

¹⁴⁷ Elibol, Sabahattin a.g.e., s.30

¹⁴⁸ Koni, Hakan, **Hatay Sorununa Yeni Bir Bakış**,
<http://www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/811/10308> (13.09.2009)

¹⁴⁹ Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.278

etmiştir¹⁵⁰. Ancak bu antlaşmada İskenderun sancağı hakkında hiçbir hüküm yoktu. Yalnızca antlaşmanın 3. maddesinde “Fransa’nın Suriye ile ilgili olarak ya da onun adına imzaladığı uluslararası antlaşma ve sözleşmelerden doğan hak ve yükümlülüklerinin, mandanın sona erdiği gün... Suriye Hükümeti’ne devredileceği” hükmü yer alıyordu.¹⁵¹ Türk Hükümeti bu durumu kabul etmedi ve 9 Ekim 1936’da Fransa’ya verdiği resmi bir notada, Suriye’ye yapıldığı gibi, İskenderun Sancağına da bağımsızlık verilmesini istedi. Fransız Hükümeti 10 Kasım 1936’da verdiği cevapta, sancağa bağımsızlık vermenin Suriye’yi parçalamak anlamında olacağını, mandater devlet olarak buna yetkisinin olmadığını ve bu meselenin Milletler Cemiyeti’ne havale edilmesini teklif etti ve Türkiye de bu teklifi kabul etti.¹⁵² Milletler Cemiyeti meseleye 14 Aralık 1936’da müdahale ederek konunun incelenmesi için bir komisyon oluşturulmasına karar vermiştir. Komisyonun hazırladığı raporda Sancak için özel bir statünün uygulanması yönünde bir tavsiye çıkmıştır.¹⁵³ Hazırlanan Raporda:

- a. Uzmanlar komitesince ayrı bir statü ve anayasası hazırlanacak olan Sancak “ayrı bir varlık” olarak kabul edilecek, içişlerinde bağımsız kalacak, dışişleri Suriye Devletince yönetilecektir. Ama Suriye, Milletler Cemiyeti’nin izni olmadan Sancak’ın bağımsızlığına zarar verici bir karar alamayacaktı.
- b. Suriye ile Sancak arasında bir gümrük ve para birliği sağlanacaktı.
- c. Sancak’ta resmi dil Türkçe olarak, ikinci bir dil için özel memurlarla eşgüdüm sağlanacaktır.
- d. Sancak’ın yeterli jandarma ve polisten başka askeri gücü bulunmayacaktı.
- e. Türkiye ile Fransa, Konseyin tavsiye kararına saygılı kalacak ve aralarında bir anlaşma yaparak Sancak’ın toprak bütünlüğü güvence altına alınacaktı.

---

¹⁵⁰ Pehlivanlı, Hamit, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s.47

¹⁵¹ Ada, Serhan, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005, s.110

¹⁵² Elibol, a.g.e., s.31

¹⁵³ Erciyes, a.g.e., s.76

- f. Türkiye, Suriye – Fransa arasında yapılacak bir anlaşmayla Türkiye – Suriye sınırının dokunulmazlığı ve kışkırtmaların önlenmesi için yükümlülükler getirecekti.
- g. Türkiye'nin İskenderun limanından yararlanması için Sancak statüsüne hükümler konulacaktı.
- h. Sancak statüsü ve anayasası, konseyin kararıyla yürürlüğe girecekti ve konseyde Sancak'la ilgili kararlar 2/3 çoğunlukla alınabilecekti¹⁵⁴.

Bu raporun kabulü Türkiye-Fransa arasında bir uzlaşma idi. Türkiye, bu anlaşmayı geçici bir formül olarak görüyordu ve anlaşma Sancak'ın bağımsızlığına kavuşmasını istemeye elverişliydi¹⁵⁵.

Milletler Cemiyeti Hatay için bir anayasa hazırlamak üzere bir de komisyon kurmuştu. Bu komisyonun, Türkiye ile Fransa'nın da görüşlerini alarak hazırladığı anayasa Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından 29 Mayıs 1937'de kabul edildi. Aynı gün, Türkiye ile Fransa arasında da Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan anlaşma imzalandı. Bundan sonra Sancak, Hatay adını alacaktır. Hatay Anayasası 29 Kasım 1937'de yürürlüğe girecekti ve ilk iş olarak seçimlerin yapılması gerekiyordu. Ancak bölgedeki çeşitli karışıklıklardan ve yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı seçimler yapılamadı. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti'nin kurduğu bir komite, Türkiye'nin de itirazlarını göz önünde tutarak bir seçim tüzüğü hazırladı ve seçimlerin 15 Temmuz 1938'e kadar tamamlanmasına karar verdi. Seçmen listelerinin hazırlanması sırasında Fransız memurların davranışı Hatay'da olayların yeniden şiddetlenmesine neden oldu. Türkiye, Hatay sınırına otuz bin kişilik bir kuvvet yerleştirdi¹⁵⁶. Bu durum karşısında ve Avrupa'da bozulan güçler dengesinin de etkisiyle Fransa Hatay meselesine yönelik tavrını yumuşatmış ve Hatay'ın Fransız valisini geri çekip yerine bir Türk vali tayin etmiştir¹⁵⁷. Yine Avrupa'da yaşanan ve gelişen olaylar paralelinde Fransa'nın Doğu Akdeniz'de stratejik önemi olan ve Boğazların kontrolünü elinde tutan Türkiye'ye olan

---

¹⁵⁴ Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi- 1914-1990**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994, s. 348

¹⁵⁵ **a.g.e.**, s.351

¹⁵⁶ Elibol, **a.g.e.**, s.31-32

¹⁵⁷ Erciyes, **a.g.e.**, s.80

ihtiyacı artmıştır ve Hatay meselesinde gelişmeler Türkiye lehine dönmüştür¹⁵⁸. 4 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa Hatay meselesine yönelik tavrını yumuşatmış ve Hatay'ın Fransız valisini geri çekip yerine bir Türk vali tayin etmiştir¹⁵⁹. Yine Avrupa'da yaşanan ve gelişen olaylar paralelinde Fransa'nın Doğu Akdeniz'de stratejik önemi olan ve Boğazların kontrolünü elinde tutan Türkiye'ye olan ihtiyacı artmıştır ve Hatay meselesinde gelişmeler Türkiye lehine dönmüştür¹⁶⁰. 4 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa arasında imzalanan bir anlaşma ile Hatay'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi statüsünün iki devlet tarafından korunması ve bu amaçla ülkelerin Hatay'da 2.500'er kişilik kuvvet bulundurması kabul edilmiştir¹⁶¹. Aynı yıl Ağustos ayında yapılan meclis seçimlerinde 40 üyeliğin 22'sini Türkler kazanmıştır. Diğer 18 üyelerin 9'unu Aleviler, 5'ini Ermeniler, 2'sini Sünni Araplar ve 2'sini de Rum Ortodokslar oluşturmaktadır¹⁶².

Yeni kurulan Hatay Devleti'nde 2 Eylül 1938'de Meclis ilk toplantısını yaptı. Yeni devletin resmi dili Türkçe ve Arapça olmasına rağmen bütün milletvekilleri Türkçe yemin etmiştir. Mecliste yapılan çalışmalarla 1939 Ocak ayında Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu aynen kabul edilmiştir¹⁶³. Devletler hukukunda benzerine rastlanmayacak bir kurum olarak ortaya çıkan Hatay Devleti'nin yapay ve geçici niteliği ortada idi ve devletin idarecileri devamlı olarak Türkiye'ye katılma yönündeki isteklerini ifade ediyorlardı. Avrupa'daki konjonktürün de etkisiyle Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmek zorunda kaldı. 23 Haziran 1939'da yapılan Ankara Antlaşmasıyla Fransa Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etti. Türkiye'de Suriye'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterecekti¹⁶⁴.

Suriye'nin, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından önce başlayan tepkisi katılımla birlikte daha da artmıştır¹⁶⁵. Suriye Meclis Başkanı Milletler Cemiyetine ve Fransız hükümetine telgraf çekerek Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını protesto etmiştir. Suriye'li yöneticiler Hatay konusunu sürekli olarak gündemde tutmaya çalışmışlar, bu olayı iç

---

¹⁵⁸ Elibol, **a.g.e.**, s.32

¹⁵⁹ Erciyas, **a.g.e.**, s.80

¹⁶⁰ Elibol, **a.g.e.**, s.32

¹⁶¹ Sökmen, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, İstanbul: TTK, Ankara, 1992, s.14

¹⁶² Sökmen, **a.g.e.**, s.14.

¹⁶³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.351

¹⁶⁴ Elibol, **a.g.e.**, s.33.

¹⁶⁵ Umar, Ömer Osman, **Türkiye-Suriye ilişkileri (1918-1940)**, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, s.247

politika meselesi olarak kullanmışlardır. Suriye 1950'den sonra okullardaki ders kitaplarında Hatay'ı ve bazı başka Türkiye vilayetlerini kendi sınırları içinde göstermiştir. Hatay konusu Hafız Esad döneminde de ülke içi gündemden düşürülmemiş ve Türk düşmanlığının devamı için kullanılmıştır. Aynı dönemde "İskenderun'u Kurtarma Cemiyeti" adında bir cemiyet kurulmuş ve Hafız Esad tarafından desteklenmiştir¹⁶⁶.

Suriye'nin Türkiye ile arasında suni bir su sorunu yaratmasında ve Türkiye'ye karşı terör örgütlerini desteklemesinde Hatay sorununun yarattığı düşmanlığın da önemi büyüktür. Sorun, günümüzde dahi canlı tutulmaktadır. Mayıs 1998'de Suriye'nin ABD Büyükelçisi Velid El Muallim Arap televizyonuna verdiği demeçte Hatay'ı asla unutmadıklarını, Hatay'ın Suriye'den çalınmış bir vilayet olduğunu söylemiştir¹⁶⁷.

Suriye, son yıllarda uluslararası dengelerin ve konjanktürün de bir gereği olarak Türkiye karşıtı politikalarını terk etmeye başlamış, Hatay konusunda daha gerçekçi davranmaya ve gündemden uzak tutmaya çalışmıştır. Ancak Suriye'nin Hatay konusundan ebediyen vazgeçtiğini düşünmek yanlıgı olacaktır.

2.5.2. 1957 Suriye Krizi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye tam bağımsızlığını kazanmış ancak uzun süre siyasi istikrarı sağlayamamıştır. 1949-1953 yılları arasında Suriye'de üç defa hükümet darbesi, yirmi bir kabine değişikliği olmuş ve bu arada iki defa askeri diktatörlük kurulmuştur. 25 Şubat 1954'te yapılan askeri darbe ile de Suriye'de Sosyalist Baas Partisi etkin olmaya başlamış ve bundan sonra da ülkenin siyasi hayatında hep ön planda olmuştur¹⁶⁸. 1955'ten itibaren Baas, Nasır'ı desteklemeye başlamıştır. 1956 Süveyş Buhranı ile Suriye ve Mısır birbirine yakınlaşmış ve aynı yıl Baas, Mısır'la birleşme düşüncesini savunmuştur. Aynı yıllarda Arap dünyasında Batı aleyhtarlığı artmış, sol akımlar önem kazanmıştır¹⁶⁹. Ortadoğu'da birbiri ardına yaşanan bunalımlar ve gelişen olayların da etkisiyle bölge, Soğuk Savaş'ın uygulama alanı

---

¹⁶⁶ Umar, **a.g.e.**, s.250,251

¹⁶⁷ Milliyet, 7 Mayıs 1998

¹⁶⁸ Sabahattin Elibol, **a.g.e.**, s.33,34.

¹⁶⁹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2002, s.506,507

haline geldi. Suriye hızla Sovyetler Birliği'ne yakınlaştı. Ordu kademelerinde önemli tasfiyelere gidildi, genelkurmay başkanlığına General Nizamettin yerine “komünist eğilimli” Albay Afif Bızri getirildi. Ülkede Nasır yanlısı Arap milliyetçileri ve Sovyetler Birliği'ne yakın solcular yönetime hakim olmuştu¹⁷⁰. Suriye, Mart 1955'te Bağdat Paktı'na katılmayı reddetmişti ve bundan sonra Sovyetler Birliği tarafından daha fazla desteklendi. Sovyetler Birliği, Suriye'ye yüksek miktarda askeri ve ekonomik yardım önerilerinde bulundu. ABD hükümeti Suriye'deki bu gelişmelerden rahatsızdı¹⁷¹.

ABD, 5 Ocak 1957'de “Eisenhower Doktrini”ni yayınlamıştır. Eisenhower Doktrini, 1953 yılından itibaren sekiz sene ABD başkanlığı yapan Dwight Eisenhower'ın Kongre'ye gönderdiği yetki talebidir. Bu programa göre herhangi bir Ortadoğu ülkesi, Batı Bloğu'nda yer almasa bile, komünizme karşı mücadelesinde herhangi bir şekilde tehdit altına girerse, ABD tarafından silah ve asker yardımı alabilecektir. Ortadoğu ülkeleri tarafından “içişlerine müdahaleye imkan tanıyan emperyalist bir hareket” olarak algılanmasına rağmen bu planı destekleyen ülkeler de vardı. Bu ülkelerin başında da Türkiye geliyordu¹⁷². Türk Hükümeti, doktrini sadece desteklemekle kalmayıp bölgede uygulayabilmek için hazır olduğunu da açıklamıştır¹⁷³. Türkiye'nin Eisenhower Doktrininden beklentisi ABD'nin Ortadoğu'ya daha güçlü bir şekilde etki etmesi ve Bağdat Paktı'nı daha çok desteklemesini sağlamak, ayrıca komünizm tehdidini kullanarak Türkiye'nin önemini ABD'nin gözünde arttırarak ekonomik yardım alabilmektir¹⁷⁴.

Ortadoğu'da yaşanan bu gelişmelerle birlikte Suriye'nin komünizm yanlısı tutumu ve Sovyetler Birliğiyle olan yakınlığı gittikçe artmaktaydı. 1957 Temmuzunda Suriye Savunma Bakanı olarak Moskova'ya giden Halit El-Azm, burada Sovyetler Birliği ile bir takım anlaşmalar imzalamıştır. 6 Ağustos 1957'de bu anlaşmaların açıklanması ile Türkiye-Suriye Krizi patlak vermiştir¹⁷⁵. Suriye ve Sovyetler Birliği

¹⁷⁰ Soğuk Savaş Dönemi Suriye – Türkiye İlişkileri, suriye.ihh.org.tr/turkiye/soguksavas/html.

¹⁷¹ Yılmaz, Türel – Mehmet Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Platin Yayınları, Ankara, 2004, s.245.

¹⁷² Eisenhower Doktrini, www.gizliliimler.tr.gg/Eisenhower-Doktrini.htm. (8.11.2009)

¹⁷³ Bağcı, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Yayınları, İstanbul, 1990, s.85.

¹⁷⁴ Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s.153

¹⁷⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.506-507

arasında imzalanan bu anlaşmalara göre, Sovyetler Suriye'ye 500 milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım yapacaktı. Bu yardım, Lazkiye'de yeni bir limanın yapımı, Suriye'de karayolları ve demiryolları inşası, sulama ve enerji projelerinin finansmanı ve yine Suriye'de altı tane yeni havaalanı inşası için kullanılacaktı. Ayrıca Suriye'nin silahlandırılması da bu yardım çerçevesi içinde yer alıyordu¹⁷⁶. Dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Suriye'deki bu gelişmeleri çok tehlikeli bulmaktaydı. Türkiye; batıda Bulgaristan, kuzeyde SSCB ile komşuydu. Güneyde Suriye'de de komünist rejimin başa geçmesi ile Türkiye üç taraftan çember içine alınacaktı. Bu gelişmeler sadece Türkiye'yi değil, Suriye'nin diğer komşuları Irak, Ürdün, İsrail ve Lübnan'da da büyük endişe yaratmıştı¹⁷⁷.

Yaşanan bu gelişmeler üzerine Bağdat Paktı ve NATO üyeleri Suriye meselesini görüşmeye başladılar. 22 Ağustos'ta, Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin İstanbul'a gelerek Suriye sorununu görüştüler. 23 Ağustos'ta bu görüşmelere Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes, 24 Ağustos'ta da ABD Dışişleri Bakanı Loy Henderson katıldı. Arap Dünyası bu görüşmelere büyük tepki gösterdi¹⁷⁸. Başkan Eisenhower ise, Başbakan Menderes'e gönderdiği mesajda; Suriye'nin bir saldırısı karşısında Türkiye, Irak ve Ürdün'ün bu ülkeye karşı askeri bir harekate girişmek zorunda kalması halinde, Amerika'nın kendilerine derhal silah yardımı yapacağını bildirdi. Amerika Batı Avrupa'daki hava kuvvetlerinden bir kısmını Adana hava üssüne gönderdi ve VI. Filo'da Doğu Akdeniz'e gelmek üzere harekete geçti. Türkiye ise bir yandan ihtiyatları silahlaltına çağırırken bir yandan da Suriye sınırı yakınlarında askeri manevralar düzenlemeye başladı. Bu durum sonrasında Sovyet Başbakanı Bulganin, 10 Eylül 1957'de Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği mesajda Türkiye'nin Suriye sınırında yaptığı kuvvet yığınağından ve Amerika'dan yaptığı silah sevkiyatından duyduğu endişeyi dile getirerek Suriye'ye karşı girişilecek askeri bir hareketin mahalli çapta kalmayacağını belirtti¹⁷⁹. Başbakan Medrese, Bulganin'in mesajına 30 Eylül'de cevap verdi. Menderes cevabında, Suriye'nin makul savunma ölçülerinin dışında silahlanmasının Türkiye bakımından uyandırdığı endişeleri

---

¹⁷⁶ Elibol, **a.g.e.**, s.34

¹⁷⁷ Bağcı, **a.g.e.**, s.89-90

¹⁷⁸ Kürkçüoğlu, Ömer E., **Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikaları (1945-1970)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, s.104

¹⁷⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.508.

belirterek Türkiye'nin Sovyetler'le iyi komşuluk ilişkilerini arzu ettiğini, ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın uyguladığı baskı politikasının karşılıklı itimadın yerleşmesine engel olduğunu ifade etti¹⁸⁰.

27 Eylül 1957'de Türkiye Suriye sınırına 2 piyade tümeni ve yaklaşık 33 bin kişiden oluşan bir motorize birlik, 4 Ekim'de de ek bir zırhlı tugay yerleştirdi. Türk Hükümeti yaptığı resmi açıklamalarında Suriye sınırına asker gönderilmesindeki amacın ihtiyadi bir tedbir olduğunu belirtti¹⁸¹. Sovyetler Birliği, Suriye'ye verdiği desteği göstermek için Lazikiye Limanı'na iki savaş gemisi gönderdi. Buna karşılık 18 Ekim'de ABD'nin Altıncı Filosuna bağlı bazı gemileri İzmir Limanı'na gelerek ABD Türkiye'ye olan desteğini gösterdi¹⁸². İki ülke arasında karşılıklı bu restleşmeler sürerken Suriye Türkiye'ye protesto notası vermiş ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne de şikayette bulunmuştur¹⁸³. SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko Türkiye-Suriye sınırına bir araştırma komisyonu gönderilmesini teklif etti. Türkiye bu teklifi hemen kabul etti. Sorun, Birleşmiş Milletlerde görüşülmesinin neticesinde tarafların kendi aralarında görüşmeler yoluyla çözülmesine karar verildi. Türkiye ve Suriye'de bunu kabul etti¹⁸⁴.

Karşılıklı restleşmelerin sürdüğü ve gerilimin iyice tırmandığı bu sıralarda Suudi Arabistan'ın arabuluculuk girişimleri ve Suriye'yi yatıştırma çabaları etkili olmuştur. Ürdün Kralı Hüseyin'de tutumunu değiştirerek Suriye'ye karşı yumuşak bir tavır almıştır. Diğer yandan Sovyetlerin tehditlerine karşılık ABD'nin Türkiye'yi destekleyen tutumu da Sovyetleri yumuşatmıştı¹⁸⁵. Tüm bu gelişmelerin etkisiyle ve SSCB Başkanı Khrushchev'in 29 Ekim'de yaptığı bir konuşmayla haftalardır süren kriz ani bir şekilde son bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin 34. kuruluş yıldönümünü kutlamak üzere Moskova'daki Türk Büyükelçiliği'nde verilen baloya katılan Khrushchev'in Suriye sorununu kastederek dostça bir ifadeyle "Ortadoğu'da kesinlikle

---

¹⁸⁰ Elibol, a.g.e., s.36.

¹⁸¹ Sever, Ayşegül, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)**, İstanbul: Boyut Yayınları, 1997, s.191

¹⁸² Küçüköğlü, a.g.e., s.108

¹⁸³ Sander, a.g.e., s.193

¹⁸⁴ a.g.e., s.194

¹⁸⁵ Elibol, a.g.e., s.36

hiçbir tehdit yoktur ve bütün mesele yanlış anlaşılmıştır” demiştir. Birleşmiş Milletler’in de sorunu gündemden çıkarmasıyla Suriye krizi son bulmuştur¹⁸⁶.

1957 Suriye Krizi’ni sonuçları ve süreci itibarıyla değerlendirdiğimizde hem yaşanan gerginliğin hem de varılan neticenin sadece Türkiye ile Suriye arasında olmadığını; soğuk savaş döneminin iki baş aktörü arasında, dolayısıyla başta Ortadoğu ve Arap ülkeleri olmak üzere geniş bir coğrafyayı ilgilendiren önemli bir kriz olduğunu söylemek mümkündür. Bağımsızlık sonrasında Suriye ile Türkiye arasında, Esed dönemine kadar en önemli sorun yaşanan bu kriz olmuştur. Zira Suriye’nin Sovyetler Birliği ile askeri ve ekonomik alanda bütünleşme yoluna gitmesi, o günün şartlarında Türkiye’yi hem kuzeyden hem de güneyden komünizmin kısıkağı altına almak anlamına gelmiştir. Yaşanan bu kriz neticesinde Türkiye Amerika’ya daha da yakınlaşmıştır. Amerika Sovyetler Birliği karşısında gücünü göstermek için Türkiye’yi desteklemiştir. Yaşanan bu krizle birlikte Sovyetler Birliği, Ortadoğu’da yer edinmeye çalışırken krizin neticesinde Amerika bölgede bir adım daha öne çıkmıştır. Amerika açısından önemli olan noktanın Ortadoğu’da komünizmin yayılmasını engellemek olduğu görülürken, Araplar içinse asıl endişenin İsrail davası olduğu görülmüştür¹⁸⁷.

---

¹⁸⁶ Sever, **a.g.e.**, s.202,203

¹⁸⁷ Elibol, **a.g.e.**, s.37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARAFLARIN VE ÜÇÜNCÜ ÜLKELERİN KONUYA YAKLAŞIMLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. SURİYE’NİN YAKLAŞIMI

Aşağı-Kıyıdaş devlet durumunda olan Suriye devamlı olarak, Türkiye’nin Fırat ve Dicle sularından faydalanma eylemlerinin, kendisine zarar verdiğini ileri sürmekte, uluslararası alanda kendi lehinde bir kamuoyu oluşturma gayreti içerisinde bulunmakta, Dicle ve özellikle Fırat suları konusundaki davranışlarıyla Türkiye’nin egemenlik haklarını tartışır bir tutum sergilemektedir.

Suriye, Fırat ve Dicle sularına yaklaşımında, Türkiye ile birlikte siyasi bir çözüme bağlamak amaçlamaktadır. Türkiye’nin petrole karşı “su” kozunu kullanmaya çalıştığı, fazla suya sahip olduğu ve suyu bir servet olarak değerlendirme yolunu seçtiği tezini sıkça işlemektedir. Bu yolla Türkiye’yi istediği niteliklere haiz bir anlaşmaya yanaşmaya zorlamak istemektedir. Öte yandan; Türkiye’nin su fazlasına sahip olduğu tezini işlerken, Türkiye tarafından geliştirilen Barış Suyu Projesi ve diğer su projelerini iddialarına dayanak yapmaktadır.¹⁸⁸

Suriye ile Türkiye arasındaki su sorunu esas olarak Fırat ile ilgilidir. Suriye Dicle’den bu nehrin coğrafi yerleşimi nedeniyle çok az yarar sağlamaktadır. Fırat, Suriye’deki kullanılabilir suların % 80’ini oluşturmaktadır ve Suriye için büyük önem arz etmektedir.¹⁸⁹

Suriye hükümeti ve basını sık sık eski tarihsel dönemlere vurgu yaparak Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde hakları olduğunu ileri sürmekte, bu nehirleri “uluslararası su yolu” ya da “ortak su” olarak tanımlamakta ve bunları “paylaşılabilir kaynaklar” olarak sınıflandırmaktadır. Bu nehirlerin sularının, kıyıdaş devletler arasında

¹⁸⁸ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.133

¹⁸⁹ Şalvarcı, Yakup, **Pax Aqualis / Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Ortadoğu**, Zaman Kitap, İstanbul, 2003, s.134

belirlenmiş kotalara göre, aşağıdaki kuralla çerçevesinde basit bir “matematiksel formül” ile paylaşılmasını istemektedir.¹⁹⁰

- Nehirlere kıyıdaş ülkeler, nehirler üzerinde taleplerini açıklayacak,
- Bu ülkelerde her iki nehrin kapasiteleri hesaplanacak,
- Eğer toplam su arazi toplam talebi karşılamazsa, nehirlerin suları kararlaştırılan şekilde paylaşılacak. Toplam su talebi; üç ülke tarafından da kabul edilerek açıklanacak, nehirlerden elde edilen su potansiyelini asmayacak düzeyde olacak ve toplam su talebi arttığı zamanlarda ülkelerin talepleri orantılı olarak eksiltilecek talep karşılanacak.

- Suriye'nin bu talepleri yüzde olarak hesaplandığında, debisine % 10 katkıda bulunduğu Fırat sularının yaklaşık % 32'sini, debisine hiçbir katkısı olmadığı halde Dicle Nehri sularının ise % 5'ini talep ettiği ortaya çıkmaktadır.¹⁹¹

Suriye bu paylaşım ile ilgili bu tezi öne sürerek uluslararası hukuk bakımından da Fırat ve Dicle'nin, antik çağlardan beri Suriye topraklarından geçtiğini ve bu konuda “kazanılmış haklar”ının olduğunu iddia etmektedir.¹⁹²

Suriye, GAP'ın neden olacağı zararlar ile var olan su sorununu daha da derinleştireceğini düşünmektedir. GAP'ın tümüyle devreye girmesi ile kendisine gelen Fırat sularının %50 oranında azalacağını düşünerek, proje tamamlanmadan nihai bir paylaşım antlaşması talep etmektedir. GAP'ın olumsuz etkisinin miktar azlığına yol açması ile sınırlı kalmayacağını, ayrıca su kirliliğine de neden olacağını belirten Suriyeli yetkililer, tarlalara verilen suyun, gübre ve tarımsal ilaçlarla karışarak kirleneceğinden ve tuzlanacağından, bu kirli atık suyun Fırat'ın sularına dönerek aşağı havzadaki suları kullanılmaz kılacağından endişe etmektedirler.¹⁹³

---

¹⁹⁰ Yıldız, Yavuz Gökalp, **Global Stratejide Ortadoğu**, Krizler Sorunlar Ve Politikalar, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.193

¹⁹¹ Uçak, Mustafa, **Türkiye'nin Sınıraşan Suları Ve Ortadoğu Su Sorununun Bölgedeki Uluslararası Politikasını Belirleyen Bir Faktör Olması Nedeniyle Önemi**, HAK Yayınları, İstanbul, 2002, s.61

¹⁹² Kodaman, a.g.e., s.72

¹⁹³ Pamukçu, Konuralp, **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s.251

Bunların yanı sıra Suriye su konusunun uluslararası platformlarda ele alınmasını, bu konuda oluşturulacak kuralların ve düzenlemelerin BM uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından sonuçlandırılmasını istemektedir. Uluslararası Adalet Divanı gibi kurumların da havza devletleri arasında suyun paylaşımı sorununu çözümleneceğini ileri sürmektedir. Ayrıca Suriye Havza devletleri arasındaki görüşmelerde uluslararası gözlemcilerin olmasını ve bu gözlemcilerin hazırlayacakları raporlara göre BM'nin su paylaşımında ya da paylaşım sürecinde denetleyici olmasını istemektedir.¹⁹⁴

Suriye'nin bu yaklaşımlarına ilaveten genel hatlarıyla tezlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Atatürk Barajı inşası sırasında Türkiye Fırat'ın debisini önemli ölçüde azaltmış, saniyede 500 m³'ten daha az su vermiştir. Türkiye Fırat üzerindeki barajları sürekli olarak artırmaktadır. Bunun son örnekleri Birecik ve Kargamış Barajları olup Suriye sınırına oldukça yakındır. Türkiye bu barajları aşağı kıyıdaş ülkelere vereceği su miktarını istediği gibi ayarlamak, Irak ve Suriye'yi ekonomik ve özellikle tarım alanında kendisine bağımlı kılmak için kullanmak istemektedir.¹⁹⁵

- Türkiye bölgede su kaynakları bakımından en zengin ülkedir. Su Allah'ın insanlara bahsettiği yaşamsal bir nimettir. Bu nedenle Türkiye, ihtiyacından fazla olan suyu komsularına satılacak ekonomik bir meta olarak görmemeli, bir silah veya politika aracı olarak kullanmamalıdır.¹⁹⁶

- Su konusu uluslararası platformlarda ele alınmalı, kıyıdaş devletler arasındaki görüşmelerde uluslararası gözlemciler olmalı ve bu gözlemcilerin hazırlayacakları raporlara göre BM su paylaşımında ya da paylaşım sürecinde denetleyici olmalıdır.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ Yıldız, **a.g.e.**, s.194

¹⁹⁵ Yıldız, **a.g.e.**, s.195

¹⁹⁶ Tiryaki, **a.g.e.**, s.126

¹⁹⁷ Kodaman, **a.g.e.**, s.73

- Türkiye suları kirletmektedir. Su, sıfıra doğru hızlanırken, diğer yandan Suriye`ye bırakılan su kirleniyor. Sulamaya verilen ve oradaki kimyasal gübreye karışan suyun yeniden kaynağa dönmesiyle su büyük oranda kirlenmiş olarak Suriye`ye akıyor.¹⁹⁸

- Bir ülkenin uluslararası bir sudan faydalanma eylemini gerçekleştirirken, modern ve ekonomik teknikleri uyguluyor olması, o ülkeye söz konusu akarsudan daha fazla su kullanma hakkını vermemektedir.¹⁹⁹

- Barış Suyu Projesi ve Türkiye`nin bölge ülkelerine su satma girişimleri de, Türkiye`nin Ortadoğu`da liderlik rüyasının bir sonucudur. Bu çerçevede Türkiye`nin Fırat`tan yeterli su bırakmazken, Ortadoğu`ya su satma girişimleri çelişkili bir durumdur.²⁰⁰

Bu tezleri öne süren Suriye, Asi nehri üzerinde inşa ettiği Moustar Barajı yüzünden 1996 senesinde nehrin Türkiye tarafının tamamen kurduğunu göz önünde bulundurmamaktadır. Sam yönetiminin bu uygulaması Türkiye`ye karşı eleştirileri ile çelişki yaratmaktadır.<sup>201</sup> Suriye, Türkiye-Suriye sınırının Hatay`ın kuzeyinden geçmekte olduğunu, Asi Nehri`nin kendi topraklarında denize döküldüğünü iddia etmekte, Asi Nehri`ni sınıraşan sulardan saymamaktadır. Ayrıca Asi Nehri Türkiye sınırları içinde Akdeniz`e döküldüğü ve Türkiye bir aşağı kıyıdaş ülke konumunda olduğu halde, Suriye Asi Nehri ile ilgili çeşitli sorunların görüşme konusu yapılmasını istememektedir.²⁰²

Su konusunu Türkiye`ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanan Suriye, sık sık yaptığı açıklamalarda Türkiye`nin adını ağzına almadan, su konusunu suya ortak olanlarla adil biçimde tartışmak istediklerini belirterek, “Ancak hakkımız yenirse, bunu

---

¹⁹⁸ Yıldız, **a.g.e.**, s.195

¹⁹⁹ Kodaman, **a.g.e.**, s.73

²⁰⁰ Yıldız, **a.g.e.**, s.194

²⁰¹ Şalvarcı, **a.g.e.**, s.136

²⁰² Durmazuçar, **a.g.e.**, s.123

engellemek için imkansız yaparız...” diyor ve Arap ülkelerini su sözleriyle Türkiye’ye karşı kışkırtıyor: “Su sorunu, bölgede herkesten (Türkiye ve İsrail) çok Arapları ilgilendiriyor. Bu nedenle her nerede olursa olsun, Arap halklarını ilgilendiren her konuda Arap dayanışması gerekiyor. Bu bizim için çok önemli bir sorundur. Taviz verilmesinin ya da tereddüt edilmesinin yolu yoktur. Biz Araplar, kendi kudretimizden haklarımızı savunma irademizden hiçbir şüphe duymayız.”²⁰³

Bu bağlamda Suriye bu görüşlerini uluslararası alanlarda ve medya kanalıyla dile getirerek Türkiye üzerinde ekonomik ve siyasi baskı oluşturmaya çalışmaktadır.

Suriye’nin ileri sürdüğü tezlerin BM Uluslararası Hukuk Komisyonu görüşleri içerisinde yer almadığı bilinmektedir. Bu iki ülkenin görüşleri BM Uluslararası Hukuk Komisyonu’nda kabul görmüş “Sınıraşan Suların Akıla ve Hakça Kullanımı” hakkındaki görüşlere de ters düşmektedir.²⁰⁴

3.2.TÜRKİYE’NİN YAKLAŞIMI

Türkiye ile Suriye arasındaki sınıraşan sularla ilgili görüşlerde konuya ilksin yaklaşım farkları vardır. Bu farklılıklar bugüne kadar bu konuda net bir sonuç alınmasını engellemiştir.²⁰⁵

Türkiye yukarı havza ülke konumuyla, doğal kaynaklarından biri olan su üzerinde mülkiyet hakkına sahip olmakla birlikte, uluslararası platformlarda bu kaynakların optimum, hakça ve akılcı kullanımından yana olduğunu açıklamaktadır.²⁰⁶

Türkiye'nin sınıraşan sular konusundaki resmi görüşü, bu alanda henüz oluşturulmaya çalışılan uluslararası hukuk anlayışıyla büyük ölçüde uyuşmaktadır. Türkiye, “Suların Paylaşımı” şeklindeki tezleri kabul etmemekte, sorunun suların paylaşımından değil, kullanımından kaynaklandığını belirtmektedir. Kullanım sorununun çözümü için de, Türkiye Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Fırat ve Dicle Havzası Sınıraşan Akarsuların Hakça, Akılcı ve Optimum

²⁰³ Başar, Cem, **Terör Dosyası Ve Suriye**, GHMD Yayınları, İstanbul, 1997, s.96

²⁰⁴ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.135

²⁰⁵ Kodaman, **a.g.e.**, s.66

²⁰⁶ Kara, Suat ve Adem, Kayan, **Fırat ve Dicle Suları ve Bölge Güvenliğine Etkileri**, Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Yayın No:9, İzmir, 1998, s.46

Kullanımı İçin Üç Aşamalı Plan”ın uygulanarak suyun ilgili ülkelere tahsisinin yapılabileceğini belirtmektedir²⁰⁷ (söz konusu bu plan “konuya ilişkin çözüm önerileri” bölümünde etraflıca incelenecektir).

Türkiye`nin Suriye`den farklı olarak su sorununa ilişkin tezleri genel hatlarıyla şöyledir:

Türkiye, Fırat ve Dicle akarsularını Suriye ve Irak`ın iddia ettiği gibi uluslararası akarsular olarak değil, sınıraşan sular olarak kabul etmektedir. Türkiye`ye göre, suya kaynaklık eden ülkeler ile suyun aktığı ülkeler arasında eşit egemenlik ve eşit paylaşımdan söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle 21 Mayıs 1997 tarihinde BM Genel Konseyi`nde oya sunulan Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılmasına İlişkin Sözleşmeye ret oyu veren üç ülkeden biri olmuştur.²⁰⁸

Uluslararası Hukukta söz konusu nehirlerin sulan üzerine Türkiye`nin egemenlik hakkını kısıtlayıcı bir kural yoktur. Dicle ve Fırat egemen kaynaklar olup kendi sınırları içerisinde kalan kesimleri üzerinde Türkiye uygun gördüğü şekilde faydalanma hakkına sahiptir. Dicle ve Fırat Nehirleri üzerinde kuracağı tesisler ile bunların önceliklerine Türkiye kendisi karar verir.²⁰⁹

Türkiye, su sorununun sadece Fırat ile ilgili olmadığını, kıyıdaş ülkeler arasındaki sınıraşan niteliğindeki Dicle ve Asi`nin de bu kapsamda görüşülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun birlikte Türkiye, 1996 yılından itibaren Asi akarsuyu konusundaki politikasında değişiklik yaparak, Suriye ile yapacağı teknik görüşmelerde Asi akarsuyunu ön koşul olarak masaya getirmeyeceğini açıklamıştır.²¹⁰

Türkiye iyi komşuluk ve dürüstlük prensiplerine en üst düzeyde saygılı hareket etmektedir. Artan önemi nedeni ile su, bölgesel işbirliğinin bileştirici unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkiye her zaman işbirliğine hazırdır. Ancak bu,

---

²⁰⁷ a.g.e., s.46

²⁰⁸ Pamukçu, a.g.e., s.244

²⁰⁹ Durmazuçar, a.g.e., s.131

²¹⁰ Pamukçu, a.g.e., s.246

Türkiye'nin kendi önceliklerine göre ve kendi potansiyel sınırları içinde gerçekleştirilebilir.²¹¹

Türkiye, Suriye'nin Fırat'ı gündeme getirmesine karşı, Asi nehrini gündeme getirmeye çalışmakta, böylece Asi nehri sorununu uluslararasılaştırarak Suriye'nin Hatay üzerindeki emellerine de son vermeyi düşünmektedir.

Diğer yandan Türkiye, Suriye'yi terörü desteklemekle, hızlı nüfus artışını önleyici tedbirler almamakla ve su kaynaklarını verimsiz kullanmakla eleştirmektedir. Diğer yandan, debisi oldukça değişken olan Fırat'tan düzenli biçimde, iklim koşullarına bağlı olmaksızın Suriye'ye 1987 protokolüne göre 500 metreküp/saniye, fiili olarak da 650 metreküp/saniye akıtılmakta, ancak Suriye'nin bu miktarın üzerinde su talebini üç aşamalı planın öngörülere çerçevesinde değerlendirmektedir.²¹²

Bir diğer nokta da, Suriye'nin sulanabilir olduğunu iddia ettiği toprak alanları, gerçek durumu yansıtmamaktadır. Birçok uluslararası kurumun ve araştırmacıların raporlarında Suriye'nin bildirdiğinden çok daha az sulanabilir araziye sahip olduğu belirtilmektedir.

Belirtilmesi gereken son bir başka nokta da, sınıraşan nehirlerle ilgili herhangi bir uluslararası hukuk kuralının bulunmadığı ve bu konuda ileri sürülen tezlerin tartışılmalı olduğu hususudur. Bu çerçevede Türkiye, bölge ve havza özelliklerini dikkate almayan global düzenlemeler içeren uluslararası hukuk kurallarının sorunları çözümlenemeyeceği gibi, sorunun bu boyutta ele alınmasının da yeni çatışmalara ve müdahalelere zemin yaratabileceğini dile getirmektedir.²¹³

---

²¹¹ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.131

²¹² Yıldız, **a.g.e.**, s.200

²¹³ Yıldız, **a.g.e.**, s.202

3.3. AB VE ABD’NİN YAKLAŞIMLARI

3.3.1. AB’nin Yaklaşımı

AB; gerek yarattığı siyasal yapılanmanın bize uzanan şekliyle gerekse oluşturduğu ortak müktesebatın bağlayıcılığı ile Türkiye’yi su sorunları konusunda en çok etkileyecek olan ülkedir. Çünkü birliğin su müktesebatı tamamen “Ortak Havza Yönetimi (Havza Bütünlüğü Yaklaşımı)” düşüncesine dayanmaktadır ve bu konuda birlik oldukça ısrarlıdır. Birliğe üyelik için müzakerelerin başlamış olması çok uzak olmayan bir zamanda AB ile Fırat ve Dicle Nehirleri’nin statüsünü müzakere edeceğimizi de göstermektedir. Mevcut başlıklardan sonra Türkiye’nin Avrupa Su Çerçeve Yönergesi kapsamında su konusunu müzakere edeceği ve bu konuda ister istemez direktifin gereklerini kabule zorlanacağı muhakkaktır.

Avrupa’nın bu konudaki temel yaklaşımı Birlik içindeki su kaynaklarının tüm Avrupa’nın ortak malı olduğu şeklindedir. Birlik içindeki herhangi bir su sorununun çözümü de birliğin meselesidir. Gerek Türkiye ile ilgili “İlerleme Raporları” gerekse İlerleme Raporları’nın bir eki olan “Etki Raporları” bölümlerinde, Fırat ve Dicle Nehirlerinin önemine ve “Ortadoğu Barışı” için arz ettiği öneme vurgu yapmaktadır. AB, raporlarındaki ifadelerle bakılırsa Türkiye’nin üyeliği durumunda sınırlarını Basra Körfezi’ne kadar uzatacaktır. Çünkü tüm nehir havzasını bir bütün olarak gören Avrupa, nehir boyunca çıkacak tüm sorunların birinci derecede müdahilidir ve gerek siyasi gerekse ekonomik olarak havzanın tamamında söz sahibi olacaktır.²¹⁴

Avrupa Birliği’nin Aralık 2004 zirve toplantısından önce, Komisyon raporlarında Türkiye’nin sınıraşan suları ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Söz konusu Rapor, “Türkiye’nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar” ismini taşımaktadır. Raporda: “Bölgede önemi bulunan konulardan biri kalkınma ve sulama için gerekli suya erişimdir. Ortadoğu’da su konusunun stratejik önemi önümüzdeki yıllarda artacaktır. Türkiye’nin katılımıyla birlikte su kaynaklarının ve altyapı projelerinin uluslararası yönetimi AB açısından önemli bir konu haline gelebilecektir” denilmektedir. AB ve

---

²¹⁴ Dağ, Halil, *Su Savaşları ve Türkiye’nin Su Politikaları*, <http://www.stratejikboyut.com/haber/turkiyenin-su-politikalari-ve-onundeki-engeller--29308.html> (28.12.2009)

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik planlarının bir parçasını Fırat ve Dicle nehirleri oluşturmaktadır. BOP, Fırat ve Dicle nehirleri hesaba katılmadan yürütülemez.²¹⁵

Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde Güneydoğu'daki sınıraşan sular konusunda ilgili olarak; "Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunu görüştüğü 6 Mayıs 2003 tarihli toplantı sonrası aldığı karar metninin 51. maddesinde Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Uluslararası Hukuk Komisyonu bulgularına dayanan bir uzlaşya vararak, sular konusunda komşuları Irak ve Suriye ile mevcut uyuşmazlığı çözmeye davet edilir." denilmektedir.

Böylece, anılan Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "sınıraşan sular konusunda bir uluslararası komisyon kurulması ve gerekiyorsa Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi" şeklindeki uygulamasını Avrupa Parlamentosu benimsemiş ve Türkiye'ye önermiş bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu'nun bu kararının, 3 Ekim 2005 tarihli Avrupa Birliği Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 6. maddesi hükümlerine eş düştüğü ve Avrupa Parlamentosu'nun tavsiye mahiyetindeki kararının anılan belgeye ithali suretiyle, Türkiye'nin kesinlikle uyması gereken, AB müktesebatının bir parçası haline getirildiği açıkça görülmektedir²¹⁶

3.3.2. ABD'nin Yaklaşımı

Bugüne kadar, ABD başta olmak üzere batılı ülkelerin Ortadoğu'ya olan ilgileri petrol ağırlıklı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı döneminde, İngiltere'de Başbakanı olan Mr.Churchill'in "Bir damla petrol, bir damla kandan daha değerlidir." Sözü Batılıların petrole bakış açılarını çok açık bir şekilde göstermektedir. Bugün ise su, Ortadoğu'da petrol kadar Batılıların gündemindedir. ABD yönetimine hizmet veren bir "Stratejik Araştırmalar Merkezi"nin yayınında şu görüşler ifade edilmektedir. "Ortadoğu'daki

---

²¹⁵ Kuruçim, Abdullah Yücel, **Değişen Stratejiler Ve Türkiye'nin Su Politikası**, <http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/10943.pdf> (17.11.2009)

²¹⁶ Aydoğdu, Mustafa Hakkı, **Sınıraşan Sularda Su Politikalarının Değerlendirilmesi Ve Türkiye'de Durum; Gap Bölgesi Örnekleme**, <http://eng.harran.edu.tr/~kyenigun/Yayinlar/B5-GAP5.pdf> (08.10.2009)

jeopolitik ilgilerimiz, bugüne kadar petrol ağırlıklıydı. Şimdi su da, bölgede en önemli bir politik silah haline gelmektedir. Batılıların Körfez petrolerine olan bağımlılığı sürekli bir şekilde artmakla beraber, emniyetle iddia edebiliriz ki, bu asrın sonuna kadar, bu bölgenin politik durumunu su şekillendirecektir. “Ortadoğu'daki su kaynaklarının geliştirilmesi, Amerika için en kritik dış politika konusudur.”²¹⁷

ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesi ve yeniden şekillendirme yoluna gitmesi, çok yakın bir gelecekte bu havzadaki gerginlikleri daha da artırabilir ve hatta sıcak bir çatışmaya yol açabilir. Böyle bir çatışma, sadece havza ölçeğinde ve yerel düzeyde kalmaz, yerelden bölgeye ve bölgesel boyuttan da küresel boyuta yayılabilir. CIA'nin ABD hükümeti için hazırladığı “risk değerlendirme raporları” dünyanın en az 10 yerinde paylaşılan su kaynaklarına dayalı savaş çıkacağını öngörmektedir. Bu olası kriz noktalarının çoğunluğu ise Ortadoğu'da yer almaktadır.²¹⁸

ABD, Suriye'ye pek yakın durmamakla birlikte, sürdürülebilir bir ilişkiyi de kopartmak niyetinde değildir. Keza, Suriye-Irak ilişkilerinin düzeltilmesinde İran'ın arabuluculuğunu da, Suriye'yi İran'a daha da yakınlaştıracakı düşüncesiyle benimsememekte, bu sebeple Türkiye'nin arabuluculuğuna sıcak bakmaktadır.²¹⁹

Ortadoğu'nun su denklemi ABD'nin uygulamakta olduğu ve örneğini Afganistan ve Irak'ta sahneye koyduğu BOP çerçevesinde şekillenecektir.. Bu bağlamda, Irak'ın işgaline kadar havzadaş üç ülke arasında düşe kalka ilerleyen, bazen umut bazen umutsuzluk yaratan çözüm arayışları, bu tarihten sonra kesilmiş ve bir belirsizliğe sürüklenmiştir. ABD ise, artık Türkiye ve Suriye'nin fiili komşusu olarak

---

²¹⁷Zehir, Cemal, **Dünya Su Krizine Doğru**

Gidiyor, http://www.gyte.edu.tr/basinda_gyte/su.htm (07.11.2009)

²¹⁸Karakılçık, Yusuf, **Bölgesel Su Anlaşmazlıklarının Küresel Çatışmaya Dönüşme Riski: Fırat ve Dicle** <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/my8mqSOAbz378sq1yZLE1Kdl3vAt5h.pdf>

²¹⁹ Yavuz, Celalettin, **Irak – Suriye Gerginliğinin Sebepleri**, <http://www.turksam.org/tr/a1767.html>

bölgede yerini almış, İsrail ve diğer batılı müttefikleriyle bölgenin su kaynakları dâhil, uzun vadeli geleceğini planlamaktadır.²²⁰

Ortadoğu'daki diğer olgularla birlikte, su sorununu da temelden önemli biçimde etkileyen ABD'nin Irak'a müdahalesi, konuyu daha da karmaşık bir hale sokmuştur. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye ve Suriye'nin sorun ile ilgili komşuları arasına ABD de girmiştir. Bu nedenle konunun taraflarından birinin artık sadece Irak olmadığı, bu anlamda ABD'nin güdümündeki Kuzey Irak yönetimi aracılığıyla su kartını kendi stratejisi doğrultusunda kullanmaktan çekinmeyeceği bilinmektedir. Öteden beri var olan soruna ilişkin olarak bölge ülkelerinin talepleri ve izlediği politikalar belli idi. Ancak söz konusu işgalin ortaya koyduğu parçalanmış yapı, bölgedeki tüm hesapların baştan yapılmasına neden olmuş ve eskiden çok ciddiye alınmayan çatışma olasılığını daha da somutlaştırmıştır.²²¹

3.4.KONUYA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE PROJELER

3.4.1. Üç Aşamalı Plan

Türkiye, Fırat-Dicle havzası sularının kullanılması ile ilgili Suriye ve Irak'a bir plan önermiştir. "Fırat-Dicle Havzası sınıraşan Akarsularının Hakça, Akılcı ve Optimum Kullanımı İçin Üç Aşamalı Plan" olarak adlandırılan bu plan, Dicle-Fırat havzasında bütün ilgili tarafları tatmin edecek bir çözüme ulaşılmasını amaçlamaktadır.²²²

Türkiye'nin Suriye ve Irak'a milletlerarası platformlarda kabul edilebilir nitelikte, BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "Sınıraşan Suların Akılcı ve Hakça Kullanımı" görüşü doğrultusunda ortaya koyduğu kısaca "Üç Aşamalı Plan" olarak adlandırılan planın çıkış noktası; kullanımın hakça ve akılcı olabilmesi için, kullanım ile ilgili tüm veri ve karşılaştırmaların, ortak bir baza indirgenmesi gerektiğidir. Bunun için

---

²²⁰Yusuf, Karakılçık, a.g.y.,

<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/my8mqSOAbz378sq1yZLE1Kdl3vAt5h.pdf>

²²¹Dalar, Mehmet, Irak'ın Su Gerçeği: Sorun Su Kaynaklarının Yetersizliği mi?, Ortadoğu Analiz, Cilt: 1, Sayı:9, Eylül 2009, s.85

²²²Esenyel, a.g.e., s.179

de Türkiye, Suriye ve Irak arasında üç aşamadan oluşan çalışmanın birlikte yapılması gerekmektedir.²²³ Planın aşamaları şöyledir:²²⁴

Birinci Aşama: Üç ülkenin kullanılabilir su potansiyelinin belirlenmesi safhası olup, aşağıdaki faaliyetleri kapsamı öngörülmektedir.

- Çeşitli bölgelerde seçilmiş ölçüm istasyonlarının tüm verilerini (seviye ve debi ölçümleri) teati etmek,
- Üç ülkenin uzmanlarınca Fırat ve Dicle havzasında seçilen ve havzayı temsil eden meteoroloji istasyonlarına ait aylık bazda buharlaşma, sıcaklık, yağış, kar kalınlığı (eğer mevcut ise) ile ilgili tüm verileri teati etmek,
- Yukarıda bahsi geçen verileri kontrol etmek,
- Gerektiğinde yukarıda belirtilen ölçüm istasyonlarında farklı dönemlerde müşterek ölçümler yapmak,
- Ölçümleri değerlendirmek ve düzeltmek ve mevcut su kalitesi verilerini (yoksa bunların elde edilmesinden sonra) teati ve kontrol etmek,
- Su tüketimlerinin ve su kayıplarının tespit edilmesinden soma çeşitli istasyonlarda doğal debileri hesaplamak.

İkinci Aşama: Üç ülkenin sulanabilir arazilerinin miktarlarının belirlenmesi çalışmalarını kapsamakta ve aşağıdaki faaliyetlerin yapılmasını öngörmektedir.

- Her ülke tarafından kabul edilebilecek toprak sınıflandırma ve drenaj kriterleri hakkında bilgi teatisinde bulunmak ,
- İşletmede olan, inşa halindeki ve planlanan projelerin toprak sınıflarını kontrol etmek,
- Şayet, toprak sınıflandırma çalışmaları taraflarca da mutabakata varılan nedenlerle gerçekleştirilemez ise, o zaman toprak kategorilerini mümkün olan azami doğrulukta tespit etmek,

---

²²³ Öztürk, Metin. **Türkiye ve Ortadoğu**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s.142

²²⁴ Dışişleri Bakanlığı, Bölgesel ve Sınırşan Sular Daire Başkanlığı, **Ortadoğu'da Su Sorunu**, Ankara, 1996, s.19,20

- İşletmede olan, inşa halinde ve planlanan projelerin toprak sınıfları ve drenaj kriterlerine göre belirlenen yetiştirilecek ürün çeşitlerini incelemek ve görüşmek,
- Yukarıdaki maddelerde belirtilen çalışmaları esas alarak işletmede, inşa halinde ve planlanan projelerdeki sulama suyu ve yıkama suyu ihtiyaçlarını hesaplamak.

Üçüncü Aşama: Bu safhada mevcut suyun bu bilgilere göre akılcı bir şekilde tahsis edilebilmesi için aşağıdaki faaliyetlerin yürütülmesi öngörülmektedir.

- Planlanan projelerdeki su kayıplarını en aza indirebilmek için sulama tipi ve sistemini tartışmak ve belirlemek, işletmedeki projelerin modernizasyon ve ıslah imkanlarını araştırmak
- İkinci aşamada belirtilen ve toprak incelemelerinden sonra yapılan çalışmalara dayanarak, her ülkedeki içme kullanma ve endüstri suyu temini, rezervuarlardan ve sulama şebekelerindeki iletim sistemlerinden buharlaşma kayıpları da dahil olmak üzere tüm projelerin toplam su tüketimlerini belirlemek,
- Dicle'den Fırat'a su transferi imkanını göz önünde bulundurarak arz-talep dengesini sağlamaya yönelik bir proje geliştirmek,
- Planlama safhasındaki projelerin ekonomik yapılabilirliklerini belirlemek için yöntem ve kriterleri tartışmak.

Türkiye tarafından bu temel ilkeler üzerine kurulu olan üç Aşamalı Planın iki önemli gerekçesi olduğu ifade edilmektedir.

Birinci gerekçe: Fırat ve Dicle, Şattül-Arap'da doğal akışları sonucunda birleşmekte, buna ilaveten Irak'taki Tharthar Kanalı vasıtasıyla yapay olarak da birbirine irtibatlandırıldığı ve dolayısıyla bu iki suyun tek bir sınıraşan su sistemi olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bakımdan, hali hazırda Fırat Nehri tarafından sulanan bazı alanların su ihtiyacının Dicle'den alınacak sularla da giderilebileceği, mevcut ve ileride doğabilecek tarımsal su ihtiyaçlarının mutlaka Fırat'tan yapılmaya devam edilmesine gerek kalmayacağı ifade edilmektedir.

İkinci gerekçe: Ülkelerin verileri toplaması ve değerlendirmesi ile ilgili yaptıkları çalışmaların, birbirleri arasında büyük farklılıklar göstermesi ve toplanan verilerin sağlıklı bir mukayeseye temel teşkil edebilecek mahiyette bilgiler olmamasıdır. Türkiye, koordinasyonun sağlanabilmesi amacıyla, su ve toprak kaynakları envanter çalışmasının ortaklaşa gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.²²⁵

3.4.2. Barış Suyu Projesi

Türkiye’de doğup Çukurova Havzası’nı sulayan ve daha sonra Akdeniz’e dökülen Seyhan ve Ceyhan Nehirlerindeki fazla suyun, su kıtlığı çeken Ortadoğu ülkelerine pazarlanmasını içeren bir projedir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal tarafından 1986 yılında ortaya atılmıştır.²²⁶ Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden gelen 2.2 milyar m³ suyla beslenen bu barış boru hattının, biri Suriye ve Ürdün’den geçerek Suudi Arabistan’a, diğeri ise Irak ve Kuveyt’ten geçerek İran Körfezine kadar uzanan iki yönü olacaktır²²⁷. Ortadoğu’nun gündeminde önemli bir yer tutan proje ile bölgede 15 milyon kişinin su gereksinimini karşılanacağı hesaplanmış, su açığının kapatılması yanında bölge ülkeleri arasında büyük bir proje etrafında işbirliği ve güven ortamı yaratarak, bölgenin istikrar ve güvenliğine katkıda bulunmak da hedeflenmiştir.²²⁸

Özal’ın 1987’de Sam’a yaptığı resmi ziyarette gündeme gelen Barış Suyu Projesi, ilk olarak Suriye’ye önerilmiştir. Türkiye’nin projeye ilgili resmi önerisi ise 1988’de yapılmıştır.²²⁹

İki nehirden akan su miktarı ortalama günde 39 milyon metreküp’tür. Bunun 23 milyon metreküpü kullanılmakta, 13 milyon metreküpü de Akdeniz’e dökülmektedir. Proje’nin 1988’deki fizibilite çalışmalarını Brown and Root Engineering and Construction International adlı firma ilgili kuruluşların yardımıyla gerçekleştirmiştir.²³⁰

---

²²⁵ Toklu, **a.g.e.**, s.120

²²⁶ Zehir, **a.g.e.**, s.195

²²⁷ Durmazuçar, **a.g.e.**, s.141

²²⁸ Bilen, **a.g.e.**, s.42

²²⁹ Denk, Erdem, **Su Satmak Kolay Değil**, <http://www.radikal.com.tr/2000/03/18/yorum/01su.shtml> (17.09.2009)

²³⁰ Koluman, Aziz, Şen, Alper, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2002 s.81

Önce 21 daha sonra 30 milyar dolara mal olacağı hesaplanan ve doğu ve batı hattı olmak üzere iki bölümden oluşacak proje 8-10 yıl arasında tamamlanacaktı.²³¹

İlk inceleme çalışmalarına 1986 yılında başlanan proje, doğu ve batı hatları olmak üzere iki yönlüdür. Batı hattı su projesi Seyhan Nehri'nin Akdeniz'e akan sularının Seyhan, İslahiye, Kilis (Türkiye), Hama, Humus, Halep, Sam (Suriye), Amman (Ürdün), Yambu, Medine, Mekke, Cidde (Suudi Arabistan) güzergahını izlemesi düşünülmüş, toplam uzunluğunun 2700 km, kapasitesinin 3,5 milyon m³/gün, maliyetinin 8,5 Milyar Dolar, bu hesaba göre de 1 m³'ünün maliyetinin 0.84 Dolar olabileceği Hesaplanmıştır.

Doğu Hattı ise, Ceyhan'ın Akdeniz'e dökülen sularının Ceyhan, Kilis (Türkiye) Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE' ne uzanan 3900 km. uzunluğunda bir güzergahtan ibaret olması düşünülmüştür. doğu Hattı'nın kapasitesinin 2.5 Milyon m³/gün, maliyetinin 12 milyar ABD Doları, bir metreküp suyun maliyetinin 1.07 ABD Doları olacağı hesaplanmıştır.²³²

Bu projeyi fizibilite çalışmalarını Dış İşleri Bakanlığı, Ekonomik İşler Genel Müdür Yardımcısı başkanlığında bir Türk heyeti ile ön fizibiliteyi yapan “Brown and Root” isimli ABD şirketi yetkilileri, öngörülen ülkelerin yetkililerine sunmuşlardır. Hepsi ilk başta olumlu yaklaşmasına rağmen, İsrail'in projeye dahil olmasına Arap ülkeleri karşı çıkmışlardır. İsrail, projeye dahil olmasına Arap ülkeleri karşı çıkmışlardır. İsrail, projeye kendi ülkesinin katılmaması durumunda projenin gerçekleşmesini engellemek için finansal destek verecek kuruluşlara baskıda bulunacağı tehdidini de bulunmuştur. Arap ülkeleri, İsrail'in projeye katılması ve maliyetinin yüksek olacağı tezlerini öne sürerek halen projeye soğuk bakmaktadırlar.²³³

Projenin yatırım bedeli yüksek olduğu için, bazı uzmanlarca boru hattının Suudi Arabistan ve Körfez Bölgesine uzatılması yerine su sıkıntısının en yoğun yaşandığı Ürdün'e kadar getirilmesi, böylece daha kısa bir hatla yetinilerek maliyetinin düşürülmesi teklif edilmiştir. “Barış Suyu Projesi”ne alternatif olarak sunulan “Küçük

---

²³¹ Esenyel, a.g.e., s.148

²³² Esenyel, a.g.e., s.148

²³³ Zehir, a.g.e., s.195

Barış Suyu” adı verilen bu proje ile iletilmesi öngörülen yıllık su miktarı 2,19 milyar m³ olup, Seria Nehri'nin yıllık ortalama su kapasitesinin 1,6 katıdır. Bu yönden özellikle Ürdün ve Filistin'deki su açığının karşılanmasında önemli rol oynayacağına kesin gözüyle bakılmıştır.²³⁴

Türkiye'nin bu projesi Ürdün dışında soğuk karşılanmıştır. Karşı çıkan devletler başta Suudi Arabistan olmak üzere projenin maliyetinin yüksek olduğunu ifade etmekle birlikte, gerçek nedenlerinin ise, Arap ülkelerinin su kaynakları açısından Türkiye'ye bağımlılık yaratmasından duydukları endişeler, projenin Türkiye'nin bölgede söz sahibi olmasına aracı olacağı, projenin batı hattından İsrail'in de yararlanacak olmasıdır.²³⁵

Ö.Bilen'e göre, Barış Suyu Projesinin kabul görmemesinin bir diğer nedeni de Suudi Arabistan ve Körfez Ülkelerinde, su arıtma tesisi kuran uluslararası büyük şirketlerdir. Bu ülkelere arıtma teknolojisi satan söz konusu şirketler, bu projeden elde edilecek suyun metreküp maliyetini, arıtma tesisleri ile elde edilecek suyun metreküp maliyetinden yüksek göstermektedirler.²³⁶

Sonuç olarak, dönemin başbakanı Turgut Özal tarafından Ortadoğu'da daha aktif politika yapma amacı çerçevesinde önerilen Barış Suyu Projesi, hem karşılaştığı itirazlar hem de kendi içinde barındırdığı sorunlar nedeniyle Özal'ın ölümünden sonra sessizce geri çekilmiştir. Bundan sonra Türkiye'nin yeni önerisi Manavgat Projesi'dir.²³⁷

3.4.3. Manavgat Çayı Su Temin Projesi

Manavgat Projesi, Türkiye'nin güneyinden Akdeniz'e dökülen Manavgat Nehri'nden her gün denize akan ortalama 4.7 milyon metreküp suyun bir boru hattı ile sahile, oradan da 1300 metre açıkta yüzer platforma nakledilerek, tankerlerle veya yüzer

---

²³⁴ Bilen, **a.g.e.**, s.143

²³⁵ Bulloch John, Darwish Adel, **Su Savaşları**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.133

²³⁶ Esenyel, **a.g.e.**, s.149

²³⁷ Denk, **a.g.m.** <http://www.radikal.com.tr/2000/03/18/yorum/01su.shtml> (17.09.2009)

balonlarla, hem Türkiye'nin hem de dış ülkelerin su gereksiniminin karşılanmasına yönelik bir proje olarak düşünülmüştür.²³⁸

Ülkemizin ve dış ülkelerin içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan proje günde 500,000 m³ suyun Manavgat Çayından alınmasını ve 250,000 m³'ü arıtılmış halde 250,000 m³'ü de ham su olarak denizden tankerlere yüklenerek taşımaya hazır hale getirilmesini kapsamaktadır. 1992 yılında yerli ve yabancı firmalar arasında ihaleye çıkarılan bu iş 10.03.1992 tarihinde imzalanan sözleşme ile EMT-Aydın Adı Ortaklığına ihale edilmiş ve 22.01.2001 tarihi itibarıyla kesin kabulü yapılmış bulunmaktadır. Proje Manavgat Barajının yaklaşık 800 m mansabında yapılan bir su alma yapısı ve pompa istasyonu, her biri 900 m uzunluğunda ve 1,200 mm çapında çelik borulardan oluşan iki adet terfi hattı bulunmaktadır. 250,000 m³/gün kapasiteli arıtma tesisi, her biri yaklaşık 10,000 m uzunluğunda 1,600 mm çapında çelik borulardan oluşan iki adet isale hattı tamamlanmıştır. Kıyı kontrol tesisleri ve kıyı pompa istasyonundan oluşan kara yapıları ile 4 adet 1,200 mm çapında çelik borulardan oluşan deniz altı boru hattı ve iki adet açık deniz terminal ve dolun tesisinden ibaret deniz yapılarından oluşmaktadır. Bu proje özellikle Akdeniz ve Ortadoğu ülkelerinin içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunmak düşüncesiyle geliştirilmiştir.²³⁹

Manavgat çayı su temin tesisi, 8 Aralık 1998 tarihinde açılarak hizmete girmiş ve bu tarihe kadar 116 milyon ABD doları harcanmıştır. Projenin Aralık 1999 itibarıyla kara yapılarında ve deniz yapılarında %100 gerçekleştirme sağlanmıştır.²⁴⁰ Ekonomik olmaktan daha çok ülkemize stratejik ve hidropolitik açıdan yararlar sağlayacağı düşünüldükçe inşa edilen Manavgat İçme Suyu Tesisleri 08.09.2003 tarihinde Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile özelleştirme kapsamına alınmıştır. Ancak Doğu Akdeniz'deki gelişmeler ışığında projeden beklenen faydaların sağlanabilmesi için kapsamlı ve stratejik analizlere ihtiyaç vardır.²⁴¹

---

²³⁸ Esenyel, a.g.e., s.150

²³⁹ İçmesuyu Temini Faaliyetleri, <http://www.dsi.gov.tr/hizmet/icmekulsu.htm> (16.12.2009)

²⁴⁰ Esenyel, a.g.e., s.150

²⁴¹ Yıldız, Dursun, **Doğu Akdeniz Ve Manavgat Çayı Su Temin Projesi**, TMMOB Su Politikaları Kongresi, <http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/9162.pdf> (27.11.2009)

Manavgat Tesislerinden satılacak suyun Türk gemileriyle veya Türk gemilerinin içinde yer alacağı uluslararası konsorsiyumla taşınmasına yönelik girişimlerde bulunulması ulusal çıkarlarımız açısından önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Suyun fiyatının en az 20 cent/m³, taşıma maliyetinin ise 80 cent/m³ civarında olabileceği ve İsrail'in de 20 yıl süresince yılda 50 milyon m³ su satın alma talebi göz önüne alındığında, suya ödenecek bedelin yıllık bazda 10 milyon \$, taşıma bedelinin ise 40 milyon \$ civarında olacağı görülmektedir. Bu süreçte inisiyatifin Türkiye'nin elinde olması ulusal çıkarlarımız açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede satılacak suyun taşınmasının Türk gemileriyle veya Türk gemilerinin içinde yer alacağı uluslararası konsorsiyumla yapılması hususu önem taşımaktadır. Diğer taraftan ülkemizin bölgesel açıdan önemli rekabet ve pazarlık avantajına sahip olduğu suyun tek başına off-set düzenlemesine konu edilmesi çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak, suyun taşınması için açılacak ihalenin Türk Denizcilik Firmalarına ve Türk Denizcilik Firmalarının içinde yer alacağı uluslararası konsorsiyuma verilmesi halinde off-set düzenlemesi uygun olabilir.²⁴²

Manavgat tesisinin faydalı ömrünün 20 yıl olarak alınması durumunda; artırılmış suyun m³ başına maliyetinin 25-30 cent, ham su maliyetinin ise 19-23 cent civarında olacağı tahmin edilmektedir. Tesis düşük kapasiteli çalışırsa işletme ve bakım masraflarının birim su bedeli içindeki oranı artmaktadır. Bu nedenle işletme ve bakım masrafı açısından tesisi %25 kapasitenin altında çalıştırmak uygun gözükmemektedir. Yatırımın faydalı ömrü süresi içine (20-35 yıl) geri kazanılması açısından ise tesisin %75 kapasitenin üstünde çalıştırılması gerekmektedir.²⁴³

Projenin geliştirildiği Manavgat nehrinin 4,70 milyar metreküp olan yıllık ortalama akımı, Türkiye su potansiyelinin %2,5'ine karşılık gelmektedir. Bu proje ile Manavgat nehrinin yıllık ortalama akımının %4'üne karşılık gelen 182,5 milyon metreküp suyun üretimi ve ihtiyaç bölgelerine gönderilmesi için gerekli kapasite yaratılmıştır. Proje ile günde 500,000 metreküp suyun Manavgat çayından alınarak,

²⁴² Yıldız, Dursun, **Doğu Akdeniz Ve Manavgat Çayı Su Temin Projesi**, TMMOB Su Politikaları Kongresi, <http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/9162.pdf> (27.11.2009)

²⁴³ a.g.y.

250,000 metreküpü de ham su halinde denizden tankerlere yüklenerek taşınmaya hazır hale getirilmiştir. Manavgat Çayı Su temin Projesi, türü itibariyle dünyada benzersiz, büyük ve önemli bir projedir.²⁴⁴

---

²⁴⁴ İçmesuyu Temini Faaliyetleri, <http://www.dsi.gov.tr/hizmet/icmekulsu.htm> (16.12.2009)

SONUÇ

1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasıyla başlayan iki ülke ilişkilerinin temelleri çok daha eski tarihlere uzanmaktadır. Uzun yıllar Osmanlı himayesi altında kalmış Suriye, bağımsızlık sonrasında Türkiye'ye karşı hep olumsuz yaklaşımlar içinde bulunmuştur. Genel olarak Suriye'nin bu tavrı, zaten hassas bir bölgede olan ve sorunlu geçmişi olan bu iki ülke ilişkilerinin, konjonktürel gelişmelerin de etkisiyle olumsuz bir yapıda şekillenmesine yol açmıştır. Suriye, kendi toprakları içerisinde kabul ettiği İskenderun Sancağı'nın Türkiye'ye verilmesini bir türlü kabullenememiş ve bu durumun sonucunda Türkiye ile ilişkilerini bu sorunun temelinde şekillendirmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla da Türkiye'ye karşı genel olarak olumsuz bir tavır sergilemiştir.

Ortadoğu'nun en önemli sorunlarından biri olan su sorunu bölgedeki bütün ülkeler açısından son derece önemlidir. Özellikle gittikçe artan nüfus ve dolayısıyla su ihtiyacı, bununla beraber küresel ısınma ve diğer çevre sorunları nedeniyle azalan su kaynakları, gün geçtikçe suyun önemini ve değerini arttırmaktadır. İnsan hayatı için vazgeçilemez olan ve alternatifini bulunmayan su, zaten kıt olan Ortadoğu'da gittikçe önem kazanmaktadır. Türkiye ve Suriye arasında sınıraşan sular olarak bulunan Fırat ve Asi nehirleri, diğer yandan uluslararası su olarak bulunan Dicle nehri iki ülke arasında zamanla ihtilaf konusu olmuştur. Suriye'nin bu sulardan hakkaniyet dışı kullanım payı istemesi, söz konusu suların uluslar arası hukuki boyutunu gerçekten farklı olarak kabul etme durumu, bu sulardaki ihtilaf meselesinin temellerini oluşturmaktadır. Ancak konunun özüne inildiğinde aslında iki ülke arasında kayda değer bir gerçek su sıkıntısının olmadığını, Suriye'nin bu sorunu Türkiye'ye karşı hasmane bir tavırla yarattığı görülmektedir.

Hatay'ın Türkiye'ye referandum ile katılmasını bir türlü kabul etmeyen Suriye, Türkiye'nin 1970'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) uygulamaya başlamasıyla, su sorununu bahane ederek Türkiye'ye karşı PKK terör örgütünü desteklemeye başlamıştır. 1984'ten itibaren Türkiye'nin mücadele ettiği bu terör örgütünü Suriye, su ve Hatay gibi farklı konularda Türkiye'ye karşı bir pazarlık aracı olarak kullanmaya çalışmıştır.

Hatta doksanlı yıllarda Ege sorunlarından kaynaklanan gerginlikte Yunanistan'ın da Türkiye'yi zayıf duruma düşürmek için kısmen PKK terörüne destek vermesinin yanında Türkiye'ye karşı Suriye ile birlikte hasmane bir tutum içinde işbirliği içinde hareket ettikleri, bu nedenle o tarihlerde TSK'nin savaş planlarını "iki buçuk savaş doktrini"ne göre yaptığı bilinmektedir. Bu doktrindeki iki tam tehditten biri Suriye, diğeri Yunanistan, yarım olan tehdit de PKK terörüdür.

1980'ler itibarıyla Türkiye'de hızla artan PKK terör örgütünün bölücü faaliyetleri Türkiye açısından çok önemli ve kritik bir durumdur. Yaklaşık otuz yıldır devam eden PKK terör örgütüyle olan mücadelede Türkiye yaklaşık otuz bin insanını kaybetmiştir ve yüzlerce milyar dolar para harcamıştır. Türkiye açısından son derece önemli olan bu konuda Suriye, Türkiye'ye karşı bir koz olarak ve bölgedeki güçler dengesi stratejisi olarak PKK'yı sürekli olarak çeşitli şekillerde desteklemiştir. Türkiye'nin tüm uyarılarına ve barışçıl yaklaşımlarına rağmen bu tutumunu değiştirmeyen Suriye ile 1998 yılında PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla savaşın eşiğinden dönülmüştür.

1998 yılının sonlarına doğru Suriye'ye karşı uygulanan güç gösterisi ve konuda devletçe gösterilen kararlılık sonucunda Suriye, bu hasmane tutumunu yumuşatmaya başlamış, terörist başını topraklarından çıkartmış ve bunu takiben "Adana Mutabakatı" olarak anılan bir toplantı sonucunda da PKK terörüne verdiği desteği kestiğini resmen açıklamıştır.

Bu sürecin akabinde 2000 yılında babası Hafız Esad'ın ölümüyle Suriye Devlet Başkanı olan Beşar Esad ile yeni bir dönem başlamıştır ve gittikçe gelişen ilişkiler özellikle son yıllarda büyük ivme kazanmıştır. Bu olumlu gelişmeler ve iki ülke arasında yapılan önemli anlaşmalarla iki komşu ülke tarihleri boyunca hiç olmadığı kadar yakınlaşmıştır ve iki ülke vatandaşlarına uygulanan vize karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Varılan bu noktada mevcut durum iki ülke açısından da son derece önemlidir ve iki ülkenin de karşılıklı çıkarları doğrultusunda büyük önem arz etmektedir. Ancak Türkiye'nin bölgedeki gücü ve Suriye'nin mevcut sorunları, iki ülkenin uzun vadeli olarak sorunsuz bir ilişki yaşamasına kesin gözüyle bakabilmeyi mümkün kılmamaktadır.

Tarihsel süreçte yaşanan bu gerçekler doğrultusunda ve içinde bulunduğumuz surecin şartları itibarıyla bundan sonrası için Türkiye'nin üzerinde durması gereken önemli hususlar özetle şöyledir. Türkiye, sınıraşan sular ile ilgili hukukî durumun netlik kazanmasının uzun zaman alacağını hesaba katmalı ve inşa etmeyi planladığı barajların temellerini atarak, ileride batılı ülkelerin istekleri doğrultusunda gelebilecek kısıtlamalara karşı müktesep hak elde etme yoluna gitmelidir. Uluslararası hukukunun çözmek zorunda olduğu sorunlardan birisi olan faydalanma hakkının sınırları ve bu faydalanma hakkının uygulanması sonucu diğer devletlere verilen zararın sınırlarının tespiti konusunda, BM'in kabul ettiği son sözleşmeye rağmen, genel olarak kabul görmüş ve yerleşmiş bir hukuk kuralı bulunmamaktadır. Her akarsu havzasının kendine has özellikleri olduğundan hareketle, sınır aşan suların kullanımına ilişkin uyuşmazlıkların genel bir antlaşma yerine, ilgili ülkeler arasında havzanın özellikleri dikkate alınarak çözümlenmesi daha gerçekçi ve uygulanabilir olacaktır.

Sınıraşan akarsularla ilgili uluslararası hukuk kuralları yetersiz ve belirsiz olduğundan, Türkiye bundan sonraki yapılacak olan ve sular ile doğrudan ilgisi bulunan uluslararası toplantılarda basta büyük güçler olmak üzere diğer devletleri de kendi davası etrafında birleştirmeye çalışmalıdır.

Üç Aşamalı Plan çerçevesinde bölge ülkeleri bir karar vermelidir. Kıt su kaynaklarından optimum faydalanarak suyu yeterli hale getirmek ve işbirliği yoluyla ortak çıkar alanları yaratarak bölgesel ölçekte refahı artırmak mı daha akılcıdır, yoksa kıt kaynaklardan payına düşenle sorunu bireysel olarak çözmeye çalışarak yakın bir gelecekte bütün tarımsal projelerin tıkanma noktasına gelmesiyle daha büyük bir krizle karşılaşmak mı tercih edilecektir. Bu kararı vermek bu günün koşullarında güçtür. Ancak bölgede karşılıklı güven ve istikrar sağlandığında daha gerçekçi değerlendirmelerin yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Suriye, su kaynaklarını (Golan Tepeleri ve Fırat suları) garantiye almadan İsrail ile bir barış yapılamayacağını ifade etmektedir. Golan tepelerini İsrail'e bıraktığı takdirde, bölge ülkelerinin ve doğal olarak ABD'nin de yapacağı baskı ile Türkiye'yi Fırat sularından taviz vermeye (500 m³/sn.nin üzerinde su bırakmaya) ve Fırat'ın sularının tahsisini öngören bir antlaşmaya zorlayacağı beklenmelidir.

Batılı araştırma kuruluşlarının hazırladıkları raporlarda, su için çatışma çıkabilecek bölgelerden birisi de Fırat-Dicle havzası olarak sık sık gündeme getirilmektedir. Tüm bu değerlendirmelere rağmen bilimsel bir metot kullanılarak yapılan bir analiz neticesinde, herhangi bir çatışmanın, mevcut şartlar altında gerçekleşme ihtimalinin zayıf olduğu, ancak Ortadoğu'nun istikrarsızlık üreten yapısı içinde ilgili devletler arasında diğer sorunlarla birlikte, su sorununun birleşik bir kriz olarak her an gündeme gelebileceği ve Türkiye için tehdit olarak olmasa bile, potansiyel bir risk olarak algılanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği perspektifinde 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlatılması dolayısıyla su konusu Avrupa Birliği'nin ve AB -Türkiye ilişkilerinin gündem maddeleri arasında yer almıştır. AB raporlarında "Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar" arasında jeopolitik boyut bağlamında, su konusunun stratejik öneminin önümüzdeki yıllarda artacağı öngörüsü yapılmaktadır. Bu öngörü Türkiye'nin ciddiye alması gerekmektedir. Çünkü artan stratejik önem, başka uluslararası aktörlerin de ilgilerinin yoğunlaşmasına yol açacaktır. AB'nin şimdiden konuya gösterdiği ilgi çerçevesinde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımı ile birlikte su kaynaklarının ve alt yapı projelerinin uluslararası yönetiminden söz edilmesi dikkat çekicidir. GAP çerçevesinde yer alan projelere bu iki ülkeden de özel teşebbüsün sınırlı olarak katılımı sağlanarak, GAP'ın kendilerine karşı geliştirilmiş politik bir silah olmadığı, tüm bölge ülkeleri için fayda sağlayacağı gösterilmelidir. Bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgenin su sorununa çözüm olması

amacıyla, barış Suyu Projesi'nin politik olarak da kabul edilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

Suya olan ihtiyaç, içinde bulunduğumuz coğrafyada su kaynaklarından daha fazla pay elde etmek isteyen ülkeler arasında sorun teşkil etmektedir. Güvensizlik ortamı giderek artan silahlanma, karşılıklı çıkar çatışmaları ve yıllardır kronik hale gelmiş Arap-İsrail uyuşmazlığı gibi etkenlerle her geçen gün daha da büyümektedir. Türkiye, Ortadoğu coğrafyasına komsu olması, Fırat ve Dicle Nehirleri nedeni ile bu sorunun içine çekilmek istenmektedir. Türkiye, milli menfaatleri çerçevesinde milli hedeflerini elde etmek üzere uygulayacağı milli politikasında yer alan “su stratejisine” gereken önem ve önceliği vermek zorundadır.

Bugün gelinen noktada Fırat ve Dicle havzasında suyun kullanımı; gerek AB'nin gerekse BM'nin ve ABD'nin ilgi alanında sıkça yer almaya başlamıştır. Bir yandan Irak'ın işgali ve buna paralel bu ülkedeki siyasal yeniden yapılandırma sürecinin olası etkileri, öte yandan uluslararası su hukukundaki yeni gelişmeler Türkiye'nin ulusal su politikasını zorlamaktadır.

Türkiye bölgesel işbirliğini artırmalı, ulusal güvenliğini ve bölgenin istikrarını başkasına ihale etmeden kendisi sağlamalıdır. Türkiye'nin bunu başaracak gücü, tecrübesi ve olanakları vardır. Bunu başardığı zaman Türkiye elindeki su kaynaklarıyla sadece bölgesinde değil dünya çapında söz sahibi bir ülke olabilecektir. Sınıraşan sularımızın değeri o zaman daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA :

KİTAPLAR:

Ada, Serhan, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)**, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2005

Akmaral, Kemal, **Anti Teröristin El Kitabı**, Bilgi Karınca Yayınları, İstanbul, 2004

Alkan, Necati, **Gençlik ve Terörizm**, Temuh Yayınları, Ankara, 2002

Altuğ, Yılmaz, **Terörizm: Dünü, bugünü, yarını**, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 1989,

Altuğ, Yılmaz, **Terörün Anatomisi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995

Arıboğan, Deniz Ülke, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1997

Arıboğan, **Nefretten Teröre**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005

Arıboğan, Ülke - Ayman, Gülден – Dedeoğlu, Beril, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 2005

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi- 1914-1990**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994

Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2002

Aydın, Ahmet, **Kürtler, PKK ve Öcalan**, Kiyap Yayınları, Ankara, 1992

Aydın, Ahmet, **Kürtler PKK Ve Abdullah Öcalan**, Kale Ofset, Ankara, 1992

Bağcı, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Yayınları, İstanbul, 1990

Bal, İhsan, **Terör Nedir? Neden Terörist Olunur?**, Usak Yayınları, Ankara, 2006

- Ballı, Rafet, **Kürt Dosyası**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993
- Başar, Cem, **Terör Dosyası Ve Suriye**, GHMD Yayınları, İstanbul, 1997
- Beşe, Ertan, **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Seçkin Kitapevi, Ankara, 2002
- Britannica**, “terörizm”, Cilt 20, 1990
- Bulloch John, Darwish Adel, **Su Savaşları**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994
- Cemal Zehir, **Ortadoğu’da Su Medeniyetlerinden Su Savaşlarına**, Su Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003
- Cirhinlioğlu, Zafer, **Terör ve Toplum**, Gündoğdu Yayınları, İstanbul, 2004
- Davies, Barry, **Terörizm**, Truva Yayınları, İstanbul, 2006
- Demirel, Emin, **PKK Ve Ayaklanmalar**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005
- Denk, Erdem, **Ortadoğu’da Su Sorun Bağlamında Dicle ve Fırat**, Stratejik Araştırma ve Kültür Yayınları, Ankara, 1997
- Denker, M.Sami, **Uluslararası Terör, Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997
- Dışişleri Bakanlığı, Bölgesel ve Sınırşan Sular Daire Başkanlığı, **Ortadoğu’da Su Sorunu**, Ankara, 1996
- Durmazuçar, Vedat, **Ortadoğuda Suyun Artan Stratejik Değeri**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002
- Dursun, Abdülkadir, **Kutsal Topraklar ve Paylaşılmayan Sular, Fırat – Dicle**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006
- Dursun, Abdülkadir, **Kutsal Topraklar ve Paylaşılmayan Sular, Fırat – Dicle**,

IQ Kùltür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006

Elibol, Sabahattin – Arıkan, Zekai, **Türkiye – Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını,**

Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, İstanbul, 1994

Erciyes, Erdem, **Ortadoğu Denkleminde Türkiye – Suriye İlişkileri,** IQ Kùltür Sanat

Yayıncılık, İstanbul, 2004

Ergil, Doğu, **Türkiye’de Terör ve Şiddet,** Çağ Yayınları, Ankara, 1980

Esenyel, Ömer, **Türkiye’nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması,**

Harp Akademileri Basım Evi İstanbul, 2001

Fransız Devrimi içinde ortaya çıkan radikal görüşlerden biri olan Jakobinizm taraftarı.

(Sarıca, Murat, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi,** Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996)

İlhan, Suat, **Terör Neden Türkiye,** NU-DO Yayıncılık, Ankara, 1998

Kürkçüoğlu, Ömer E., **Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna Karşı Politikaları (1945-1970),**

Sevinç Matbaası, Ankara, 1972

Kodaman, Timuçin, **Fırat – Dicle Meselesi ve Türkiye – Suriye İlişkilerine Etkisi,** Asil

Yayın Dağıtım Ltd. Şti. Ankara, 2007

Koluman, Aziz, Şen, Alper, **Dünyada Su Sorunları ve Stratejileri,** Avrasya Stratejik

Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2002

Meydan Larousse, “terörizm” Cilt 12, 1973

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2002

- Öztürk, Metin. **Türkiye ve Ortadoğu**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997
- Pamukçu, Konuralp, **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000
- Pamukçu, Konuralp, **Su Politikası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000
- Pamukoğlu, Osman, **Unutulanlar Dışında Yeni Bir Şey Yok**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004
- Pehlivanlı, Hamit, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001
- Rengin Gün, **PKK Terörünün Türkiye'nin Türk Dünyasına Yönelik Politikalarına Etkileri**
21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, C:II, Asam Yayınları, Ankara, 2003
- Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara
- Sar, Cem, **Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı**
- Sevinç Matbaası, Ankara, 1970
- Sever, Ayşegül, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)**, İstanbul: Boyut Yayınları, 1997
- Sökmen, Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, İstanbul: TTK, Ankara, 1992
- Sükan, Faruk, **İhanetler Karşısında Türkiye**, Kültür Ofset, Ankara, 1994
- Şalvarcı, Yakup, **Pax Aqualis / Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Ortadoğu**,

Zaman Kitap, İstanbul, 2003

Tanyeli, Cevdet, **Milli Strateji ve Oluşumunda Etkileyici Faktörler**, Harp Ak Basım Evi İstanbul, 1990

Tiryaki, Orhan, **Sınıraşan Sular ve Ortadoğu'da Su Sorunu**, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul, 1994

Toklu, "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004

Toklu, Vefa, **Su Sorunu Uluslararası Hukuk ve Türkiye**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999

Tomanbay, Mehmet, **Dünya Su Bütçesi ve Ortadoğu Gerçeği**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998

Topal, Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:1 No:3, 2005,

Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006

Türkiye Barolar Birliği, **Türkiye ve Terörizm (Rapor)**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2006

Uçak, Mustafa, **Türkiye'nin Sınıraşan Suları Ve Ortadoğu Su Sorununun Bölgedeki Uluslararası Politikasını Belirleyen Bir Faktör Olması Nedeniyle Önemi**, HAK Yayınları,

İstanbul, 2002

Umar, Ömer Osman, **Türkiye-Suriye ilişkileri (1918-1940)**, Fırat Üniversitesi Yayınları,
Elazığ

Yapıcı, Merve İrem, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası**, Kadir Has Üniversitesi Yayınları,
İstanbul, 2008,

Yıldız, Yavuz Gökalp, **Global Stratejide Ortadoğu**, Krizler Sorunlar Ve Politikalar,
Der Yayınları, İstanbul, 2000

Yılmaz, Türel – Mehmet Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde Suriye**, Platin Yayınları,
Ankara, 2004

SÜRELİ YAYINLAR:

Alkan, Necati, **Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi**, Stradigma.com, Aylık Strateji
ve Analiz e-Dergisi, Sayı 9, Ekim, 2003

Atay, Mehmet, **Ortadoğu'da Terör Savaşı ve Barış Arayışları**, Avrasya Dosyası, C:III
sayı, 2 1996,

Başar, Cem, **Terör Dosyası Ve Suriye**, Güvenlik ve Hukuk Muhabirleri Derneği Yayınları
İstanbul, 1997

Dağ, Ahmet Emin, Türkiye – Suriye İlişkilerinin Tarihi Süreci ve Bölgesel Dengeler İçindeki
Evrimi, Kudüs Dergisi, Sayı: 4, Kış, 2004

Dalar, Mehmet, Irak'ın Su Gerçeği: Sorun Su Kaynaklarının Yetersizliği mi?, Ortadoğu
Analiz, Cilt: 1, Sayı:9, Eylül 2009

Döner, İsa, **Uluslararası Hukukta Ve Türk Hukukunda Terör Ve Terörizm**, e-Akademi

Hukuk, Ekonomi ve Siyasi Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı 43, Eylül, 2005

Gün, Ö. Rengin, **Uluslararası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu**, Dokuz Eylül

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 2, Sayı:4, 2000

Kara, Suat ve Adem, Kayan, **Fırat ve Dicle Suları ve Bölge Güvenliğine Etkileri**,

Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Yayın No:9, İzmir, 1998

Milliyet, 7 Mayıs 1998

Özey, Ramazan, **Türkiye'nin Sınırtaşan Suları ve Sorunları**, Doğu Coğrafya Dergisi

Sayı 2, Erzurum,1997

Uzun, Adem, **Pkk'dan Kadek'e Bir Terör Örgütünün Anatomisi**, Ocak Yayınları,

Ankara, 2003

TEZLER:

Atuk, Nihal, **Türkiye`den Suriye`ye Akan Yerüstü Ve Yeraltı Suyu Miktarı Ve Bunların**

Ekonomik Değerleri, DPT Uzmanlık Tezi, DPT Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü,

Ankara, Kasım, 1995

Bilgiç, Esra, **Su Sorunu: Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri Örnekleri**, Atılım Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Cirit, Hakan, **Sınırtaşan Sular Ve Türkiye**, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2007

Demir, Abdullah, **Türkiye-Suriye-Irak Arasındaki Sınıraşan Sular Sorunu Çerçevesinde**

Türkiye'nin su Politikası, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası

İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Yılmaz, Hakan, **Türkiye- Suriye İlişkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara üniversitesi,

Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Siyasi Tarih Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,

İstanbul, 2001

WEB ADRESLERİ:

www.grundfos.com.tr/.../5_Dünya+Su+Forumu_Grundfos+5.Dünya+Su+Forumu

www.burakevci.com/goster.asp?id=36

www.barisaykul.blogcu.com/suyun-stratejik-önemi

<http://ekutup.dpt.gov.tr/disekono/atukn/su.html>

<http://www.dsi.gov.tr/topraksu.htm>

www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc

www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc

www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc

www.mitaged.org.tr/2sy_su_hsasancan.doc

www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/809/html

www.usak.org.tr/dosyalar/.../1iJ13d9yoEGIUigsit72rGLDivovCT.pdf

<http://www.e-akademi.org/incele.asp>

<http://www.gizliilimler.tr.gg/Eisenhower-Doktrini.htm>

<http://www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/811/10308>

<http://www.suriye.ihh.org.tr/turkiye/soguksavas/html>

www.stradigma.com/turkce/ekim2003/makale_05.html

<http://www.netpano.com/newsdetail.asp?NewsID=298>

http://turktarih.net/tarih/1165/suriye-ve-teror?alt_sayfa=1

http://turktarih.net/tarih/1165/suriye-ve-teror?alt_sayfa=1

http://turktarih.net/tarih/1165/suriye-ve-teror?alt_sayfa=1

<http://www.belgenet.com/dava/gerekce14.html>

<http://www.radikal.com.tr/2000/03/18/yorum/01su.shtml>

<http://www.radikal.com.tr/2000/03/18/yorum/01su.shtml>

<http://www.dsi.gov.tr/hizmet/icmekulsu.htm>

<http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/9162.pdf>

<http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/9162.pdf>

<http://www.dsi.gov.tr/hizmet/icmekulsu.htm>

EK:I

Uluslararası Suyollarını Taşıma Dışında Amaçlarla Kullanım Hukukuna İlişkin Sözleşme

BÖLÜM I

Giriş

Madde 1

Sözleşmenin Kapsamı

1. İşbu Sözleşme, uluslararası suyollarına ve bunların sularının ulaşım dışı kullanımlarına ve söz konusu uluslararası suyolları ve bunların sularının kullanımlarına ilişkin koruma, muhafaza ve yönetim tedbirlerine uygulanır.

2. Uluslararası suyollarının ulaşım için kullanımları, diğer kullanımlar ulaşımı veya ulaşım diğer kullanımları etkilemediği sürece işbu Sözleşme kapsamında yer almaz.

Madde 2

Terimlerin kullanımı

İşbu Sözleşme bağlamında;

(a) "Suyolu", fiziksel bağlantıları nedeniyle, tek bir bütün oluşturan ve normalde ortak bir çıkışta son bulan, yüzey ve yer altı suları sistemi anlamına gelir;

(b) "Uluslararası suyolu", bölümleri farklı devletlerde bulunan bir suyolu anlamına gelir;

(c) "Suyolu Devleti", ülkesinde uluslararası suyolunun bir parçası bulunan işbu Sözleşme'ye taraf Devlet veya bir ya da birden çok üye ülkesinde uluslararası suyolu parçası bulunan bir bölgesel ekonomik örgüt olan taraf anlamına gelir;

(d) "Bölgesel ekonomik örgüt", üye devletlerin işbu Sözleşme'nin düzenlediği konularla ilgili olarak yetki devrettiği ve iç prosedürlerine uygun olarak imzalama,

onaylama, kabul etme, icazet verme veya katılmaya yetkilendirilmiş belli bir bölgedeki egemen devletlerden oluşan örgüttür.

Madde 3

Suyolu anlaşmaları

1. Aksi yönde bir anlaşma olmadıkça, İşbu Sözleşme'deki hiç bir husus, bir suyolu devletinin söz konusu Sözleşme'ye taraf olduğu tarihte kendisi için geçerli olan anlaşmalardan doğan hak ve yükümlülüklerini etkilemez.

2. 1. paragrafın hükümlerine rağmen, 1. paragrafta değinilen anlaşmalara taraf olanlar, gerektiğinde, söz konusu anlaşmaları işbu Sözleşme'nin temel prensipleriyle uyumlu hale getirebilirler.

3. Suyolu Devletleri, işbu Sözleşme'de yer alan hükümleri belirli bir suyolunun veya parçalarının özelliklerine veya kullanımına uygulayan ve uyarlayan, bundan sonra "suyolu anlaşmaları" olarak anılacak olan bir veya daha fazla anlaşma imzalayabilirler.

4. İki veya daha fazla suyolu devleti arasında bir suyolu anlaşması imzalandığında, bu anlaşma uygulanacağı suları tanımlamalıdır. Böyle bir suyolu anlaşması, bir veya daha fazla suyolu devletinin bu suyolunun sularından yararlanmasını, açık rızaları olmaksızın, önemli düzeyde olumsuz etkilememesi koşuluyla, uluslararası bir suyolunun tamamı ya da bir bölümü konusunda ya da belirli bir proje, program ya da kullanımla ilgili olarak imzalanabilir.

5. Bir suyolu devletinin, belirli bir uluslararası suyolunun özellikleri ve kullanımı nedeniyle işbu Sözleşme hükümlerinin uyarlanmasını ve uygulanmasını gerekli görmesi halinde, suyolu devletleri bir suyolu antlaşması ya da anlaşmaları imzalamak amacıyla iyi niyetli müzakerelere girişmek için istişare edeceklerdir.

6. Bir uluslararası suyoluna kıyıdaş suyolu Devletlerinden hepsi olmamak kaydıyla bazıları, bir anlaşmaya taraf oldukları durumda, söz konusu anlaşmadaki hiçbir

husus taraf olmayan suyolu Devletlerinin işbu Sözleşme'deki hak ve yükümlülüklerini etkilemeyecektir.

Madde 4

Suyolu anlaşmalarının tarafları

1. Her suyolu Devleti, bir uluslararası suyolunun bütününe uygulanacak herhangi bir suyolu anlaşmasına ilişkin müzakerelere katılmak ve bu anlaşmaya taraf olma haklarının yanı sıra, konuyla ilgili danışmalarda bulunmak hakkına da sahiptir.

2. Suyolunun yalnızca bir parçası veya belirli bir proje programı veya kullanımı için geçerli olmak üzere teklif edilen bir suyolu anlaşmasının uygulanmasıyla, uluslararası suyolundan kullanımı önemli derecede etkilenebilecek bir suyolu Devleti, kendi kullanımının bu anlaşmadan etkilendiği ölçüde bu anlaşmayla ilgili danışmalara ve uygun gördüğü takdirde, taraf olma görüşüyle iyi niyetle müzakerelere katılma hakkına sahiptir.

BÖLÜM II

GENEL İLKELER

Madde 5

Hakça ve makul kullanım ve katılım

1. Suyolu Devletleri, ülkelerindeki uluslararası suyolunu hakça ve makul bir şekilde kullanacaklardır. Bir uluslararası suyolu, suyolu Devletlerince özellikle bu suyolundan optimal ve sürdürülebilir kullanım ile suyolunun yeterli korunmasıyla tutarlı yararlar elde etmek görüşüyle ve ilgili suyolu Devletlerinin menfaatlerini göz önünde bulundurarak kullanılacak ve geliştirilecektir.

2. Suyolu Devletleri, bir uluslararası suyolunun kullanımına, geliştirilmesine ve korunmasına, hakça ve makul bir şekilde iştirak edeceklerdir. Böyle bir iştirak işbu Sözleşme'de sağlandığı üzere hem suyolunu kullanma hakkını, hem de bu suyolunun korunması ve geliştirilmesinde işbirliği yapma görevini içermektedir.

Madde 6

Hakkaniyete uygun ve makul kullanımla ilgili esaslar

1. Madde 5'in anlamı dahilinde uluslararası bir suyunun hakkaniyete uygun ve makul kullanımı, aşağıdakilerle birlikte ilgili tüm esasların ve şartların göz önüne alınmasını gerektirir:

a) Coğrafi, hidrografik, hidrolojik, iklimsel, ekolojik ve diğer doğal tabii faktörler;

b) İlgili suyu Devletlerinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları;

c) Her bir suyu Devletindeki suyunun bağımlı nüfus;

d) Bir suyu Devletindeki kullanım veya kullanımların diğer suyu Devletleri üzerindeki etkileri;

e) Suyunun mevcut ve potansiyel kullanımları;

f) Suyundaki su kaynaklarının kullanımının muhafazası, korunması, geliştirilmesi ve ekonomisi ve buna bağlı alınan tedbirlerin maliyetleri;

g) Özellikle planlanan veya mevcut kullanımlara ilişkin benzer değerdeki alternatiflerin mevcudiyeti;

2. 5. maddenin veya bu maddenin birinci paragrafının uygulanmasında, ilgili suyu Devletleri ihtiyaç doğduğunda işbirliği ruhu içerisinde müzakerelere gireceklerdir.

3. Her bir esasa verilecek ağırlık, diğer ilgili esaslara kıyasla önemine göre belirlenecektir. Makul ve hakkaniyete uygun kullanımın ne olduğu belirlenirken, tüm ilgili esaslar beraber ele alınacak ve bütüne dayalı bir sonuca ulaşılabacaktır.

Madde 7

Önemli zarara yol açmama yükümlülüğü

1. Suyolu Devletleri, ülkelerindeki uluslararası bir suyunu kullanırken, diğer su yolu Devletlerine sebebiyet verilecek önemli zararları önlemek için tüm uygun tedbirleri alacaklardır. 2. Buna rağmen, diğer bir su yolu Devlete önemli bir zarar verilirse, kullanımları söz konusu zarara sebep olan Devletler, böyle bir kullanıma dair bir anlaşma olmaması durumunda, meydana gelen zararı ortadan kaldırmak veya hafifletmek için, 5. ve 6. maddelerdeki hükümleri göz önünde tutarak, etkilenen Devlet ile danışma halinde tüm uygun önlemleri alacak ve uygun olduğu takdirde tazminini tartışacaklardır.

Madde 8

İş birliği için genel yükümlülük

1. Suyolu Devletleri, uluslararası bir suyunun optimum şekilde kullanılmasını ve yeterli şekilde korunmasını sağlamak amacıyla, egemen eşitlik, toprak bütünlüğü, karşılıklı yarar ve iyi niyet temeline dayalı olarak işbirliği yapacaklardır.

2. Söz konusu işbirliğinin yöntemini belirlerken su yolu Devletleri, değişik bölgelerde mevcut olan ortak mekanizmalar ve komisyonlar vasıtasıyla edinilen tecrübeler ışığında, gerekli görüldükleri takdirde, ilgili önlemler ve prosedürler üzerinde işbirliğini kolaylaştıran, ortak mekanizmalar veya komisyonlar kurmayı düşünebilirler.

Madde 9

Düzenli veri ve bilgi alış verişi

1. 8. maddeye uygun olarak, su yolu devletleri, hidrolojik, meteorolojik, hidrojeolojik ve ekolojik mahiyetteki bilgiler ve su kalitesi başta olmak üzere, suyunun durumu hakkında eldeki mevcut veri ve bilgileri ve geleceğe yönelik tahminleri düzenli olarak teati edeceklerdir.

2. Bir suyolu Devleti, bir başka suyolu devletine elinde mevcut olmayan veri veya bilgilerin sağlanmasını istediğinde, söz konusu Devlet bu isteği karşılamak için tüm çabayı gösterecektir; ancak bu isteğin karşılanmasını, söz konusu veri veya bilgiyi toplama ve gerekiyorsa işleme tabi tutmaya ilişkin makul bedellerin istekte bulunan devlet tarafından ödenmesi koşuluna bağlayabilir.

3. Suyolu Devletleri, veri ve bilgilerin, istekte bulunan diğer suyolu Devletlerinin kullanımına kolaylık sağlayacak biçimde toplanması ve gerektiğinde işleme tabi tutulması için ellerinden gelen tüm çabayı göstereceklerdir.

Madde 10

Farklı kullanım şekilleri arasındaki ilişki

1. Aksine bir anlaşma veya yapıla geliş kuralı bulunmadığı takdirde, uluslararası bir suyolunun hiçbir kullanım şekli diğer kullanımlar üzerinde doğal öncelik teşkil etmez. 2. Bir uluslararası suyolunun kullanım şekilleri hususunda ihtilaf çıkması halinde, 5'ten 7'ye kadarki maddeler uyarınca, temel insani ihtiyaçların gereklerine özel önem verilerek çözümlenecektir.

BÖLÜM III

PLANLANAN PROJELER

Madde 11

Planlanan projeler hakkında bilgi

Suyolu Devletleri, bilgi alı verişinde bulunacaklar, birbirlerine danışacaklar ve gerektiğinde planlanan projelerin uluslararası bir suyolunun durumu üzerindeki olası etkileriyle ilgili olarak müzakerelerde bulunacaklardır.

Madde 12

Planlanan projelerin muhtemel olumsuz etkilerine ilişkin bildirim

Bir suyolu Devleti, diğer suyolu Devletleri üzerinde önemli boyutlarda olumsuz etkilere sahip olabilecek nitelikte planlanmış projelerini uygulamaya koymadan veya uygulama iznini vermeden önce, ilgili devletlere, gerekli bildirimleri zamanında ulaştıracaktır. Bu tür bildirimler, gönderildikleri Devletlerin planlanan projelerin olası etkilerini değerlendirebilmelerini sağlamak amacıyla, herhangi bir çevresel etki değerlendirme sonuçları da dahil olmak üzere, mevcut teknik veri ve bilgilerle birlikte sunulmalıdır.

Madde 13

Bildirime yanıt verme süresi

Aksi kararlaştırılmadıkça:

(a) 1 2. madde uyarınca bildirimde bulunan bir suyolu Devleti, bildirimde bulunulan Devletlere planlanan projelerin olası etkilerini incelemek, değerlendirmek ve vardıkları sonuçları iletmek üzere altı aylık bir süre tanıyacaktır.

(b) Bu süre, planlanan projelerin değerlendirilmesinin özel zorluk arz etmesi halinde, bildirimde bulunulan Devletin talebi üzerine altı ayı geçmeyecek bir süre ile uzatılabilecektir.

Madde 14

Yanıt verme süresi içinde bildirimde bulunan devletin yükümlülükleri

13. Maddede belirtilen süre içinde bildirimde bulunan Devlet:

(a) Bildirimde bulunulan Devletlere elinde bulunan ve doğru değerlendirme için gerekli olan her türlü ek veri ve bilgiyi, talep üzerine sağlayarak, bu Devletlerle işbirliği yapacak ve

(b) Bildirimde bulunulan Devletlerin onayı olmadan planlanan projeleri uygulamaya koymayacak veya uygulama iznini vermeyecektir.

Madde 15

Bildirime yanıt verme

Bildirimde bulunulan Devletler, varmış oldukları sonuçları, bildirimde bulunan Devlete 13. madde uyarınca uygulanabilecek süre içinde mümkün olduğu kadar erken ileteceklerdir. Bildirimde bulunulan bir Devlet, planlanan projelerin uygulanmasının 5. ve 7. maddelerde öngörülen hükümlere aykırı olacağı sonucuna varırsa, bu sonucun gerekçelerini içeren belgelenmiş bir açıklamayı sonuca ekleyecektir.

Madde 16

Bildirime yanıt verilmemesi hali

1. Bildirimde bulunan Devlet, 13. maddede belirtilen uygulanabilir süre içinde, 1. madde uyarınca hiçbir yanıt alamazsa, 5. ve 7. maddelerde öngörülen yükümlülüklerle bağlı olarak, bildirimde bulunduğu Devletlere sunmuş olduğu bildirim ve diğer her türlü veri ve bilgilere uygun olarak planlanan projeleri uygulamaya koymaya geçebilir.

2. Bildirimde bulunulan ve 13. madde uyarınca uygulanabilecek süre içinde yanıt vermemiş olan bir Devletin herhangi bir tazminat talebi, bildirimde bulunan Devletin yanıt süresinin sona ermesinden sonra, yanıt verilmiş olması halinde üzerine almamış olacağı faaliyete geçmesinden dolayı, yapmış olduğu masraflarla denkleştirilebilir.

Madde 17

Planlanan projelere ilişkin danışma ve müzakereler

1. Planlanan projelerin 5. veya 7. madde hükümlerine aykırı olması halinde 15. maddeye uygun olarak irtibat kurulmuş ise, bildirimde bulunan Devlet, irtibatı kuran Devlet ile bu durumun hakkaniyete uygun olarak çözüme kavuşturulmasına yönelik bir bakış açısı ile danışmalara ve gerekiyorsa müzakerelere başlayacaktır.

2. Danışma ve müzakereler, her Devletin, diğer Devletin haklarını ve yasal menfaatlerini, iyi niyetle ve akılcı bir biçimde göz önüne alması temeli üzerine gerçekleştirilecektir.

3. Danışma ve müzakerelerin yürütüldüğü süre içerisinde, bildirimde bulunan Devlet, bildirimde bulunulan Devletin irtibatı kurduğu anda talep etmesi durumunda, planlanan projeleri uygulamaktan veya uygulama iznini vermekten, aksi kararlaştırılmadıkça altı aylık bir süre boyunca kaçınacaktır.

Madde 18

Bildirimde bulunmama durumundaki işlemler

1. Eğer bir suyolu Devletin, diğer bir suyolu Devletin kendisine önemli boyutta olumsuz etkileri olabilecek projeler planladığına inanmak için makul nedenleri bulunuyorsa, bu Devlet, diğer Devletten 12. madde hükümlerini uygulamasını talep edebilir. Bu istek, gerekçelerini ortaya koyan belgelere dayalı bir açıklama ile birlikte sunulacaktır.

2. Projeleri planlayan Devlet, 12. maddede öngörülen bir bildirimde bulunmak yükümlülüğü altında olmadığı sonucuna varması durumunda, bu sonuca dair

gerekçelere ilişkin belgeleri içeren bir açıklama ile birlikte sonucu diğer Devlete bildirecektir. Bu sonuç diğer Devleti tatmin etmiyor ise, bu iki Devlet, diğer Devletin isteği üzerine, derhal 17. maddenin 1. ve 2. paragraflarında belirtilen şekilde danışma ve müzakerelere başlayacaklardır. 3. Danışma ve müzakerelerin yürütüldüğü süre içerisinde, projeleri planlayan devlet diğer Devletin danışma ve müzakereleri başlatma isteğinde bulunduğu zaman bu yönde bir talepte bulunmuş olması halinde, aksi kararlaştırılmadıkça, planlanan projeleri uygulamaktan veya uygulama iznini vermekten altı ayı aşmayacak bir süre boyunca kaçınacaktır.

Madde 19

Planlanan projelerin acil olarak uygulanması

1. Planlanan projelerin uygulanmasının kamu sağlığı, kamu güvenliği veya diğer eşit düzeyde önemli menfaatleri korumak açsından hayati aciliyeti bulunması durumunda, projeleri planlayan Devlet, 14. maddenin ve 17. maddenin 3. paragrafının öngördüğü hükümlere rağmen, 5. ve 7. maddelere bağlı olarak derhal uygulamaya geçebilir.

2. Bu durumda, projelerin aciliyetine ilişkin resmi bir bildiri, ilgili veri ve bilgilerle birlikte, gecikmeksizin 1 2. maddede belirtilen diğer su yolu Devletlerine iletilecektir.

3. Projeleri planlayan Devlet, 2. paragrafta belirtilen Devletlerden herhangi birinin talebi üzerine, 17. maddenin 1. ve 2. paragraflarında belirtilen şekilde, derhal talepte bulunan Devletle danışma ve müzakerelere girecektir.

BÖLÜM IV

KORUMA, MUHAFAZA VE YÖNETİM

Madde 20

Ekosistemlerin korunma ve muhafazası

Suyolu Devletleri, uluslararası suyollarının ekosistemlerini, bireysel veya uygun olduğu takdirde, ortaklaşa olarak koruyacak ve muhafaza edeceklerdir.

Madde 21

Kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve denetlenmesi

1. Bu maddenin amaçları için, "uluslararası bir suyolunun kirliliği", uluslararası bir suyoluna ait suların bileşiminde veya kalitesinde doğrudan ya da dolaylı olarak insani faaliyetlerden kaynaklanan, herhangi bir zararlı değişim anlamına gelmektedir.

2. Suyolu Devletleri, tek başlarına ve uygun olduğu takdirde birlikte, uluslararası bir suyolunun, diğer suyolu Devletlerine ve insan sağlığı veya güvenliğine suların yararlanma amaçlı kullanımına veya su yolunun canlı kaynaklarına ilişkin zararlar da dahil olmak üzere, doğal çevrelerine önemli zarar verebilecek şekilde kirlenmesini önleyecek, azaltacak ve denetleyeceklerdir. Suyolu Devletleri, bu bağlamdaki politikalarını uyumlu hale getirmek için gereken adımları atacaktadırlar.

3. Suyolu Devletleri, içlerinden herhangi birinin istemi üzerine, uluslararası bir suyolunun kirliliğini önlemek, azaltmak ve denetlemek üzere aşağıda gösterildiği şekilde metodlar ve karşılıklı olarak kabul edilebilir tedbirlere varmak amacıyla danışmalarda bulunacaklardır:

(a) Ortak su kalitesi hedef ve kriterlerinin oluşturulması;

(b) Noktasal ve noktasal olmayan kaynaklardan gelen kirliliği tanımlamak üzere tekniklerin ve uygulamaların oluşturulması;

(c) Uluslararası bir suyoluna girişi yasaklanacak, sınırlandırılacak, denetlenecek veya gözlenecek maddelerin listelerinin oluşturulması.

Madde 22

Yabancı veya yeni türlerin suyoluna girişi

Suyolu Devletleri, suyolu ekosistemi üzerinde diğer suyolu Devletlerine önemli bir zarar gelmesi ile sonuçlanacak etkileri olabilecek yabancı veya yeni türlerin bir uluslararası suyoluna girişini önlemek için gereken tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 23

Deniz çevresinin korunması ve muhafazası

Suyolu Devletleri, genel olarak kabul edilen uluslararası kural ve standartları göz önünde bulundurarak, nehir ağızları dahil olmak üzere bir uluslararası suyolunun deniz çevresini korumak ve muhafaza etmek için tek başlarına veya uygun olduğu takdirde

diğer Devletlerle işbirliği halinde, genel olarak kabul edilmiş uluslararası kural ve standartları göz önünde bulundurarak gerekli tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 24

Yönetim

1. Suyolu Devletleri, aralarında herhangi birinin isteği üzerine, ortak bir yönetim mekanizmasının tesisini de içerebilen uluslararası bir suyolunun yönetimiyle ilgili olarak danışmalara başlayacaklardır.

2. Bu maddenin amaçları için, "yönetim", özellikle aşağıdakileri nitelemektedir:

(a) Bir uluslararası suyolunun sürdürülebilir gelişmesini planlamak ve kabul edilen planların yürürlüğe sokulmasını sağlamak ve.

(b) Aksi takdirde, suyolunun akılcı ve en uygun kullanımı ile koruma ve denetimini geliştirmek.

Madde 25

Düzenleme

1. Suyolu Devletleri, uygun olduğu durumda, bir uluslararası suyolunun sularının akışının düzenlenmesi için gerekli ihtiyaç ve imkanlara cevap vermek üzere işbirliği yapacaklardır.

2. Aksi kararlaştırılmadıkça, suyolu Devletleri bu gibi düzenleme çalışmalarının inşası ve bakımını ya da bedelinin karşılanmasını üstlenmek için mutabık kalabilecekleri gibi, hakça bir esasta iştirak edeceklerdir.

3. Bu maddenin amaçları için, "düzenleme", hidrolik çalışmaların ya da herhangi bir başka devam eden önlemin kullanılmasıyla uluslararası bir suyolunun sularının akışının niceliğinin değiştirilmesi, niteliğinin değiştirilmesi ya da başka şekilde kontrol edilmesi anlamına gelir.

Madde 26

Su tesisleri

1. Suyolu Devletleri, ülkelerinde, uluslararası bir suyolu ile ilgili tesisleri, faaliyetleri ve diğer işleri idame ettirmek ve korumak üzere ellerinden gelen en yüksek gayreti göstereceklerdir.

2. Suyolu Devletleri, önemli olumsuz etkilere maruz kalabileceğine inanmak için makul sebebi olan içlerinden herhangi bir Devletin talebi üzerine, aşağıdaki hususlarda danışmalarda bulunacaklardır:

(a) Uluslararası suyolu ile ilgili tesislerin, faaliyetlerin ve diğer işlerin emniyetli işletimi veya muhafaza edilmesi ve

(b) Tesislerin, faaliyetlerin veya diğer ilgililerin, kasıtlı, ya da ihmalkar davranışlardan veya doğal tesirlerden korunması.

BÖLÜM V

ZARARLI KOŞULLAR VE ACİL DURUMLAR

Madde 27

Zarar verici koşulların önlenmesi ve etkilerinin azaltılması

Suyolu Devletleri, tek başlarına veya uygun olduğu takdirde ortaklaşa, uluslararası bir suyoluna bağlı olarak, sel ya da buzlanma, sudan geçen hastalıklar, millenme, erozyon, tuzlu su karışması, kuraklık ya da çölleşme benzeri doğal nedenlerle veya benzeri hareketler sonucu oluşan, diğer suyolu Devletlerine zarar verebilecek koşulların önlenmesi veya etkilerinin azaltılması için gereken tüm önlemleri alacaklardır.

Madde 28

Acil durumlar

1. Bu Maddenin amaçları için "acil durum", suyolu Devletlerine veya diğer Devletlere ciddi boyutta zarara neden olan veya yakın zamanda zarar verme potansiyeline sahip sel, buz kırılmaları, yer kayması ya da deprem gibi doğal nedenlerden veya endüstriyel kazalar gibi benzeri faaliyetlerden kaynaklanan aniden ortaya çıkan bir durum anlamına gelir.

2. Bir suyolu Devleti, ülkesinde ortaya çıkan herhangi bir acil durumu, etkilenmeleri muhtemel olan diğer Devletlere ve yetkili uluslararası kuruluşlara gecikmeksizin ve elinde bulunan en çabuk vasıtaları kullanarak bildirecektir.

3. Ülkesinde acil durum ortaya çıkan bir suyolu Devleti, etkilenmeleri muhtemel olan diğer Devletlerle ve uygun olduğu takdirde, yetkili uluslararası örgütlerle işbirliği yaparak acil durumun zararlı etkilerini önlemek, azaltmak ve ortadan kaldırmak için şartların gerektirdiği, uygulanabilir tüm önlemleri derhal alacaktır.

4. Gerektiğinde, suyolu Devletleri acil durumlarla baş edebilmek için, ortaklaşa beklenmedik durumlara yönelik planlar geliştirecekler ve uygun olduğu takdirde etkilenmeleri muhtemel diğer Devletlerle ve yetkili uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde bulunacaklardır.

BÖLÜM VI.

ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

Madde 29

Silahlı anlaşmazlık döneminde uluslararası suyolları ve tesisler

Uluslararası suyolları ve ilgili tesisler, faaliyetler ve diğer çalışmalar, uluslararası veya uluslararası nitelikte olmayan silahlı anlaşmazlıklara uygulanan uluslararası hukukun ilke ve kurallarında öngörüldüğü şekilde, korumadan yararlanacak ve söz konusu ilke ve kuralların ihlaline yol açacak şekilde kullanılmayacaktır.

Madde 30

Dolaylı işlemler

Suyolu Devletlerinin birbirleri ile doğrudan ilişki kurmalarını önleyen ciddi engeller olması durumunda ilgili Devletler, işbu Sözleşme'de sağlanmış olan işbirliği

yapma yükümlülüklerini, veri ve bilgi alış verişi yapmak, bildirimde bulunmak, haberleşmek, danışma ve müzakerelerde bulunmak dahil, kendi aralarında kabul edilmiş olan herhangi bir dolaylı yoldan yerine getireceklerdir.

Madde 31

Ulusal savunma veya güvenlik için hayati önemi olan veri ve bilgiler

Sözleşme’de yer alan hiçbir hüküm, bir suyu devletini, ulusal savunması veya güvenliği için hayati önemi olan veri veya bilgiyi vermeye zorlayamaz. Bununla birlikte, söz konusu devlet, iyi niyetli bir şekilde, şartların elverdiği ölçüde mümkün olduğu kadar çok bilgiyi elde etmek üzere suyu devletleriyle işbirliği yapacaktır.

Madde 32

Ayrımcılık yapılmaması

İlgili suyu Devletleri aksini kararlaştırmadıkça, uluslararası bir suyun ilişkili faaliyetler sonucu önemli bir boyutta sınıraşırı zarara maruz kalmış ya da bundan dolayı ciddi bir tehdide maruz kalmış gerçek veya tüzel kişilerin menfaatlerinin korunması için, bir suyu Devleti böyle kişilere ülkesinde yürütülen bu tip faaliyetlerin neden olduğu önemli zararlarla ilgili olarak, hukuk sistemi uyarınca hukuki ya da diğer prosedürlere veya tazminat talebi ya da mağduriyetin diğer şekillerde giderilmesiyle ilgili hakları bahşederken, milliyet veya ikamet veya zararın meydana geldiği yere dayalı olarak ayrımcılık yapmayacaktır.

Madde 33

Anlaşmazlıkların barışçı çözümü

1. İşbu Sözleşme’nin yorumlanması veya uygulanması hakkında iki veya daha fazla taraf arasında bir anlaşmazlık doğduğunda, ilgili taraflar, aralarında uygulanabilir

bir anlaşma olmadığı takdirde, aşağıdaki hükümlere uygun olarak anlaşmazlığın barışçı yollarla çözümü arayışına girerler.

2. İlgili taraflar, içlerinden bir tarafın talebi üzerine yapılan müzakereler yoluyla uzlaşmaya varamazlarsa, ortaklaşa olarak, üçüncü bir tarafın dostane girişimlerini veya arabuluculuğunu veya uzlaştırmacılığını isteyebilir ya da uygun görüldüğü takdirde, ilgili taraflar önceden kurmuş olabilecekleri ortak suyuolu kuruluşlarından yararlanabilir veya anlaşmazlığı hakemliğe veya Uluslararası Adalet Divanı'na götürmek için karar alabilirler.

3. 10. paragrafın hükmüne bağlı olarak, 2. paragrafta belirtilen müzakere talebi tarihinden 6 ay sonra, ilgili taraflar anlaşmazlıklarını müzakereler veya 2. paragrafta belirtilen diğer usullerle çözüme kavuşturamamışlarsa, anlaşmazlığa taraf olanlardan herhangi birinin isteği üzerine ve aksi kararlaştırılmadıkça, 4 ve 9. paragraflar uyarınca, anlaşmazlık üzerinde araştırma başlatılacaktır.

4. İlgili tarafların aday göstereceği birer üyeden ve ilaveten ilgili tarafların tabiiyetinde bulunmayan ve aday gösterilen üyeler tarafından Başkan olarak görev yapmak üzere seçilen bir üyeden oluşan bir Araştırma Komisyonu oluşturulacaktır.

5. Komisyon'un kurulması talebinden itibaren 3 ay içerisinde, taraflarca aday gösterilen üyeler bir Başkan üzerinde mutabık kalamazlarsa, ilgili taraflardan herhangi birisi Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden, anlaşmazlığa taraf olanlardan veya ilgili suyuoluna kıyıda Devletlerden hiç birisinin tabiiyetinde bulunmayan bir Başkan tayin etmesini talep edebilir. 3. paragraf uyarınca, ilk talebin yapılmasından itibaren 3 ay içerisinde, taraflardan birisi üyelik için bir aday gösteremezse, diğer ilgili herhangi bir taraf Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden, anlaşmazlığa taraf olanlardan veya ilgili suyuolunun kıyıda Devletlerden hiç birinin tabiiyetinde bulunmayan bir kişiyi atamasını talep edebilir. Bu şekilde atanacak kişi tek üyelik bir Komisyon oluşturacaktır.

6. Komisyon çalışma yöntemini kendisi belirleyecektir.

7. İlgili taraflar, Komisyon'a gerekli olabilecek bilgileri sağlamakla ve istek üzerine, Komisyon'un ülkelerine girmesine ve soruşturmanın amacı için ilgili her

faaliyeti, tesisi, ekipmanı, inşaatı ve doğal özelliği teftiş etmesine izin vermekle yükümlüdürler.

8. Komisyon, tek kişilik Komisyon şeklinde olmadıkça, raporunu oy çokluğuyla kabul edecek ve ilgili tarafların iyi niyetle değerlendirecekler işbu raporu, sonuçları ve bunların gerekçelerini ve anlaşmazlığın hakça çözümü için uygun gördüğü tavsiyeleri ortaya kovarak ilgili taraflara tebliğ edecektir.

9. Komisyon'un masrafları ilgili taraflarca eşit şekilde karşılanacaktır.

10. İşbu Sözleşme'nin onayı, kabulü, muvafakati veya Sözleşme'ye katılım esnasında veya sonraki herhangi bir zamanda, bölgesel ekonomik örgütü olmayan bir Taraf Depozitöre sunulacak yazılı bir belgede, 2. paragraf uyarınca çözümlenmemiş herhangi bir anlaşmazlık için, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir tarafla ilgili özel anlaşma olmaksızın aşağıdaki zorunlu çözüm yollarını yalnız bu sebeple tanıdığını bildirebilir:

a) Anlaşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesi;

b) Anlaşmazlığın tarafları aksine karar almadıkça, işbu Sözleşme'nin ekinde yer alan usule uygun olarak kurulmuş ve çalışan hakem kurulunca hakem kararı ile çözüm. Bölgesel ekonomik örgütü olan bir taraf (b) alt-paragrafına uygun olarak hakem kararı ile çözüme ilişkin aynı etkiyi doğuracak bir bildiri de bulunabilir.

BÖLÜM VII

SON HÜKÜMLER

Madde 34

İmza

İş bu Sözleşme, New York'da Birleşmiş Milletler Merkezinde . 'den . 'ye kadar bütün Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşların imzalarına açıktır.

Madde 35

Onay, kabul, muvafakat veya katılma

1. İşbu Sözleşme, Devletler ve bölgesel ekonomik örgütler tarafından onay, kabul, muvafakat veya katılıma tabidir. Onay, kabul, muvafakat veya katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilecektir.

2. Üye Devletlerinin hiç biri taraf olmadan, bu Sözleşme'ye taraf olan herhangi bir bölgesel ekonomik örgüt, bu Sözleşme ile öngörülen bütün yükümlülüklerle bağlı olacaktır. Üye Devletlerinden bir ya da daha fazlası bu Sözleşme'ye taraf olan bu tür örgütler durumunda, örgüt ve üye devletleri bu Sözleşme ile öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmek hususundaki sorumlulukları hakkında ayrı ayrı karar vereceklerdir. Böyle durumlarda, kurulu ve üye Devletler, Sözleşme ile tanınan haklarını eşzamanlı kullanmak hakkına sahip olmayacaklardır.

3. Bölgesel ekonomik işbirliği kuruluşları, onay, kabul, muvafakat veya katılma belgeleri hakkında, bu Sözleşme ile hükmedilen hususlar bakımından yetki kapsamlarını bildireceklerdir. Bu kuruluşlar, ayrıca, yetki kapsamlarındaki önemli herhangi bir değişikliği de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne bildireceklerdir.

Madde 36

Yürürlüğe girme

L. İşbu Sözleşme, otuz beşinci (35.) onay, kabul, muvafakat veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne verildiği tarihi izleyen doksanıncı (90.) günde yürürlüğe girecektir.

2. Sözleşme'ye otuz beşinci onay, kabul, muvafakat veya katılma belgesinin verilmesinden sonra onaylayan, kabul eden veya bu Sözleşme'ye katılan her bir Devlet veya bölgesel ekonomik örgüt için Sözleşme, bu tür Devlet veya bölgesel ekonomik örgütlerin onay, kabul, muvafakat veya katılma belgelerini verdikleri tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

3. 1 ve 2. paragraflar amaçları için, bir bölgesel ekonomik örgütün tevdi ettiği herhangi bir belge, söz konusu örgüte üye Devletlerin tevdi ettiklerine ek bir belge sayılmaz.

Madde 37

Geçerli metinler

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerine eşit derecede geçerli olan bu Sözleşme'nin aslı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nde bulunur.

Tam olarak yetkili Hükümet temsilcileri, hazır bulunanların huzurunda bu Sözleşme'yi imzalamışlardır.

New York'da 1997.....'ının..... gününde yapılmıştır.